

Barnkonventionen i rättspraxis

En genomgång av hur barnkonventionen använts i rättspraxis sedan barnkonventionen blev lag

Innehåll

Barnkonventionen i rättspraxis	1
Innehåll	2
Förord	3
Förkortningar	5
Sammanfattning	6
Bakgrund	10
Barnombudsmannens bevakning av rättspraxis	10
Syftet med rapporten	10
Målgrupp	10
Metod och avgränsning	11
Rapportens innehåll och upplägg	12
Begrepp i rapporten	13
Varför barnkonventionen ska användas tillsammans med annan svensk lag	14
Grundläggande om barnkonventionen	16
Barnkonventionens utveckling till lag	18
Överblick av barnkonventionen i rättspraxis	21
Antalet avgöranden där barnkonventionen nämns	21
Vilka högsta instanser som använder barnkonventionen	22
Hur barnkonventionen används	22
Utvecklat resonemang eller övergripande omnämnande	23
Vilka artiklar i barnkonventionen som används	23
Barnombudsmannens kommentarer	27
Vägledande avgöranden	29
Artikel 3	31
Vägledning i rättspraxis	31
Barnombudsmannens kommentarer	38
Artikel 12	40
Vägledning i rättspraxis	40
Barnombudsmannens kommentarer	44
Motivering av beslut och dokumentation av beslutsprocessen	45
Vägledning i rättspraxis	45
Barnombudsmannens kommentarer	46
Artikel 2 och artikel 6	47
Vägledning i rättspraxis	47
Barnombudsmannens kommentarer	48
Barnrättskommitténs allmänna kommentarer	49
Vägledning i rättspraxis	49
Barnombudsmannens kommentarer	51
Sakområden där barnkonventionen tas upp	55
Familjerätt och socialrätt	56
Straffrätt och tvångsåtgärder m.m.	64
Migration	73
Utbildning	78
Hälso- och sjukvård	84
Samhällsplanering och miljö	88
Boende och ekonomi	91
Barnombudsmannens kommentarer samlat	96
Stöd vid tillämpningen och tolkningen av barnkonventionen	100
Förteckning över författningar m.m.	101

Förord

Barns rättigheter i rättstillämpningen är mer omdiskuterade än någonsin. Genom åren har flera tragiska fall visat vad som kan hända när barnets bästa inte ges tillräcklig tyngd i rättsliga beslut. Två av dessa fall har lett till lagändringar – Lex Lilla hjärtat och Lex Tintin. De påminner oss om att barn aldrig får reduceras till juridiska objekt, utan alltid måste ses som individer med egna rättigheter. Men även efter varje lagändring finns fler barn vars rättigheter fortfarande inte tillgodoses. Deras erfarenheter pekar på samma nödvändiga slutsats: barnets rätt måste stå i centrum.

Under mitt yrkesverksamma liv har jag många gånger hållit ett barn i handen och gått med in i en domstolsbyggnad. Barn som visat ett mod större än de flesta vuxna – barn som brutit upp från våld och otrygghet i hopp om en ny tillvaro. Mötet med det svenska rättsväsendet har alltför ofta blivit en chock: en plats där vuxna inte fullt ut lyssnar till barnens röster, där deras verklighet missförstås, ifrågasätts – eller förbises.

Hur känns det för ett barn när rösten inte hörs? Barn berättar hur magen knyter sig när vuxna talar över deras huvuden. Hur det blir svårt att andas när frågorna är svåra att förstå, eller när svaren inte verkar spela någon roll. När ingen återkopplar på vad de sagt smyger sig skammen in – trots att den aldrig borde vara deras. Att inte bli tagen på allvar i rättsprocessen är inte bara ett formellt misslyckande för samhället. Det är en djup erfarenhet för barnet som påverkar kroppen, själen och tilliten till samhället.

Sedan den 1 januari 2020 är barnkonventionen svensk lag. Barnkonventionen ska vägleda alla beslut som rör barn – i domstolar, hos myndigheter och i det dagliga arbetet med barn. Konventionen slår fast att varje barn har egna rättigheter: att höras, skyddas, respekteras – och att få sitt bästa beaktat i alla beslut som rör dem.

Barnombudsmannen följer hur barnkonventionen används i svensk rättspraxis. I denna rapport beskriver vi avgöranden – främst från de högsta instanserna men även JO – och visar hur konventionens rättigheter tolkas och används. Vi pekar på framsteg, men också vad mer vi vill se för att komma åt glappet mellan var barnets rättigheter får genomslag, och var de riskerar att stanna vid ord på papper. Att använda barnkonventionen i beslut kan bidra till rättigheterna får genomslag.

Vi presenterar vad vi vill se i rättspraxis för att åstadkomma ett mer barnrättssäkert rättssystem – där barnets bästa inte bara nämns, utan verkligen identifieras, analyseras och vägs. Där barn får tala till punkt och blir lyssnade på – inte bara hörda.

När rättsprocessen rör barn måste rättsväsendet se barnet – inte som ett objekt i en utredning, utan som en individ med egna rättigheter. Om vi tar barnkonventionen på allvar kan rättssalen bli något annat än en ogenomtränglig mur. Den kan bli en dörr – en väg in i ett rättssystem som ser och stärker barnet.

Det är den dörren den här rapporten vill hjälpa till att hålla öppen.

Som ett barn vi samtalat med som har erfarenhet av rättsprocessen uttryckte: *”Det är ett rättssystem så de borde göra rätt”*

Juno Blom
barnombudsman

Barn berättar om sina upplevelser av att delta i rättsprocesser¹

Jag fattade ingenting. Folk snackade om massa paragrafer och det var massa finklädde människor. [...] Och de, alla pratade på ett professionellt sätt, jag fattade ingenting. [...] De lyssnade inte på min åsikt, vad jag tyckte och tänkte, utan de brydde sig bara om vad de tyckte och tänkte.

För du sätter ett barn i vuxenskor och sen så ska de ... sitta där och argumentera för sig själva och ta upp punkter. Och hur fan ska de göra det?

Nej, vi fick bara ett papper där det stod vad de hade beslutats om. [...] Men det var ingen som liksom satte sig ner och förklarade liksom.

Men det kändes mer, alltså man pratade om mig. Man tog beslut om mig och sen sa man till mig. Så jag satt egentligen bara där och väntade.

Att de måste tänka på att vi fortfarande är barn liksom. Det är vissa meningar och ord som de, alltså, de ställer lite så här konstiga frågor som man inte förstår liksom.

¹ Citat från Barnombudsmannens djupintervjuer med placerade barn och unga, inom ramen för uppdrag om barns utsatthet för olika former av våld, brister i samhällets skyddsnät och sambandet med kriminalitet.

Förkortningar

Domstolar och myndigheter

HD	Högsta domstolen
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
MFoF	Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd
MIÖD	Migrationsöverdomstolen
MÖD	Mark- och miljööverdomstolen
JO	Riksdagens ombudsmän, Justitieombudsmannen

Författningar

FB	Föräldrabalken
LPT	Lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård
LSS	Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade
LVU	Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
PBL	Plan- och bygglagen (2010:900)

Internationellt

barnkonventionen	FN:s konvention om barnets rättigheter
barnrättskommittén	FN:s kommitté för barnets rättigheter
Europakonventionen	Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

Sammanfattning

Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) gäller som lag i Sverige och rättstillämpare² har en skyldighet att tillämpa konventionen tillsammans med annan lag.³ En tillämpning av barnkonventionen vid avvägningar och bedömningar som rör barn är inte bara något som är en skyldighet för rättstillämpare utan också något som gynnar barns rättigheter. Regeringen uttalade vid inkorporeringen den 1 januari 2020 att barnkonventionen bidrar till att synliggöra barnets rättigheter och skapar en grund för ett barnrättsbaserat synsätt i all offentlig verksamhet. Konventionen blir ett pedagogiskt verktyg och ett sammanhållet regelverk att förhålla sig till.⁴ Barnkonventionen för också med sig en helhetssyn på barnets rättigheter som annan lagstiftning inte alltid ger uttryck för och ett användande av konventionen bidrar till att driva på genomförandet av barnets rättigheter.

Det finns viktiga avgöranden som ger vägledning för tolkningen och tillämpningen av barnkonventionen

Barnombudsmannen har sedan den 1 januari 2020 bevakat och analyserat svensk rättspraxis gällande barnkonventionen. Bevakningen visar att det finns domstolsavgöranden från högsta instanser som ger tydlig vägledning kring tolkningen och tillämpningen av barnkonventionen, särskilt principen om barnets bästa i artikel 3.1 och även rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i artikel 12.

I flera avgöranden visar högsta instanser tydligt och metodiskt hur barnets bästa kan fastställas och barnkonventionen tolkas och tillämpas.

- I flera viktiga avgöranden framhålls att barnkonventionen gäller som lag och att konventionens artiklar 1 - 42 ska beaktas vid avvägningar och bedömningar som rör barn. Annan lagstiftning ska tillämpas i ljuset av barnkonventionen.
- Artikel 3.1 om barnets bästa är direkt tillämplig, vilket innebär att den kan åberopas av enskilda direkt i ärenden och mål och läggas till grund för beslut. Artikel 3.1 om barnets bästa innebär att bedömningar av barnets bästa ska genomföras vid alla åtgärder som rör barn. Barnet har en rätt att få sitt bästa utrett, bedömt och beaktat.
- Eftersom artikel 3.1 om barnets bästa är direkt tillämplig är laglighetsprövning enligt kommunallagen⁵ möjlig. Beslut som fattas av en kommun eller region där barn berörs direkt eller indirekt kan därmed överklagas för att domstol ska pröva om beslutet är lagligt. Om rätten finner att beslutet strider mot artikel 3.1 om barnets bästa kan domstolen upphäva kommunens eller regionens beslut och målet återförvisas till kommunen eller regionen, som måste fatta ett nytt beslut.
- I en bedömning av barnets bästa ska en intresseavvägning göras i varje enskilt fall, inte schablonmässigt, och barnets bästa ska vara en tungt vägande faktor. Barnets bästa behöver inte vara utslagsgivande, utan det kan finnas andra intressen som väger tyngre. Men det krävs då att det finns legitima och viktiga skäl för detta, som också är proportionerliga, det vill säga är rimliga i förhållande till barnets eller barnens rättigheter och behov.

² Med begreppet rättstillämpare avses de aktörer som ska tillämpa rätten, dvs. omsätta rätten i praktiken. Därmed avses inte bara domare utan också tjänstemän och beslutsfattare i offentlig verksamhet som tillämpar den svenska rätten i praktiken.

³ Jfr lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

⁴ Proposition 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter s. 74.

⁵ 13 kap. 8 § kommunallagen (2017:725).

- Principen om barnets bästa är grundläggande och övriga rättigheter i barnkonventionen ska läsas i ljuset av den principen.
- Barnet har rätt enligt artikel 12 att få information och ges möjlighet att framföra sina åsikter och åsikterna ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.
- En beslutsmotivering måste visa att uttrycklig hänsyn har tagits till barnets bästa. Av beslutet ska framgå hur man har tagit hänsyn till barnets bästa, vilka kriterier detta grundas på samt hur barnets intressen har vägts mot andra hänsynstaganden vare sig dessa handlar om övergripande policyfrågor eller enskilda fall.

Det finns också ett flertal avgöranden från Justitieombudsmannen (JO) som innehåller utvecklade resonemang utifrån barnkonventionen och som i flera delar bekräftar det domstolarna uttrycker. JO hänvisar bland annat till principen om barnets bästa i artikel 3.1 och rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i artikel 12 men även till flera andra rättigheter.

Barnombudsmannen ser fram emot följande

Barnombudsmannen ser fram emot att högsta instanser och JO fortsätter att driva rättsutvecklingen framåt när det gäller användandet av barnkonventionen i rättstillämpningen och att den rättspraxis som skapas får genomslag.

Sammanfattningsvis vill Barnombudsmannen se följande.

- Barnombudsmannen vill se fler avgöranden där högsta instanser utvecklar resonemangen när det gäller hur annan lagstiftning ska tillämpas tillsammans med barnkonventionen. Det är betydelsefullt att se vilken betydelse som barnets rättigheter och omständigheterna i det enskilda fallet har haft för utgången i målet.
- Principen om barnets bästa är grundläggande och övriga artiklar ska ses i ljuset av denna princip. Barnombudsmannen vill se fler avgöranden där högsta instanser tydligt visar hur andra artiklar i barnkonventionen kan användas för att tydliggöra barnrättsperspektivet i bedömningen av barnets bästa.
- Barnombudsmannen vill också se fler avgöranden som utvecklar betydelsen av barnets bästa som en tungt vägande faktor i beslutsprocessen.
- Barnombudsmannen ser fram emot tydliga och vägledande avgöranden som gäller fler rättsområden, fler sakfrågor och från fler domstolar.
- Laglighetsprövning enligt kommunallagen har av kammarrätten bedömts vara möjlig när det gäller artikel 3.1 om barnets bästa. Barnombudsmannen ser fram emot vägledning från högsta instans om beslutsunderlag, fastställande av barnets bästa och rätten att komma till tals för grupper av barn.
- Barnombudsmannen vill se ytterligare avgöranden där högsta instanser tydligt visar hur artikel 12 om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade ska tillämpas tillsammans med annan lag.
- Barnombudsmannen ser fram emot ytterligare avgöranden från högsta instans vilka tydliggör hur bedömningar av barnets bästa ska motiveras och hur barns åsikter ska hämtas in, redovisas och framgå i bedömningen av barnets bästa
- Grundprinciperna, artikel 2 om rätten att inte bli diskriminerad, artikel 3.1 om barnets bästa, artikel 6 om rätten till liv, överlevnad och utveckling och artikel 12 om rätten att

uttrycka sina åsikter och få dem beaktade, har särskild relevans för genomförandet av barnkonventionen. Barnombudsmannen ser fram emot avgöranden där bedömningar görs utifrån artikel 2 och artikel 6 och där artiklarna även nämns uttryckligen.

- Barnombudsmannen vill se fler avgöranden från högsta instanser och även från JO där barnrättskommitténs allmänna kommentarer används som ett stöd vid tillämpningen och tolkningen av barnkonventionen.
- Barnombudsmannen vill uppmana parter och ombud att fortsätta att återropa barnkonventionen i mål och ärenden där konventionen är relevant för att på så vis driva rättsutvecklingen framåt.

I fördjupningsavsnitt tas avgöranden som är knutna till olika sakområden upp. Barnombudsmannen vill utifrån detta lyfta följande.

Familjerätt och socialrätt

- Barnombudsmannen ser fram emot att högsta instanser i utvecklade resonemang visar hur socialrättslig och även familjerättslig lagstiftning kan ses i ljuset av barnkonventionen och hur principen om barnets bästa kan ses i ljuset av övriga artiklar. Barnombudsmannen ser fram emot att följa rättsutvecklingen när det gäller hur lagens intentioner om ett tydligare barnrättsperspektiv i 2025 års socialtjänstlag⁶ och ändringen i 6 kap. 2 a § föräldrabalken kan uppfyllas i den praktiska tillämpningen.

Straffrätt och tvångsåtgärder m.m.

- Barnombudsmannen hoppas att rättstillämpningen ska vägledas av de tydliga uttalanden som görs i avgöranden om utlämning för lagföring eller verkställighet av straff och JO:s avgöranden inom området. Barnombudsmannen ser också fram emot fler tydliga exempel på hur den straffrättsliga lagstiftningen kan ses i ljuset av barnkonvention och hur relevanta rättigheter i konventionen kan tillämpas i den straffrättsliga kontexten.
- Barnombudsmannen ser fram emot avgöranden som innehåller utvecklade resonemang utifrån barnets bästa när barn berörs av ett beslut om utvisning på grund av brott.

Migration

- Avgöranden på migrationsområdet kan vägleda rättstillämpare även inom andra rättsområden. Här finns goda exempel vad gäller tydlighet och metod för hur barnkonventionen kan tolkas och tillämpas och hur FN:s barnrättskommittés allmänna kommentarer kan användas.

Utbildning

- Barnkonventionen nämns av högsta instanser i avgöranden inom utbildningsområdet. Barnombudsmannen ser fram emot att resonemangen kring barnkonventionen utvecklas för att ge rättstillämpare vägledning.

Hälso- och sjukvård

- Det finns i Barnombudsmannens bevakning inga avgöranden från de högsta instanserna gällande frågor inom hälso- och sjukvård där barnkonventionen nämns, men JO har meddelat ett antal avgöranden. Barnombudsmannen ser fram emot att rättstillämparna, inklusive domstolarna, ska vägledas av JO när det gäller att använda

⁶ Socialtjänstlagen (2025:400).

barnkonventionen tillsammans med annan lag och se barnkonventionen som en helhet.

Samhällsplanering och miljö

- Mark- och miljööverdomstolen (MÖD) tar upp barnkonventionen övergripande i bedömningen i ett avgörande. Barnombudsmannen ser fram emot utvecklade resonemang utifrån barnkonventionen till exempel i förhållande till artikel 31 om rätten till vila, fritid, lek och kultur och även artikel 3.1 om barnets bästa.

Boende och ekonomi

- Barnets bästa ska utredas, beaktas och bedömas vid beslut om utmätning och en intresseavvägning mellan barnets bästa och motstående intressen ska göras i det enskilda fallet, inte schablonmässigt. Svea hovrätt som högsta instans i hyresmål har tydliggjort att även i hyresmål ska en bedömning av barnets bästa genomföras. Barnombudsmannen ser fram emot att motiveringen av barnets bästa utifrån omständigheterna i det enskilda fallet ska tydliggöras i fler avgöranden där det är relevant och hoppas att rättstillämpningen ska vägledas av de tydliga avgöranden som har kommit.

Barnombudsmannen uppmanar förvaltningsmyndigheter som har i uppgift att ge stöd till rättstillämpare att fortsätta att utveckla stödet om hur barnkonventionen kan tillämpas och tolkas inom respektive sakområde för att hjälpa rättstillämpare. Viktiga myndigheter som ger stöd till bland annat kommuner och regioner är exempelvis Skolverket, Socialstyrelsen, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF), Boverket och länsstyrelserna.

Barnombudsmannen uppmanar också rättstillämpare att fortsätta att utveckla sin praktiska tillämpning av barnkonventionen. Barnombudsmannen vill understryka att alla rättstillämpare, inklusive domstolar, förvaltningsmyndigheter och kommuner samt regioner, har ett ansvar att använda barnkonventionen för att stödja den fortsatta rättsutvecklingen. Även civilsamhället och privata aktörer har en viktig roll i rättsutvecklingen.

Bakgrund

Barnombudsmannen har till uppgift att driva på genomförandet och bevaka efterlevnaden av barnkonventionen.⁷ Sedan år 2020 då barnkonventionen blev lag i Sverige har Barnombudsmannen som ett led i att bevaka efterlevnaden av konventionen, utifrån ett uppdrag från regeringen, bevakat rättspraxis avseende barnkonventionen samt analyserat och spridit information om denna.⁸

Barnombudsmannens bevakning av rättspraxis

Ett stort ansvar för att tolka och tillämpa barnkonventionen har lagts på rättstillämparna och de högsta domstolarna skapar genom sina domar och beslut i konkreta mål så kallade prejudikat.⁹ Prejudikat har betydelse som vägledning för hur liknande fall i framtiden ska bedömas av domstolarna och andra rättstillämpare.¹⁰ Barnombudsmannens bevakning av rättspraxis inom regeringsuppdraget omfattar därför avgöranden framför allt från de svenska högsta domstolarna. Bevakningen omfattar även avgöranden från JO.¹¹ JO har till uppgift att granska att offentliga aktörer arbetar i enlighet med författningarna, till exempel barnkonventionen, och gör i detta arbete uttalanden i vilka barnkonventionen nämns. Även om avgörandena inte är rättsligt bindande är de viktiga för utvecklingen och förtydligandet av praxis för myndigheter.¹²

Syftet med rapporten

Syftet med rapporten är att beskriva och synliggöra den rättsutveckling som har skett och rättspraxis som finns när det gäller användandet av barnkonventionen. Genom att visa hur barnkonventionen används samt genom egna analyser och slutsatser vill Barnombudsmannen bidra till att öka användningen av konventionen i rättstillämpningen och öka den generella medvetenheten om barns rättigheter. Barnombudsmannen vill också peka på utvecklingsområden som enligt myndighetens mening är viktiga och möjliga.

I förlängningen kan detta stärka barnet som rättighetsbärare och göra att barns rättigheter överlag får ett större genomslag.

Målgrupp

Målgruppen för rapporten är rättstillämpare som behöver kunskap för att kunna utföra sitt arbete i enlighet med barns rättigheter – domare, andra beslutsfattare och jurister samt utredare vid kommuner, regioner och statliga myndigheter. Även oberoende barnombud¹³,

⁷ 2 § lagen (1993:335) om Barnombudsman.

⁸ Uppdragsformuleringarna har varierat något under åren, men har sammanfattningsvis handlat om att Barnombudsmannen ska samla, analysera och sprida kunskap om rättspraxis från nationella och internationella domstolar. Regeringens diarienummer; 2020: A2019/02323/MRB, A2019/02296/SV (delvis), 2021: A2020/02710, A2020/02668, 2022: A2021/02402, A2021/02368 (delvis), 2023: S2022/04810 (delvis), 2024: S2023/03257 (delvis), 2025: S2024/02156 (delvis) och S2024/02156 (delvis).

⁹ Jfr prop. 2017/18:186 s. 89.

¹⁰ Alla avgöranden från de högsta domstolarna som ingår i Barnombudsmannens bevakning och som tas upp i denna rapport inte är prejudicerande. Till exempel ingår avgöranden från HD som rör utlämning från Sverige till annat land på grund av lagföring eller avtjänande av straff. HD:s uppgift i dessa avgöranden är att pröva om det finns hinder mot utlämning och att yttra sig om detta till regeringen.

¹¹ Avgöranden från domstolsliknande myndigheter som högsta instans ingår inte i bevakningen.

¹² Bland JO:s befogenheter finns rätten att göra vägledande uttalanden som bidrar till att rättstillämpningen blir enhetlig och ändamålsenlig. <https://www.jo.se/om-jo/> (länk hämtad den 20 juli 2025). JO:s beslut är inte rättsligt bindande. Det betyder att den kritiserade myndigheten formellt sett inte behöver rätta sig efter JO:s kritik. I praktiken sker det dock nästan alltid. Ofta använder myndigheten JO:s uttalanden i arbetet med att förbättra interna rutiner och regler. <https://www.jo.se/jo-beslut/> (länk hämtad den 20 juli 2025). Lagen (2023:499) med instruktioner för riksdagens ombudsmän.

¹³ <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2025/02/oberoende-barnombud-ska-ge-stod-till-barn-i-utsatta-situationer/> (länk hämtad den 5 juni 2025).

jurister vid barnrättsorganisationer och advokater är en målgrupp för rapporten utifrån deras roll i att säkerställa att barns rättigheter tas till vara i rättstillämpningen.

Metod och avgränsning

Barnombudsmannen samlar in avgöranden och kategoriserar dessa i en intern databas. Urvalet sker genom bevakningar i rättsdatabaser med sökord kopplade till barnkonventionen. Sökningar görs främst på svenska domstolar i högsta instans¹⁴ och JO¹⁵. Utgångspunkten är avgöranden där barnkonventionen nämns uttryckligen. Avgöranden som i och för sig gäller barns rättigheter men där barnkonventionen inte nämns, ingår alltså som huvudregel inte.

De insamlade avgörandena har använts som underlag för denna rapport. I rapporten omfattas bara avgöranden där barnkonventionen nämns uttryckligen, trots att det alltså i Barnombudsmannens insamling även finns vissa avgöranden där konventionen inte nämns.

Rapporten omfattar i huvudsak avgöranden efter att barnkonventionen blev svensk lag den 1 januari 2020 och fram till den 30 juni 2025.

- När det gäller högsta instans finns under denna period 107 avgöranden i Barnombudsmannens databas. Underlaget ska i denna del vara fullständigt inom tidsperioden. Rapporten omfattar dock i vissa fall när det har bedömts vara relevant för den aktuella frågan, även jämförelser med svenska avgöranden från högsta instans under åren 2015 – 2019 (19 st)¹⁶ och ibland avgöranden som är äldre än så.¹⁷
- När det gäller JO innehåller databasen totalt 40 avgöranden från JO under perioden 1 januari 2020 – 30 juni 2025. Eftersom detta inte är alla beslut från JO i vilka barnkonventionen nämns under aktuell period tas inte siffror upp i rapporten när det gäller JO, utan istället lyfts vissa intressanta avgöranden och iakttagelser. Undantag gäller för vissa angivelser av det totala antalet beslut där Barnombudsmannen inhämtat uppgift från JO.
- Databasen omfattar även ett urval avgöranden från Norges Høyesterett från år 2003 då barnkonventionen blev lag i Norge (51 st). Norska avgöranden tas upp i rapporten i vissa fall för att göra jämförelser.¹⁸

I rapporten tas även vissa vägledande avgöranden från kammarrätten upp vilka Barnombudsmannen har kännedom om. Även om avgörandena inte är prejudicerande på samma sätt som avgöranden från högsta instans har de fått stor betydelse för rättstillämpningen i kommuner och regioner och är därför viktiga att inkludera. I övrigt inkluderas inte praxis från lägre instanser.

¹⁴ De svenska högsta domstolar som ingår i Barnombudsmannens bevakning är Högsta domstolen (HD), Högsta förvaltningsdomstolen (HFD), Migrationsöverdomstolen (MIÖD), Mark- och Miljööverdomstolen (MÖD), Patent- och Marknadsdomstolen (PMÖD), Svea hovrätt som högsta instans för hyresmål och Arbetsdomstolen. Dessutom förekommer att Barnombudsmannen fångar upp relevanta avgöranden även från till exempel kammarrätt.

¹⁵ Beslut samt inspektionsprotokoll. Insamlingen omfattar inte samtliga relevanta avgöranden under perioden.

¹⁶ Även inom denna tidsperiod ska underlaget vara fullständigt.

¹⁷ Samlingen av avgöranden från högsta instanser i Sverige är i princip fullständig även bakåt i tiden för alla domstolar förutom MIÖD, där bevakning avser tiden efter att utlänningslagen (2005:716) trädde ikraft år 2006. Det äldsta avgörandet från en svensk domstol som Barnombudsmannen har kännedom om är ett avgörande från HD, NJA 1993 s. 666. Barnombudsmannen reserverar sig för att det kan finnas enstaka avgöranden som saknas till exempel utifrån att dessa inte har varit inkluderade i rättsdatabasernas samling eller inte har kategoriserats på sådant sätt att de kommit med i Barnombudsmannens bevakningar. Vad gäller JO omfattas flertalet beslut och inspektionsprotokoll men bara för tiden efter att barnkonventionen blev lag. Insamlingen är dock inte komplett. Även när det gäller Norges Høyesterett är samlingen inte komplett men den omfattar ett stort antal avgöranden.

¹⁸ Norge kan sägas ha ett försprång vad gäller tillämpningen av barnkonventionen eftersom den inkorporerades tidigare där. Konventionen har dessutom en annan rättslig status i Norge. Norska avgöranden kan därför inspirera när det gäller möjligheter till ytterligare utveckling.

De högsta instanser i Sverige som inte är domstolar, till exempel domstolsliknande myndigheter, ingår inte i Barnombudsmannens bevakning av rättspraxis men Barnombudsmannen har via en förfrågan till Skolväsendets överklagandenämnd och genom sökningar i rättsdatabas fått kännedom om vissa avgöranden från nämnden. Dessa berörs i rapporten i avsnittet om utbildning.

I rapporten tas inte samtliga beslut som kan vara av intresse upp utan ett urval har gjorts även inom det tidsintervall som rapporten har avgränsats till. Till exempel har ett antal sakområden valts ut där fördjupningar görs i särskilda avsnitt. Det finns vissa avgöranden från de högsta domstolarna som lyfts fram som de mest centrala i att ge viktig vägledning om barnkonventionens tolkning och tillämpning. Dessa avgöranden återkommer frekvent i rapporten.

Under arbetet med rapporten har synpunkter inhämtats via referenspersoner som också ingår i målgruppen – dels avseende vad rapporten bör omfatta, dels avseende texter till rapporten. Barnombudsmannen har haft kontakt med till exempel domare, ombud, rättsvetare och andra barnrättsjurister.

Rapportens innehåll och upplägg

Rapporten innehåller följande kapitel.

- Varför rättstillämparen ska använda barnkonventionen och vilket mervärde det innebär.
- Fakta som ger grundläggande kunskap om barnkonventionen och barnkonventionens utveckling till lag i Sverige.
- En övergripande bild av hur barnkonventionen har använts i rättspraxis, till exempel antalet avgöranden och vilka högsta instanser som använder konventionen.
- En fördjupad bild av rättspraxis:
 - En lista med avgöranden från högsta instans som brukar beskrivas som centrala i att ge vägledning om barnkonventionens tolkning och tillämpning, liksom viktiga avgöranden från andra domstolar och JO.
 - Rättspraxis när det gäller artikel 3.1 om barnets bästa.
 - Rättspraxis när det gäller artikel 12 om rätten att komma till tals.
 - Rättspraxis när det gäller motivering av beslut och dokumentation av beslutsprocessen.
 - Rättspraxis när det gäller artikel 2 om barnets rätt till skydd mot diskriminering och artikel 6 om barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling.
 - Rättspraxis när det gäller FN:s barnrättskommittés allmänna kommentarer.
 - Rättspraxis inom olika sakområden, såsom familjerätt och social rätt, straffrätt och tvångsåtgärder m.m., migration och utbildning.
- Barnombudsmannens kommentarer gällande rättspraxis tas upp i varje kapitel och samlas också i ett särskilt kapitel.
- Hänvisningar till stödmaterial och fördjupande material som kan vara till hjälp i arbetet med att tolka och tillämpa barnkonventionen tillsammans med annan lag.

Sist i rapporten finns en förteckning över författningar och offentligt tryck som används i rapporten.

En tanke har varit att olika kapitel i rapporten, och även vissa avsnitt, ska kunna läsas fristående. Den som läser rapporten från början till slut kommer därför att notera upprepningar av avgöranden som kan betecknas som centrala ur ett barnkonventionsperspektiv.

Begrepp i rapporten

Följande begrepp återkommer i rapporten.

- "Rättspraxis" används för avgöranden från högsta instans och beslut samt inspektionsprotokoll från JO. JO:s avgöranden är inte rättsligt bindande men de har stor vägledande effekt och bidrar till att skapa praxis. Även ett par avgöranden från kammarrätt som kommit att bli vägledande ingår.
- "Högsta instans" används som ett samlingsbegrepp för domstolarna som avgör frågor som högsta instans i Sverige. Andra högsta instanser såsom domstolsliknande myndigheter ingår inte.
- "Avgöranden" används som ett samlingsbegrepp för domar och beslut från högsta instans samt beslut och även inspektionsprotokoll från JO.

Varför barnkonventionen ska användas tillsammans med annan svensk lag

Barnombudsmannen vill betona värdet av att barnkonventionen gäller som lag och ska tillämpas tillsammans med annan lagstiftning. Det gynnar barns rättigheter att tillämpa konventionen vid sidan av annan lag vid avvägningar och bedömningar som rör barn.

Barnkonventionen tillför en helhetssyn på barnets rättigheter som annan lagstiftning inte alltid gör. De fyra grundprinciperna i konventionen – rätten att få sitt bästa bedömt och beaktat i första hand, rätten att komma till tals och få sina åsikter beaktade, rätten till skydd mot diskriminering samt rätten till liv, överlevnad och utveckling¹⁹ - omfattar tillsammans med övriga rättigheter barnets hela tillvaro ur olika aspekter. Barns rättigheter synliggörs även i förhållande till rättigheter och skyldigheter som tillkommer exempelvis föräldrar och det offentliga.

Konventionen ger också tydligt uttryck för olika sidor av barns rättigheter. Barn har rätt till skydd och stöd vid exempelvis alla former av våld och övergrepp.²⁰ Varje barn ska också ses som en självständig individ med egna rättigheter som kan utkrävas, behov och intressen och barnets åsikter ska tillmätas betydelse utifrån ålder och mognad.²¹ Barnets åsikter är nödvändiga att känna till och beakta för att det ska kunna göras en bedömning av barnets bästa, inom alla rättsområden.²²

I många delar av svensk lagstiftning finns det inte några uttryckliga bestämmelser som implementerar relevanta rättigheter i barnkonventionen, trots att lagen ska tillämpas också när det gäller barn. Till exempel saknas bestämmelser om barnets bästa och rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i författningar såsom förvaltningslagen (2017:900), rättegångsbalken, jordabalken, utsökningsbalken och brottsbalken. Barnkonventionen kan då komplettera lagen genom att en artikel i konventionen tillämpas direkt i ett beslut eller att en bestämmelse ses i ljuset av konventionen. I annan lagstiftning är relevanta rättigheter helt eller delvis transformerade. Det gäller särskilt barnets bästa och rätten att bli hörd som återfinns i exempelvis föräldrabalken, socialtjänstlagen (2025:400), utlänningslagen (2005:716) och skollagen (2010:800).²³ Även i dessa fall ska den aktuella lagen tillämpas tillsammans med barnkonventionen.

Med barnkonventionen följer också viktig vägledning som kan vara till stöd för rättstillämpare. Konventionens originaltext ska läggas till grund för tillämpningen och såväl de svenska traditionella rättskällorna som folkrättsliga tolkningsregler ska användas.²⁴ Härutöver finns FN:s barnrättskommittés allmänna kommentarer som ger en bakgrund och ett sammanhang till de olika rättigheterna och där tydliga uttalanden om hur barnkonventionen ska tolkas också görs. Barnombudsmannen vill framhålla att regeringen i samband med inkorporeringen av barnkonventionen uttryckte att även om allmänna kommentarer från konventionskommittéerna inte har folkrättslig status som rättskälla, och inte är juridiskt bindande för konventionsstaterna,

¹⁹ Artikel 3, 12, 2 och 6.

²⁰ Till exempel artikel 19 och 34.

²¹ Till exempel artikel 3 och 12.

²² Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12 (2009) om barnets rätt att bli hörd, CRC/C/GC/12, särskilt p. 74.

²³ Även lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), polislagen (1984:387), häkteslagen (2010:611), fängelselagen (2010:610), hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) och patientlagen (2014:821).

²⁴ Prop. 2017/18:186 s. 82. Se även Ds 2019:23 Vägledning vid tolkning och tillämpning av FN:s konvention om barnets rättigheter för en beskrivning av folkrättsliga tolkningsregler kopplade till barnkonventionen.

har uttalanden från kommittéerna fått en relativt stark ställning som tolkningsmedel för bland annat nationella och internationella domstolar.²⁵

Ett ytterligare skäl till att det har ett värde att alla rättstillämpare använder barnkonventionen i sina avgöranden är att det bidrar till att driva på genomförandet av barnets rättigheter. Regeringen uttalade vid inkorporeringen att barnkonventionen som svensk lag innebär ett förtydligande av att domstolar och rättstillämpare ska beakta de rättigheter som följer av barnkonventionen vid avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn. Regeringen framhöll vidare att en inkorporering av konventionen bidrar till att synliggöra barnets rättigheter och är ett sätt att skapa en grund för ett barnrättsbaserat synsätt i all offentlig verksamhet där rättigheterna ses utifrån ett helhetsperspektiv. Konventionen blir ett pedagogiskt verktyg och ett sammanhållet regelverk att förhålla sig till.²⁶

Uttalandet gjordes bland annat mot bakgrund av Barnrättighetsutredningens kartläggning som visat på tydliga brister i tillämpningen.²⁷ Enligt utredningen får barnkonventionen inte genomslag i praktiken om den inte knyts till den lagstiftning som gäller i kommunens eller myndighetens verksamhet. Även senare kartläggningar har visat på brister i ett barnrättsbaserat synsätt²⁸ och det är något som är tydligt för Barnombudsmannen i arbetet med att bevaka efterlevnaden av barnkonventionen.²⁹ Som regeringen uttalat måste barnets rättigheter beaktas i alla beslutsprocesser som rör barn och rättigheterna ska ses ur ett helhetsperspektiv – barnkonventionen behövs för att driva utvecklingen framåt så att barns rättigheter tillgodoses i Sverige.

²⁵ Prop. 2017/18:186 s. 84. Se även svensk och norsk rättspraxis som beskrivs i kapitlet om barnrättskommitténs allmänna kommentarer i rättspraxis.

²⁶ Prop. 2017/18:186 s. 74.

²⁷ SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag.

²⁸ SOU 2020:63 Barnkonventionen och svensk rätt.

²⁹ Till exempel Barnombudsmannens årsrapport 2025 "Ni måste hinna före" – Barns och ungas berättelser om att vara frihetsberövad, Barnombudsmannens rapport För varje minut som går och ingen gör något för att hjälpa barn, så blir det bara värre (2025).

Grundläggande om barnkonventionen

Enligt barnkonventionen har barn rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda, skyddas mot alla former av våld, utnyttjande och diskriminering. Varje barn ska ses som en individ med egna rättigheter, behov och intressen och en personlig integritet. Barn har rätt att uttrycka sin mening och få den respekterad. Konventionen omfattar både medborgerliga och politiska rättigheter samt ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

Barnkonventionens artiklar

Barnkonventionen består av en inledning (preamble) och 54 artiklar, varav artikel 1-42 är svensk lag sedan den 1 januari 2020.³⁰ Artikel 1-41 behandlar barns rättigheter (sakartiklar), medan artikel 42 handlar om att sprida kunskap om barnkonventionen.

Artikel 2, 3, 6 och 12 är barnkonventionens grundprinciper.

Det finns tre fakultativa protokoll till barnkonventionen som syftar till att förstärka och fördjupa åtagandena i barnkonventionen. Sverige har ratificerat två av protokollen, det fakultativa protokollet om barnets rättigheter vid indragning av barn i väpnade konflikter (2003) och det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi (2007). Sverige har inte ratificerat det tredje protokollet om ett individuellt klagomålsförfarande.

FN:s barnrättskommitté har identifierat fyra grundläggande principer i barnkonventionen som ska vara vägledande vid tolkningen och tillämpningen av övriga bestämmelser i konventionen men som också har en självständig betydelse.³¹

- Artikel 2 – handlar om att barn ska respekteras och tillförsäkras de rättigheter som anges i konventionen utan åtskillnad av något slag och att barn ska skyddas mot diskriminering.
- Artikel 3 – handlar om barnets rätt till skydd och omvårdnad och om att barnets bästa ska beaktas i första hand vid alla åtgärder som rör barnet.
- Artikel 6 – handlar om varje barns inneboende rätt till liv, överlevnad och utveckling
- Artikel 12 – handlar om barnens rätt att fritt uttrycka sina åsikter och få dem beaktade.

Barnets bästa är ett av de mest centrala begreppen i barnkonventionen och i rättspraxis är artikel 3.1 än så länge den artikel som ansetts vara direkt tillämplig. Det innebär att den kan åberopas av enskilda direkt i ärenden och mål och läggas till grund för beslut.³² Det finns ett nära samband mellan artikel 3 och artikel 12 och rättigheterna kompletterar varandra. Den ena handlar om att förverkliga barnets bästa, den andra om att lyssna till barnets åsikter och att beakta dem i alla frågor som rör barnet, vilket är avgörande för att kunna göra en bedömning av vad som ska anses vara barnets bästa.

Barnrättskommittén har till uppgift att granska de åtgärder som staterna vidtagit för att förverkliga rättigheterna i konventionen. Kommittén ger sin syn på staternas genomförande av barnkonventionen genom sammanfattande slutsatser och rekommendationer. De stater som anslutit sig till barnkonventionen ska avge rapporter till barnrättskommittén om de åtgärder som vidtagits för att genomföra konventionen. Sverige lämnade sin senaste rapport till

³⁰ Hela konventionstexten finns att läsa här [Konventionstexten](#) - Barnombudsmannen.

³¹ Jfr Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 5 (2003) om allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter (artikel 4, 42 och 44.6), CRC/C/GC/2003/5, p. 12 och SOU 2020:63 s. 98 f.

³² NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen, NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad" och SOU 2020:63 s. 189 f. Se mer om nämnda avgöranden i kapitlet om artikel 3 i rättspraxis.

kommittén år 2021 som är den sjätte och sjunde periodiska rapporten. Barnrättskommittén ger konventionsstaterna kritik och rekommendationer utifrån de ingivna rapporterna och diskussioner med företrädare från bland annat regeringen och barnrättsorganisationer. Sverige fick sina senaste rekommendationer 2023. Dessa och tidigare rekommendationer finns på Barnombudsmannens hemsida.³³

Kommittén ger också vägledning för tolkningen av konventionen och bidrar till en fördjupad förståelse för innebörden av konventionens rättigheter till exempel i kommitténs allmänna kommentarer³⁴. De allmänna kommentarerna kan sägas ge uttryck för kommitténs samlade syn på konventionen.³⁵ De allmänna kommentarerna och hur de används i rättspraxis berörs i ett särskilt kapitel i rapporten.

³³ <https://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/fns-barnrattskomite-och-sveriges-rapporter/>.

³⁴ Så kallade General Comments.

³⁵ Prop. 2017/18:186 s. 84 och Ds 2019:23 bland annat s. 19 och 46 f.

Barnkonventionens utveckling till lag

I kapitlet beskrivs utvecklingen från år 1990, då Sverige ratificerade barnkonventionen, till att barnkonventionen blev lag den 1 januari 2020.

Sveriges ratificering av barnkonventionen

Sverige ratificerade³⁶ barnkonventionen år 1990 och valde då att implementera den genom att transformera konventionen in i svensk rätt. Transformerings innebär att, i den utsträckning det anses behövt, införa eller ändra nationella bestämmelser så att de överensstämmer med konventionens bestämmelser. I många viktiga lagar finns det bestämmelser som har sitt ursprung i barnkonventionen till exempel i utlänningslagen, föräldrabalken, socialtjänstlagen, patientlagen och skollagen.

Konventioner som Sverige har ratificerat har betydelse när rättstillämpare tolkar lagar och andra författningar eftersom domstolar och andra myndigheter är skyldiga att så långt det är möjligt tolka interna rättsregler i enlighet med internationella åtaganden, det vill säga i fördragsvänlig anda, så kallat fördragskonform tolkning. Principen om fördragskonform tolkning gäller vid all rättstillämpning, både för domstolar och för andra statliga samt regionala och kommunala myndigheter.³⁷

En kartläggning av barnkonventionens genomslag i rättstillämpningen visade på brister

Barnrättighetsutredningen³⁸ tillsattes år 2013 för att inom särskilt angelägna områden kartlägga hur tillämpningen av lagar och andra föreskrifter stämmer överens med barnets rättigheter enligt barnkonventionen. Kartläggningen visade på en rad brister när det gäller genomslaget för barnets rättigheter enligt konventionen. Tydligast var bristerna i fråga om principen om barnets bästa och barns rätt att få uttrycka sina åsikter.³⁹

I propositionen till inkorporeringen av barnkonventionen⁴⁰ konstaterade regeringen att, trots att strategiska åtgärder vidtagits och trots att barnets rättigheter fortlöpande transformerats in/införlivats i lagstiftningen, hade rättigheterna inte fått tillräckligt genomslag i beslutsprocesser som rör barn.⁴¹

Barnkonventionen gjordes därför till svensk lag

För att få genomslag för barnets rättigheter i offentlig verksamhet, i rättstillämpning och i beslutsprocesser som rör barn, beslutade riksdagen år 2018 att göra barnkonventionen till svensk lag. Lagen började gälla den 1 januari 2020.⁴²

Genom så kallad inkorporering⁴³ ges barnkonventionen ställning som svensk lag innebär ett förtydligande av att domstolar och rättstillämpare ska beakta de rättigheter som följer av barnkonventionen vid avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn.⁴⁴ I propositionen inför att barnkonventionen gjordes till svensk lag beskrivs att en inkorporering av konventionen bidrar till att synliggöra barnets rättigheter. Det

³⁶ En ratificering av barnkonventionen innebär att staten har förbundit sig rättsligt att följa barnkonventionen.

³⁷ Ds 2019:23 s. 4.

³⁸ Dir. 2013:35 Översyn av barnets rättigheter i svensk rätt.

³⁹ SOU 2016:19 s. 21.

⁴⁰ Prop. 2017/18:186 s. 74.

⁴¹ Prop. 2017/18:186 s. 74.

⁴² Lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

⁴³ Inkorporering innebär att det i en nationell lag eller annan författning anges att en konventions bestämmelser gäller som lag i Sverige. Konventionens autentiska text, på ett eller flera språk, ska då ligga till grund för tillämpningen.

⁴⁴ Inkorporering innebär i princip inte någon ny uppgift för tillämparna eftersom lagstiftningen redan i och med ratificeringen ska tolkas fördragskonformt.

beskrivs även att inkorporeringen är ett sätt att skapa en grund för ett barnrättsbaserat synsätt i all offentlig verksamhet där rättigheterna ses utifrån ett helhetsperspektiv. Konventionen blir ett pedagogiskt verktyg och ett sammanhållet regelverk att förhålla sig till. Konventionens ställning som lag kunde, enligt regeringen, förväntas påverka utvecklingen av såväl befintlig som ny lagstiftning. En inkorporering innebär också ett förtydligande av att lagstiftaren ska beakta och synliggöra barnkonventionen genom att i förarbeten göra en tydlig koppling till rättigheterna i konventionen.⁴⁵ En inkorporering innebär enligt propositionen att barnets roll som rättssubjekt med egna specifika rättigheter tydliggörs och kan därmed förväntas medverka till att barnet i högre grad hamnar i fokus i de situationer som gäller barnet.⁴⁶

Andra svenska bestämmelser ska tolkas i ljuset av barnkonventionen och utifrån sedvanliga tolkningsprinciper. Även annan lagstiftning som till exempel föräldrabalken, utlänningslagen och socialtjänstlagen ska tolkas utifrån konventionen i dess helhet och inte endast utifrån de bestämmelser som transformerats i respektive lag.⁴⁷

Ytterligare insatser krävs vid sidan av inkorporering

I samband med inkorporeringen uttalade regeringen att även om barnkonventionen blir lag, krävs ytterligare åtgärder för att främja genomslaget. Regeringen framhöll bland annat att det krävs en fortsatt och systematisk transformering av barnkonventionen i nationell rätt och att barnkonventionen bör fortsatt synliggöras i förarbeten.⁴⁸ Behovet av ökad kunskap om barns rättigheter och barnkonventionen hos såväl barn som kommuner och regioner samt hos statliga myndigheter lyftes också.⁴⁹

I samband med inkorporeringen togs en vägledning fram som kan utgöra ett stöd för hur man metodmässigt kan gå till väga vid tolkning och tillämpning av barnkonventionen och som bland annat ger kunskap om folkrättsliga tolkningsregler och källor – Ds 2019:23, Vägledning vid tolkning och tillämpning av FN:s konvention om barnets rättigheter.

En ytterligare kartläggning hur svensk lagstiftning och praxis överensstämmer med rättigheterna i barnkonventionen genomfördes åren 2018–2020 av Barnkonventionsutredningen.⁵⁰ Syftet var att ge utgöra ett stöd i det fortsatta arbetet med transformering av barnkonventionens bestämmelser inom olika rättsområden. I kartläggningen används de tolkningsprinciper och övrigt stöd som beskrivs i den ovan nämnda vägledningen⁵¹, bland annat barnrättskommitténs allmänna kommentarer. Barnkonventionsutredningen kom sammanfattningsvis fram till att svensk lagstiftning och praxis till allra största delen stämmer väl överens med barnkonventionen, med några undantag. Utredningen förmedlade även några iakttagelser av brister i den praktiska tillämpningen, till exempel att det på flera håll finns en osäkerhet kring hur barnkonventionen ska tolkas och tillämpas inom den egna verksamheten och i relation till annan lagstiftning inom området.⁵²

Ett stort ansvar för tillämpningen av barnkonvention har lagts på rättstillämparna

Lagstiftaren har i samband med inkorporeringen av barnkonventionen lagt över ett stort ansvar för hur barnkonventionen som lag ska tillämpas på rättstillämparna.⁵³ Såväl ansvaret

⁴⁵ Prop. 2017/18:186 s. 74.

⁴⁶ Prop. 2017/18:186 s. 75.

⁴⁷ Prop. 2017/18:186 s. 63 f.

⁴⁸ Prop. 2017/18:186 s. 92 ff.

⁴⁹ Prop. 2017/18:186 s. 98 ff.

⁵⁰ SOU 2020:63.

⁵¹ SOU 2020:63 s. 113 ff.

⁵² SOU 2020:63 s. 57.

⁵³ Prop. 2017/18:186 kap. 6.

för att lösa eventuella konflikter mellan den inkorporerade barnkonventionen och annan lag⁵⁴ som frågan om vilka bestämmelser i barnkonventionen som är direkt tillämpliga och vilka som inte är det, ansåg regeringen skulle överlämnas till rättstillämpningen, det vill säga till domstolar och andra rättstillämpande organ, ytterst de högsta domstolarna som prejudikatsbildare.⁵⁵ När en artikel är direkt tillämplig finns möjligheten för enskilda att i konkreta ärenden eller mål åberopa en bestämmelse direkt – utan att kompletterande reglering behövs – inför domstolar och myndigheter. Regeringen uttalade också att det varken var möjligt eller lämpligt att i förarbetena ange vilka bestämmelser som är direkt tillämpliga och vilka som inte är det.⁵⁶ I sammanhanget kan dock noteras att principen om barnets bästa som en materiell rättighet enligt FN:s barnrättskommitté är direkt tillämplig och kan åberopas i domstol.⁵⁷

I dag finns det flera avgöranden från svenska högsta instanser som bekräftar att artikel 3.1 är direkt tillämplig. Dessa avgöranden behandlas i kapitlet om artikel 3 i rättspraxis.

⁵⁴ Så kallade normkonflikter.

⁵⁵ Prop. 2017/18:186 s. 85 ff och 88 f. Uppgiften som prejudikatsbildare innebär att genom ett avgörande i ett konkret mål skapa prejudikat, som kan få betydelse som vägledning för hur liknande fall i framtiden ska bedömas av underinstanser och av rättslivet i övrigt.

⁵⁶ Prop. 2017/18:186 s. 88 f.

⁵⁷ Prop. 2017/18:186 s. 96.

Överblick av barnkonventionen i rättspraxis

I det här kapitlet ger Barnombudsmannen en övergripande bild av hur barnkonventionen har använts i rättspraxis utifrån ett antal aspekter.

- Antalet avgöranden där barnkonventionen nämns.
- Vilka högsta instanser som använder barnkonventionen.
- Hur barnkonventionen används.
- Om barnkonventionen används i bedömningar på ett utvecklat eller övergripande sätt.
- Vilka artiklar i barnkonventionen som används.

Barnombudsmannen kommenterar utvecklingen sist i kapitlet men vill när det gäller kommentarer främst hänvisa till andra kapitel där rättspraxis berörs mer fördjupat.

Antalet avgöranden där barnkonventionen nämns

Från och med år 2020 har antalet avgöranden där barnkonventionen nämns ökat markant hos de domstolar Barnombudsmannen bevakar.⁵⁸ Även hos JO ser Barnombudsmannen en ökning. Detta tyder på att inkorporeringen har haft en effekt även om det är viktigt att notera att ett ökat antal omnämnanden många gånger inte innebär att en mer utvecklad eller fördjupad tillämpning har gjorts. I ett stort antal avgöranden nämns barnkonventionen bara kortfattat, till exempel när domstolen redogör för vad en part har åberopat eller i en övergripande mening i domstolens bedömning (se vidare om detta nedan). Domstolens referenser till barnkonventionen kan också vara kortfattade i avgöranden där ett resonemang inte skulle tillföra något nytt eller inte är en tydlig del av den aktuella prejudikatfrågan. I sammanhanget kan noteras att när högsta instans har tagit ställning till en bestämd fråga i ett prejudicerande avgörande, tas denna fråga normalt inte upp igen om inte domstolen gör en annan bedömning än tidigare. JO däremot har en annan uppgift, nämligen att kontinuerligt granska att offentliga aktörer arbetar enligt de författningar som styr deras arbete, inklusive barnkonventionen.

Antal avgöranden från högsta instans, 1 jan 2015 - 30 juni 2025

2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025*
4	3	7	4	1	19	21	23	20	12	12

*1 jan-30 juni

Antal beslut eller inspektionsprotokoll från JO, 1 jan 2015 – 26 juni 2025*

2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025**
2	4	10	2	5	3	10	21	9	13	4

*Källa: JO

**1 jan-26 juni

⁵⁸ Rapporten omfattar framför allt avgöranden från och med att barnkonventionen blev lag men Barnombudsmannens bevakning av rättspraxis går längre tillbaka i tiden än så, se kapitlet *Bakgrund*.

Vilka högsta instanser som använder barnkonventionen

Barnombudsmannen bevakning visar att de högsta instanser, av de som Barnombudsmannen följer, som oftast har använt barnkonventionen i sina avgöranden är HD, Svea hovrätt i sin roll som högsta instans i hyresmål och MIÖD. Vad gäller avgöranden från HD är mål om utlämning till annat land för lagföring eller verkställighet i majoritet (38 avgöranden av totalt 55).

Högsta instanser, 1 jan 2020–30 juni 2025

Högsta domstolen (HD)	55
Svea hovrätt, hyresmål	38
Migrationsöverdomstolen (MIÖD)	9
Högsta förvaltningsdomstolen (HFD)	4
Mark- och miljööverdomstolen (MÖD)	1
Patent- och marknadsöverdomstolen (PMÖD)	0
Arbetsdomstolen (AD) ⁵⁹	0

Hur barnkonventionen används

Barnkonventionen kan ingå i avgöranden på olika sätt. Det är vanligt att barnkonventionen ingår som en del i domstolens bedömning, antingen med ett utvecklat resonemang eller att den nämns övergripande. I vissa fall tas barnkonventionen också eller bara upp i redogörelse för rättslig reglering, förarbetsuttalanden eller rättspraxis. Det är inte heller ovanligt att barnkonventionen förekommer endast i domstolens beskrivning av vad en part har anfört.

Hur barnkonventionen används i avgörandet, högsta instanser 1 jan 2020 – 30 juni 2025

Barnkonventionen ingår i bedömningen med utvecklat resonemang eller nämns övergripande (15 utvecklat ⁶⁰ , 58 övergripande)	73
Barnkonventionen förekommer i redogörelse för rättslig reglering	36
Barnkonventionen förekommer i samband med redogörelse för annat domstolsavgörande	31
Barnkonventionen förekommer bara i redogörelse för en parts anförande	19
Barnkonventionen förekommer i samband med redogörelse för förarbeten	4

Notera att ett avgörande kan ingå i flera av kategorierna i tabellen.

I vissa fall där en part har åberopat barnkonventionen bemöts detta inte av domstolen eller endast i en allmän mening om att barnkonventionen inte föranleder någon annan bedömning.⁶¹ I andra fall är domstolens bedömning mer utförlig.⁶²

⁵⁹ Notera att det har kommit ett avgörande från Arbetsdomstolen (Dom nr 53/25, mål nr A 35/24) som faller utanför denna rapportens avgränsning vad gäller tidsperiod. I avgörandet tar Diskrimineringsombudsmannen upp barnkonventionen. Domstolen berör inte konventionen.

⁶⁰ HD mål nr Å 7609-24, NJA 2024 s. 642 "Mammans näringspenningtvätt", NJA 2024 s. 480 "Det uteblivna umgänget", HD mål nr B 3951-23, NJA 2023 s. 977 "DNA-släktforskningen", MIÖD mål nr UM 3741-22, Svea hovrätt mål nr H 5022-22, Svea hovrätt mål nr ÖH 14304-21, HD mål nr B 714-22, NJA 2021 s. 1109, HD mål nr Ö 6190-21, MIG 2021:18, NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad", MIG 2020:24, NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen".

⁶¹ Till exempel NJA 1998 s. 293 och RÅ 2007 not 7 som gäller utbildningsområdet, HFD mål nr 4170-23 och HFD mål nr 4193-23, HFD 2021 not 18 samt MÖD mål nr M 10855-15 och RÅ 1998 not 210 som gäller samhällsplanerings- och miljöområdet.

⁶² Till exempel Kammarrätten i Stockholm mål nr 5211-21, 5626-21 samt 6084-20 och NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen".

Utvecklat resonemang eller övergripande omnämmande

De avgöranden där barnkonventionen används i bedömningen kan delas in i två olika grupper baserat på hur domstolen har använt sig av barnkonventionen.

- Utvecklad bedömning: Bedömningen av barns rättigheter enligt barnkonventionen är en integrerad del av bedömningen som helhet. Det finns koppling till specifika artiklar, koppling till det individuella barnets omständigheter, en tydlig intresseavvägning mellan barnets bästa och andra intressen eller liknande.
- Bedömning på övergripande nivå: Barnkonventionen finns med i bedömningen, men endast på ett övergripande sätt. Det kan till exempel handla om en enstaka mening om att utgången i målet är förenlig med barnkonventionen/inte i strid med barnkonventionen och liknande. Domstolen har beaktat barnkonventionen men det går inte att utläsa hur/om barns rättigheter och/eller situation påverkat utgången.

Barnombudsmannens bevakning visar att avgöranden från svenska högsta instanser där barnkonventionen uttryckligen ingår i domstolens bedömning fördelar sig på följande vis under åren 2020-2025.

Avgöranden från högsta instans	2020	2021	2022	2023	2024	2025*
Bedömer utvecklat	2	4	3	2	3	1
Bedömer övergripande	10	11	10	13	7	7

*1 jan-30 juni

Den största delen avgöranden med utvecklad bedömning är från HD. Det finns även sådana avgöranden från MIÖD och Svea hovrätt som högsta instans i hyresmål.

Några avgöranden med ett utvecklat resonemang är tydligt vägledande.⁶³ Det finns därutöver många avgöranden där det mer övergripande anges till exempel att ett beslut är förenligt med eller inte strider mot barnkonventionen. Det indikerar att domstolen har beaktat barnkonventionen men ansett att skälen inte behöver förtydligas med ett utvecklat resonemang. Även avgöranden som enbart kortfattat refererar till barnkonventionen är viktiga eftersom de tydliggör att barnkonventionen gäller tillsammans med annan lagstiftning.

Vilka artiklar i barnkonventionen som används

Barnombudsmannens bevakning visar vilka artiklar i barnkonventionen som tas upp i avgöranden från högsta instanser under perioden 1 jan 2020 - 30 juni 2025.

Artikel i barnkonventionen	Domstol
Art 1. Definition av barn	0
Art 2. Skydd mot diskriminering	2
Art 3. Barnets bästa	62
Art 4. Genomförande av rättigheterna i konventionen	0
Art 5. Föräldrarnas ledning	0
Art 6. Liv, överlevnad och utveckling	2
Art 7. Registrering, namn, medborgarskap och föräldrar	3

⁶³ Till exempel NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen" och NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad". Dessa och andra avgöranden beskrivs till exempel i kapitlet om artikel 3 i rättspraxis.

Art 8. Behålla sin identitet	1
Art 9. Skiljas från föräldrar	4
Art 10. Familjeåterförening och kontakt med båda föräldrar när föräldrarna är bosatta i olika stater	0
Art 11. Olovligt bortförande och kvarhållande av barn	0
Art 12. Uttrycka sina åsikter och få dem beaktade	4
Art 13. Yttrandefrihet	0
Art 14. Tanke-, samvets- och religionsfrihet	0
Art 15. Föreningsfrihet och fredliga sammankomster	0
Art 16. Privat- och familjeliv	0
Art 17. Massmedia, information och böcker	0
Art 18. Föräldrars gemensamma ansvar	1
Art 19. Skydd mot våld, övergrepp, vanvård och sexuellt utnyttjande	0
Art 20. Barn som berövats sin familjemiljö	0
Art 21. Adoption	0
Art 22. Barn på flykt	0
Art 23. Barn med funktionsnedsättning	0
Art 24. Hälsa och hälso- och sjukvård	0
Art 25. Regelbunden översyn av behandling	0
Art 26. Social trygghet	0
Art 27. Levnadsstandard	0
Art 28. Utbildning	2
Art 29. Utbildningens syfte	0
Art 30. Barn som tillhör en minoritet eller ett urfolk	0
Art 31. Vila, fritid, lek och kultur	1
Art 32. Skydd mot ekonomiskt utnyttjande	0
Art 33. Skydd mot narkotika	0
Art 34. Skydd mot sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp	0
Art 35. Skydd mot handel med barn	0
Art 36. Skydd mot annat utnyttjande	0
Art 37. Skydd mot tortyr, förnedrande behandling och olagligt eller godtyckligt frihetsberövande	0
Art 38. Väpnade konflikter	0
Art 39. Rehabilitering och social återanpassning	0
Art 40. Barn som misstänks, åtalas eller dömts för brott	0
Art 41. Förhållandet till mer långtgående bestämmelser	0
Art 42. Informationsskyldighet om konventionen	0

Barnombudsmannens granskning visar att högsta instanser använder 10 av 42 artiklar. Artikel 3 om barnets bästa är den artikel som används mest. Därefter är artikel 12 om rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade och 9 om rätten att inte skiljas från sina föräldrar vanligast.

Av de JO-beslut som Barnombudsmannen tagit del av framgår att även JO framför allt tar upp artikel 3 om barnets bästa men också ganska frekvent artikel 1 om definitionen av barn, artikel 12 om rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade och artikel 16 om rätten till privat- och familjeliv. I JO-beslut tas även andra artiklar än de som berörs i domstolsavgöranden upp, till exempel artikel 5 om föräldrarnas ledning, artikel 13 om yttrandefrihet, artikel 19 om rätten att skyddas mot alla former av våld och övergrepp, artikel 24 om rätten till hälsa och hälso- och sjukvård samt artikel 37 om skydd mot tortyr, förnedrande behandling och olagligt eller godtyckligt frihetsberövande och artikel 40 om barn som misstänks, åtalas eller dömts för brott.

Det är i sammanhanget intressant att se vilka artiklar som Norges Høyesterett har använt i de avgöranden som Barnombudsmannen känner till. Norge inkorporerade barnkonventionen redan år 2003 och det finns många norska avgöranden där konventionen tillämpas. Av de avgöranden som Barnombudsmannen har kännedom om framgår att även Høyesteretten använder artikel 3 om barnets bästa mest, följt av artikel 12 om rätten att bli hörd och sedan artikel 9 rätten att inte skiljas från sina föräldrar. Det finns också exempel på artiklar som den norska domstolen har använt men som Barnombudsmannen inte noterat att de svenska högsta instanserna använt sig av, såsom artikel 20 om barn som berövats sin familjemiljö⁶⁴, artikel 30 om barn som tillhör en minoritet eller ett urfolk⁶⁵, artikel 34 om skydd mot sexuellt utnyttjande⁶⁶ och artikel 37 om skydd mot tortyr, förnedrande behandling och olagligt eller godtyckligt frihetsberövande⁶⁷ samt artikel 40 om barn som misstänks, åtalas eller dömts för brott⁶⁸.

Barnkonventionens grundprinciper

FN:s barnrättskommitté lyfter fram några av rättigheterna som konventionens grundläggande principer: artikel 2 om rätten till skydd mot diskriminering, artikel 3 om barnets bästa, artikel 6 om rätten till liv, överlevnad och utveckling och artikel 12 om rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade. Grundprinciperna har lyfts fram som viktiga för genomförandet av rättigheterna i konventionen. Tillsammans anses de fastställa konventionens ändamål och syfte.⁶⁹

Artikel 3.1 om barnets bästa

I bevakningen ser Barnombudsmannen som framgått att artikel 3.1 är den av barnkonventionens bestämmelser som används allra mest. Under perioden 1 januari 2020-30 juni 2025 förekom artikel 3 i 63 avgöranden från de svenska högsta instanser som ingår i Barnombudsmannens bevakning.

Hyresavgöranden från Svea hovrätt stod för 33 av avgörandena, där alla gäller fråga om förlängning av hyresavtal. HD stod för 21 avgöranden, där majoriteten gäller fråga om

⁶⁴ HR-2009-1932-A, HR-2021-475-A, HR-2021-476-A.

⁶⁵ HR-2021-475-A, HR-2021-476-A.

⁶⁶ HR-2021-1345-A, HR-2022-980-A, HR-2022-2104-A.

⁶⁷ HR-2024-686-U, HR-2023-1039-U, HR-2022-980-A, HR 2017-290-A, Rt. 2013 s 776 (HR-2013-1121-A), Rt. 2010 s 1313 (HR-2010-01849-A).

⁶⁸ HR-2023-1172-A, HR-2021-261-U, HR-2018-2096, HR-2018-1014-A, Rt. 2013 s 776 (HR-2013-1121-A), Rt. 2010 s 1313 (HR-2010-01849-A).

⁶⁹ Jfr SOU 2020:63 s. 98 f.

utlämning för lagföring eller verkställighet. Migrationsöverdomstolen stod för sex avgöranden, där majoriteten rör fråga upp uppehållstillstånd.

Artikel 3 i avgöranden från högsta instans, 1 jan 2015 - 30 juni 2025

2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025*
3	3	6	1	1	16	14	11	6	8	7

*1 jan 2025 - 30 juni 2025

Fördelning högsta instanser, 1 jan 2020 - 30 juni 2025

Svea hovrätt hyresmål	33
Högsta domstolen (HD)	21
Migrationsöverdomstolen (MIÖD)	6
Högsta förvaltningsdomstolen (HFD)	2
Mark- och miljööverdomstolen (MÖD)	1
Arbetsdomstolen (AD)	0
Patent- och marknadsöverdomstolen (PMÖD)	0

I det särskilda kapitlet om artikel 3 beskrivs hur artikeln tolkas i rättspraxis.

Artikel 12 om rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade

Artikel 12 är precis som artikel 3.1 en av barnkonventionens så kallade grundprinciper, men är inte alls lika vanligt förekommande i rättspraxis. Den har tagits upp i avgöranden från högsta instanser fyra gånger under perioden 1 jan 2020 – 30 juni 2025. I avgöranden från JO som Barnombudsmannen har tagit del av förekommer artikel 12 i 15 stycken.⁷⁰

Artikel 12 i avgöranden från högsta instans, 1 jan 2015 - 30 juni 2025

2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025*
0	0	0	0	0	1	0	0	2	1	0

*1 jan 2025 - 30 juni 2025

Fördelning domstolar, 1 jan 2020 - 30 juni 2025

Högsta domstolen (HD)	3
Migrationsöverdomstolen (MIÖD)	1
Högsta förvaltningsdomstolen (HFD)	0
Mark- och miljööverdomstolen (MÖD)	0
Patent- och marknadsöverdomstolen (PMÖD)	0
Svea hovrätt hyresmål	0
Arbetsdomstolen (AD)	0

⁷⁰ Dnr 8711-2023, 9348-2024, 8822-2023, 1709-2024, 300-2024, 7904-2023, 6870-2023, 10309-2021, 10353-2021, 822-2022, 8758-2019, 6930-2021, 2782-2018, 5816-2019 och 7642-2020.

Av avgörandena från högsta instans där artikel 12 tas upp rör två familjerätt, ett migration och ett utlämning för verkställighet av fängelsestraff⁷¹. Här kan jämföras med perioden 2015-2019 då inga avgöranden som tar upp artikel 12 finns bland de avgöranden som Barnombudsmannens bevakar.

I det särskilda kapitlet om artikel 12 beskrivs hur artikeln har använts i rättspraxis.

Artikel 2 och 6

I Barnombudsmannens bevakning finns under tidsperioden endast två avgöranden i vilka artikel 2 och artikel 6 tas upp uttryckligen. I de två avgörandena nämns båda artiklarna och endast i åberopandet av en part.⁷²

Barnombudsmannens kommentarer

Barnombudsmannen välkomnar att barnkonventionen tas upp i avgöranden från högsta instanser samt JO och vill framhålla följande.

- De utvecklade resonemangen är särskilt betydelsefulla.
- Barnombudsmannen ser fram emot avgöranden som berör fler artiklar i barnkonventionen.
- Barnombudsmannen ser fram emot avgöranden från fler högsta instanser.
- Det är viktigt att parter fortsätter att åberopa barnkonventionen.

De utvecklade resonemangen är särskilt betydelsefulla

Det är visserligen viktigt att barnkonventionen nämns över huvud taget i avgöranden, om än övergripande, eftersom domstolen då tydliggör att annan lag ska ses i ljuset av barnkonventionen. Men Barnombudsmannen vill ändå understryka att de utvecklade resonemangen är särskilt viktiga. Det är betydelsefullt att de omständigheter som är specifika för det berörda barnet synliggörs och att det går att förstå vilken betydelse dessa har haft för utgången i målet. Det är också betydelsefullt att det framgår hur barnets åsikter har beaktats och påverkat avgörandet. Sådana avgöranden ger vägledning till rättstillämpare om hur barnkonventionen kan användas och kan få betydelse för beslutsfattandet i fler mål och ärenden. Utförliga domskäl när det gäller barnkonventionen är också viktiga för att det underlättar förståelsen för det beslut som fattats och förutsättningarna för att ifrågasätta beslutet med stöd av barnkonventionen.

Barnombudsmannen ser fram emot domstolsavgöranden som berör fler artiklar i barnkonventionen

Som framgått är det ganska få artiklar i barnkonventionen som tas upp i avgöranden från de högsta instanserna i Sverige och framför allt få som tas upp i bedömningen och inte bara av exempelvis part. Såväl JO som den norska Høyesteretten använder fler artiklar och ofta med utförliga resonemang. Barnkonventionen tillför en helhetssyn på barnets rättigheter som annan lagstiftning inte alltid gör. Barnombudsmannen ser därför fram emot avgöranden där ytterligare artiklar används av de högsta instanserna.

⁷¹ NJA 2024 s. 480 "Det uteblivna umgänget", NJA 2023 s. 1018 "Risken för bortförande II", MIÖD 2023-02-17 (UM 3741-22) och NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen". Jfr HFD 2014 ref. 38, RÅ 2005 ref. 66 och NJA 1993 s. 666 från tiden innan barnkonventionen blev lag.

⁷² HFD mål nr 4170-23 och HFD mål nr 4193-23.

Barnombudsmannen ser fram emot avgöranden från fler högsta instanser

Barnombudsmannen ser att barnkonventionen tas upp framför allt i avgöranden från vissa domstolar men inte från andra. Barnkonventionen omfattar barnets hela tillvaro vilket gör konventionen relevant inom alla rättsområden och då även inom områden som inte typiskt sett anses gälla barn. Som beskrivs i kapitlet *Varför barnkonventionen ska användas tillsammans med annan svensk lag* gynnar det av flera skäl barns rättigheter att tillämpa konventionen vid sidan av annan lag.

Det är viktigt att parter fortsätter att åberopa barnkonventionen

Barnombudsmannen noterar att en part många gånger åberopar konventionen och att det ibland efter detta följer ett längre resonemang i domstolens skäl. Barnombudsmannen vill utifrån detta uppmana parter och ombud och även andra som kan påverka ett ärendes innehåll, att fortsätta lyfta konventionen i mål och ärenden där den är relevant för att på så vis driva på rättsutvecklingen framåt.

Vägledande avgöranden

De högsta instansernas viktigaste uppgift är att genom sina avgöranden i konkreta mål skapa prejudikat, som kan få betydelse som vägledning för hur liknande fall i framtiden ska bedömas av domstolarna och av rättslivet i övrigt. Det finns ett antal prejudikat som ger vägledning för tolkningen och tillämpningen av barnkonventionen – främst om artikel 3.1 om barnets bästa men även om exempelvis artikel 12 om rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade.

Utöver prejudikat finns det andra domstolsavgöranden som kan ge viktig vägledning för tolkningen och tillämpningen av barnkonventionen, till exempel HD:s orefererade beslut gällande utlämning för brott samt några avgöranden från kammarrätten. De kammarrättsavgöranden som tas upp nedan är inte prejudicerande på samma sätt som avgöranden från högsta instans men de har fått stor betydelse för rättstillämpningen i kommuner och regioner och är därför viktiga att inkludera.

Det finns även avgöranden från JO som kan ge vägledning. JO har till uppgift att granska att offentliga aktörer arbetar i enlighet med författningarna, till exempel barnkonventionen, och gör i detta arbete vägledande uttalanden. Även om uttalandena inte är rättsligt bindande är de viktiga för utvecklingen och förtydligandet av praxis för myndigheter.

Även om de vägledande avgörandena gäller vissa rättsområden och sakfrågor kan de uttalanden om användningen av barnkonventionen som görs många gånger användas även inom andra områden och rörande andra frågor.

Från högsta instans

Viktiga avgöranden från de högsta instanserna som kan ses som centrala i att ge vägledning om barnkonventionens tolkning och tillämpning är framför allt följande.

- HD: NJA 2024 s. 642 "Mammans näringspenningtvätt"⁷³
 - Påföljdsbestämning för en förälder.
- HD: NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad"⁷⁴
 - Utmätning av en fastighet där det bor barn.
- HD: NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen"⁷⁵
 - Utlämning för verkställighet av straff gällande en man som har barn.
- MIÖD: MIG 2020:24. Även MIG 2021:18 och MIG 2018:20
 - Beviljande av uppehållstillstånd för barn respektive familj.

Det finns också avgöranden där domstolen kanske inte uttalar sig så utförligt om tolkning och tillämpning av barnkonventionen men som ändå är viktiga eftersom tydliga referenser till barnkonventionen görs. Det gäller till exempel följande.

- HD: NJA 2024 s. 480 "Det uteblivna umgänget"
 - Vårdnad och umgänge.
- HD: NJA 2024 s. 386 "Grundskoleelevens stödbehov"
 - Diskrimineringsersättning enligt diskrimineringslagen (2008:567).

⁷³ Se även NJA s. 9 "Fentanylstölden".

⁷⁴ Se även NJA 2023 s. 662 "Tandvårdsskulden".

⁷⁵ Se även NJA 2021 s. 1109 om utlämning till Rwanda.

- HD: Mål nr B 7807-24 och B 2839-24, "Utvisning och anknytning" (I och II)
 - Utvisning på grund av brott.
- HD: NJA 2023 s. 1018 "Risken för bortförande II"
 - Bedömning av risken för att en umgängesförälder olovligen för barnet utomlands.
- MIÖD: Mål nr UM 6238-23
 - Återförvisning på grund av brister kopplade till bedömningen av barnets bästa.
- HD: NJA 2020 s. 578 "Soffan i rasthallen"
 - Kränkande behandling och skadestånd enligt skollagen.
- HD: NJA 2020 s. 980 "Styvbarnsadoptionen I och II"
 - Närståendeadoption när en biologisk förälder motsätter sig.

Från kammarrätten

Avgöranden från kammarrätterna.

- Kammarrätten i Stockholm: mål nr 5211-21 och mål nr 5626-21
 - Laglighetsprövning enligt kommunallagen.

Från JO

Viktiga avgöranden från JO är bland annat följande.

- JO: Dnr 1709-2024, 300-2024, 7904-2023 och 6870-2023
 - Inspektion av mindre kommuners socialtjänster.
- JO: Dnr 8822-2023
 - Omplaceringsbeslut enligt LVU.
- JO: Dnr 8588-2022 och 2154-2023 samt 4082-2023 och 770-2021
 - Husrannsakan i bostad där det finns minderåriga barn.
- JO: Dnr 7823-2022 och 3884-2022 och 8679-2022
 - Besöksstider vid Kriminalvårdens verksamhetsställen och anpassning för barn.
- JO: Dnr 822-2022
 - Umgängesbegränsning enligt LVU.
- JO: Dnr 6930-2021
 - Assistansersättning till barn.
- JO: Dnr 7642-2020
 - Barns vård när vårdnadshavarna är oense.
- JO: Dnr 5816-2019
 - Barns självbestämmande vid vårdbesök.
- JO: Dnr 2782-2018
 - Tvångsanvändning vid psykiatrisk heldygnsvård av underåriga patienter.

Avgörandena som listas ovan behandlas i kommande kapitel som beskriver vägledning i rättspraxis.

Artikel 3

Artikel 3.1

Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.

Artikel 3.1 som är en av barnkonventionens grundläggande principer innebär en skyldighet att vid alla åtgärder som rör barn ta särskild hänsyn till barnets bästa. Barnets bästa har enligt barnrättskommittén tre delar. Det är en materiell rättighet, en rättslig tolkningsprincip och ett tillvägagångssätt.⁷⁶ Även i rättspraxis berörs detta.⁷⁷

- Materiell rättighet: En rättighet för ett barn att få sitt bästa bedömt och beaktat som ett primärt intresse i beslut som rör barnet och denna rättighet ska tillämpas både i enskilda beslut och beslut som rör grupper av barn eller barn i allmänhet.
- Rättslig tolkningsprincip: Om en rättsregel är öppen för mer än en tolkning ska den tolkning som mest verkningsfullt tillgodoser barnets bästa ha företräde.
- Tillvägagångssätt: Med detta menas att själva beslutsprocessen måste innehålla en utvärdering av vilka eventuella positiva och negativa konsekvenser det aktuella beslutet kan få för det eller de barn som berörs. Här betonas att bedömningen och fastställandet av barnets bästa kräver ett rättssäkert förfarande.

I en prövning av barnets bästa ingår att ta hänsyn till samtliga grundläggande principer och konventionen i sin helhet. Vid en sådan bedömning får barnets upplevelser och åsikter om sin situation särskild betydelse, i förhållande till barnets ålder och mognad (artikel 12).⁷⁸ Barnrättskommittén understryker den nära kopplingen mellan artiklarna och att artiklarna kompletterar varandra. Den ena handlar om att förverkliga barnets bästa, den andra anger tillvägagångssättet för att lyssna till barnets eller barnens åsikter och beakta dem i alla frågor som rör barnet, inklusive bedömningen av barnets bästa. Det går, enligt kommittén, inte att tillämpa artikel 3.1 korrekt om kraven i artikel 12 inte uppfylls.⁷⁹

Vägledning i rättspraxis

Artikel 3.1 i barnkonventionen om barnets bästa är den artikel som tas upp oftast i rättspraxis. Det finns ett antal centrala avgöranden från de högsta instanserna som ger viktig vägledning för tolkningen och tillämpningen av artikel 3.1. Det finns även vägledande avgöranden från kammarrätten och från JO i rollen som tillsynsmyndighet.

Även om avgörandena gäller vissa rättsområden och sakfrågor är uttalandena om användningen av barnkonventionen många gånger relevanta även inom andra områden och rörande andra frågor.

⁷⁶ Se även Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 (2013) om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa, CRC/C/GC/14, p. 6 (a)-(c). Se även SOU 2020:63 s. 192-197 där det bland annat utvecklas vad det enligt kommittén innebär att bedöma och fastställa barnets bästa.

⁷⁷ Till exempel NJA 2020 s. 671 "Patronen och bilen", MIG 2021:18 och MIG 2020:24 vilka berörs i flera kapitel i rapporten.

⁷⁸ SOU 2020:63 s. 261.

⁷⁹ CRC/C/GC/12 p. 74 och CRC/C/GC/14 p. 43.

Av rättspraxis framgår följande.

- Det framhålls att barnkonventionen gäller som lag och att annan lagstiftning ska tillämpas i ljuset av barnkonventionen.⁸⁰
- Artikel 3.1 är direkt tillämplig – barnet har rätt att få sitt bästa utrett, bedömt och beaktat.
- Vid en bedömning av barnets bästa ska en intresseavvägning göras i varje enskilt fall, inte schablonmässigt. Barnets bästa ska vara en tungt vägande faktor i avvägningen.⁸¹ I vissa fall blir barnets bästa utslagsgivande i intresseavvägningen, men inte alltid.
- Övriga rättigheter i barnkonventionen ska ses i ljuset av principen om barnets bästa.
- Det finns avgöranden som tydligt och metodiskt visar hur barnets bästa kan fastställas.
- Att en bedömning av barnets bästa inte har gjorts kan aktualisera återförvisning.
- Ett beslut kan upphävas efter en laglighetsprövning enligt kommunallagen om det strider mot barnets bästa.

Det framhålls att barnkonventionen gäller som lag och att annan lagstiftning ska tillämpas i ljuset av barnkonventionen

I flera viktiga avgöranden från högsta instans tydliggörs det som gäller enligt lag – annan lagstiftning ska tillämpas i ljuset av barnkonventionen.

Ett exempel är NJA 2024 s. 642 "Mammans näringspenningtvätt". Avgörandet rör bland annat frågan om hur hänsyn bör tas till barnets bästa när påföljden för en förälder bestäms. HD konstaterar att när påföljden för en förälder ska bestämmas kan straffets negativa konsekvenser för hans eller hennes barn utgöra ett så kallade billighetsskäl som kan påverka straffmätning och påföljdsval. Enligt domstolen ska lagstiftningen i detta avseende tillämpas i ljuset av barnkonventionen, som gäller som svensk lag. Domstolen kommer vid intresseavvägningen fram till att barnet skulle drabbas oproportionerligt och orimligt hårt om föräldern döms till fängelse, och att ett fängelsestraff skulle vara klart oförenligt med barnets bästa. Föräldern döms därför till villkorlig dom och dagsböter. Avgörandet behandlas mer utförligt nedan.

Ett annat exempel är NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad". Frågan i målet gällde hur barns intresse av skydd för sin hemmiljö ska vägas mot intresset att utnyttja det ekonomiska värde som ligger i en bostadsfastighet för att tillgodose borgenären. I detta fall uttalar inte HD på samma tydliga sätt som i fallet ovan att annan lagstiftning ska tillämpas i ljuset av barnkonventionen. HD konstaterar dock att en tanke med inkorporeringen av barnkonventionens artikel 1-42 var att tydliggöra att konventionens rättigheter ska beaktas vid avvägningar och bedömningar som berör barn, och att det också gäller i fråga om befintlig lagstiftning. Inom ramen för den försvarlighetsbedömning som ska göras ska det, konstaterar HD, följaktligen prövas om den aktuella utmätningen skulle vara oförenlig med de rättigheter som tillförsäkras ett barn enligt barnkonventionen. Efter en avvägning mellan barnens intresse av att inte behöva lämna sin hemmiljö och borgenärernas intresse av att utnyttja fastighetens ekonomiska värde, anser HD att en utmätning av fastigheten i detta fall inte kan anses försvarlig. Även detta avgörande behandlas mer utförligt nedan.

⁸⁰ Att barnkonventionen gäller som lag följer redan av lag men framhålls också i rättspraxis.

⁸¹ I de fall barnets bästa inte enligt annan lag ska vara avgörande.

Även NJA 2024 s. 480 "Det uteblivna umgänget", kan enligt Barnombudsmannen ses som ett exempel på när annan lagstiftning, här föräldrabalken, ska ses i ljuset av barnkonventionen. HD hänvisar till föräldrabalken och gör jämförelser med artikel 3 om barnets bästa, artikel 12 om rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade och även artikel 18 i barnkonventionen om föräldrars gemensamma ansvar.

Vidare kan NJA 2024 s. 386 "Grundskoleelevens stödbehov", och NJA 2020 s. 578 "Soffan i rasthallen", ses som exempel på när annan lagstiftning ska ses i ljuset av barnkonventionen. I avgörandena hänvisar HD till skollagen och gör jämförelser med artikel 28.1 om rätten till utbildning respektive artikel 28.2 om upprätthållande av disciplinen i skolan.⁸² I NJA 2023 s. 1018 "Risken för bortförande II" gör HD också jämförande hänvisningar till barnkonventionen, i det aktuella fallet artikel 3 om barnets bästa och artikel 12 om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade.

Artikel 3.1 är direkt tillämplig – Barnet har rätt att få sitt bästa utrett, bedömt och beaktat

Avgöranden som ofta lyfts fram för att illustrera att artikel 3.1 är direkt tillämplig är NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad" och NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen".

I "Barnens bostad", som berörs ovan, uttalar HD att enligt artikel 3.1 ska i första hand barnets bästa beaktas vid åtgärder som rör barn. HD uttalar också att ett barns behov av att känna trygghet i sin tillvaro får anses vara ett rättsligt skyddat intresse som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om det är försvarligt att utmäta en bostadsfastighet. Även tidigare har, enligt HD, hänsyn tagits till tredje man vid sidan av gäldenärens intresse av att inte tvingas från hemmet, men barnkonventionen har konkretiserat och även i viss grad förstärkt betydelsen av barns egna intressen vid bedömningen enligt utsökningsbalken av om det är försvarligt att utmäta en bostadsfastighet. Barnets bästa ska, uttalar HD, alltid utredas, beaktas och bedömas. Vid en intresseavvägning kan barnets intressen behöva vika, men konsekvenserna för ett barn av en utmätning behöver uppmärksammas och utredas i det enskilda fallet. Efter en avvägning mellan barnens intresse av att inte behöva lämna sin hemmiljö och borgenärernas intresse av att utnyttja fastighetens ekonomiska värde, anser HD att en utmätning av fastigheten i detta fall inte kan anses försvarlig.

"Patronen och bilen" gäller utlämning av en man till Serbien för verkställighet av fängelsestraff. Mannen – som levde tillsammans med sina två små barn och deras mamma - gjorde gällande att en utlämning var oförenlig med barnkonventionen. HD uttalar att artikel 3 har en självständig betydelse i alla beslut som rör barn eller grupper av barn. Domstolen konstaterar att artikel 3 ställer krav på att beslutsprocesser som rör barn innefattar en utredning av de konsekvenser som blir följden av beslutet samt att artikeln innefattar en rätt för barnet att få sitt bästa utrett, bedömt och beaktat. Domstolen finner att hänsynen till barnets bästa talar för att mannen inte ska utlämnas. Efter en avvägning mellan barnens bästa och andra intressen, anses en utlämning inte vara oförenlig med artikel 3 i barnkonventionen.

Vid en bedömning av barnets bästa ska en intresseavvägning göras i varje enskilt fall, inte schablonmässigt. Barnets bästa ska vara en tungt vägande faktor i avvägningen⁸³. I vissa fall blir barnets bästa utslagsgivande i intresseavvägningen, men inte alltid.

I nämnda NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad" uttalar HD bland annat att barnets eget intresse av skydd för sin hemmiljö ska vägas mot intresset av att utnyttja det ekonomiska värde som ligger i fastigheten för att tillgodose borgenärens ekonomiska intresse. HD uttalar att en intresseavvägning "inte ska göras schablonmässigt, utan tyngden i de motstående intressena

⁸² Domarna behandlas mer utförligt under avsnittet Sakområden - Utbildning.

⁸³ I de fall barnets bästa inte enligt annan lag ska vara avgörande.

får uppskattas från fall till fall utifrån hur situationen ser ut när en utmätning aktualiseras". En tvångsvis försäljning av fastigheten skulle enligt HD vara ett klart avsteg från vad som är bäst för barnen och att detta ska väga tungt vid försvarlighetsbedömningen. Med utgångspunkt i de enskilda barnens behov och vilka konsekvenser det skulle få för dem att tvingas lämna sin hemmiljö, vägt mot betydelsen för borgenärerna att utnyttja fastighetens ekonomiska värde, bedömer domstolen att en utmätning av fastigheten inte kan anses försvarlig.

Ett annat exempel på en tydlig intresseavvägning utifrån det enskilda barnets situation är MIÖD:s avgörande MIG 2020:24, som rör fråga om uppehållstillstånd för en 14-årig flicka som vistats i Sverige i hela sitt liv. I avgörandet lyfter MIÖD fram vissa förarbetsuttalanden⁸⁴ som är kopplade till bedömningen av barnets bästa. Bland annat att barnets bästa inte kan definieras en gång för alla utan måste kopplas till det individuella barnet och dess situation, att principen om barnets bästa måste ses som ett tillvägagångssätt i varje beslutsprocess där barn är berörda, och att varje beslut bör innehålla en motivering där det bör framgå vilka aspekter som beslutsfattaren har ansett vara relevanta vid bedömningen av barnets bästa. Domstolen gör en genomgång av olika omständigheter som rör barnet, och förhåller sig då till flera av de faktorer som FN:s barnrättskommitté lyfter fram i sin allmänna kommentar nr 14 om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa⁸⁵. Domstolen lyfter fram barnrättskommitténs uttalande att barnets bästa i första hand ska beaktas betyder att barnets intressen har hög prioritet och inte bara är ett bland flera överväganden. Utifrån genomgången anser MIÖD att det bästa för barnet får anses vara att fortsatt få vistas i Sverige. Därefter konstateras att barnkonventionen i sig inte ger rätt för ett barn att beviljas uppehållstillstånd, men att konventionen ställer krav på att en intresseavvägning genomförs. Efter en avvägning mellan barnets bästa och motstående intressen – i detta fall bland annat omständigheter rörande upprätthållande av migrationspolitiken/den reglerade invandringen – bedömer domstolen vid en sammantagen bedömning av de exceptionella omständigheterna i flickans fall och med särskild hänsyn tagen till hennes mycket starka anknytning till Sverige, att barnets bästa väger tyngre än de motstående intressen som gjorts gällande. En utvisning kan enligt MIÖD inte anses vara proportionerlig. Barnet beviljas uppehållstillstånd.

Som ovan nämnts uttalar HD i rättsfallet NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen" att artikel 3 ställer krav på att beslutsprocesser som rör barn innefattar en utredning av de konsekvenser som blir följden av beslutet samt att artikeln innefattar en rätt för barnet att få sitt bästa utrett, bedömt och beaktat. HD noterar vidare att detta inte innebär att barnets bästa alltid ska vara utslagsgivande när andra legitima intressen kolliderar med barnets intresse, men att barnets bästa ska utgöra en tungt vägande faktor i beslutsprocessen. Vid en avvägning mellan barnets bästa och andra intressen kan det, uttalar domstolen, vara motiverat att vidta åtgärder som inte är förenliga med barnets bästa under förutsättning att det motstående intresset är legitimt och viktigt. Domstolen finner att hänsynen till barnets bästa talar för att mannen inte ska utlämnas. Mot detta ska ställas dels intresset att kunna verkställa det fängelsestraff som mannen dömts till, dels intresset att fullgöra det åtagande som Sverige har gjort i förhållande till Serbien. HD beaktar vid avvägningen också att barnen kan stanna med sin mamma i sin hemmiljö och att barnen skiljs från pappan endast för en begränsad tid, samt att det kan antas att kontakten mellan pappa och barn kan upprätthållas i någon form även om han utlämnas. I det aktuella fallet väger, anser HD, de motstående intressena tyngre än barnens intresse. En utlämning anses därför inte oförenlig med barnkonventionen.

I NJA 2024 s. 642 "Mammans näringspenningtvätt", konstaterar HD som nämnts att när påföljden för en förälder ska bestämmas kan straffets negativa konsekvenser för hans eller hennes barn utgöra ett så kallat billighetsskäl som kan påverka straffmätning och påföljdsval.

⁸⁴ Prop. 2017/18:186 s. 96.

⁸⁵ CRC/C/GC/14.

HD uttalar att när fråga uppkommer om att döma en förälder till fängelse ska barnets bästa ställas mot det allmänna intresset av att lagföra begångna brott och att verkställa utdömda straff, liksom mot intresset av en enhetlig rättstillämpning. I sin bedömning redovisar domstolen olika aspekter av barnets situation och omständigheter. Barnet hade ingen kontakt med den andre föräldern och hade en pågående traumabehandling till följd av våldsutsatthet. Domstolen kommer vid intresseavvägningen fram till att barnet skulle drabbas oproportionerligt och orimligt hårt om föräldern döms till fängelse, och att ett fängelsestraff skulle vara klart oförenligt med barnets bästa. Föräldern döms därför till villkorlig dom och dagsböter.

Också JO har i sina avgöranden understrukit att barnets bästa ska vara ett tungt vägande intresse vid alla åtgärder som rör barn. Ett exempel på detta är ett beslut som gäller en anmälan efter det att husrannsakan genomförts i en bostad där det fanns minderåriga barn, samt ett beslut som gäller att besöksstider vid Kriminalvårdens verksamhetsställen måste vara anpassade för barn. I det första beslutet⁸⁶ konstaterar JO att det är ett lagkrav att barnets bästa beaktas i enlighet med barnkonventionen, och att det alltså noga måste övervägas vad som kan göras för att i största möjliga utsträckning tillgodose barnets bästa vid alla åtgärder som rör ett barn. I det andra beslutet⁸⁷ understryker JO att det från ett barnrättsperspektiv är mycket angeläget att Kriminalvårdens samtliga verksamhetsställen erbjuder barnanpassade besöksstider för såväl bevakade som obevakade besök. Annars begränsas barns möjligheter att skapa eller upprätthålla kontakt med intagna föräldrar i de fall då besök är förenligt med barnens bästa. JO konstaterar att en grundprincip i barnkonventionen är att barnets bästa ska beaktas i första hand vid alla åtgärder som rör ett barn (se artikel 3.1). Samt att det inte finns något krav på att barnets bästa ska vara utslagsgivande, men att det ska vara ett tungt vägande intresse vid alla åtgärder som rör ett barn.⁸⁸

Övriga rättigheter i barnkonventionen ska ses i ljuset av principen om barnets bästa

I NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen" uttalas som en utgångspunkt för bedömningen av barnets bästa att principen om barnets bästa är grundläggande och att övriga artiklar i konventionen ska läsas i ljuset av den principen. Domstolen lyfter här särskilt fram artikel 9 som handlar om skiljande av barn från deras föräldrar. Domstolen konstaterar i sin bedömning att mannen lever tillsammans med sina två små barn och deras mamma och att han deltar i den dagliga omvårdnaden av barnen. Utgångspunkten för bedömningen måste, menar HD, vara att hans barn har behov av en nära kontakt med sin pappa och att hänsynen till barnens bästa talar för att han inte ska utlämnas. HD beaktar vid avvägningen också bland annat att barnen skiljs från pappan endast för en begränsad tid, samt att det kan antas att kontakten mellan pappa och barn kan upprätthållas i någon form även om han utlämnas.

I NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad" konstaterar HD under rubriken Försvärighetsbedömningen och Barnkonventionen att konventionen är numera en del av svensk rätt. Domstolen anger, med en hänvisning till förarbetsuttalanden⁸⁹, att en tanke med inkorporeringen av artiklarna 1 - 42 som lag är att tydliggöra att konventionens rättigheter ska beaktas vid avvägningar och bedömningar som berör barn; det gäller också i fråga om befintlig lagstiftning. HD uttrycker vidare att enligt 3.1 i konventionen ska i första hand barnets bästa beaktas vid åtgärder som rör barn. En i sammanhanget viktig del av saken är enligt domstolen barnets möjligheter att få växa upp i en trygg och stabil hemmiljö, ett grundläggande behov som kommer till uttryck i flera artiklar i konventionen. HD anser att ett

⁸⁶ Dnr 8588-2022 och 2154-2023.

⁸⁷ Dnr 7823-2022.

⁸⁸ Besluten behandlas mer utförligt, och ytterligare avgöranden tas upp, i avsnittet *Sakområden – straffrätt och tvångsåtgärder m.m.*

⁸⁹ Prop. 2017/18:186 s. 74.

barns behov av att känna trygghet i sin tillvaro därmed får därmed anses vara ett rättsligt skyddat intresse som särskilt ska beaktas vid bedömningen om det är försvarligt att utmäta en bostadsfastighet. Enligt HD har barnkonventionen konkretiserat och även i viss grad förstärkt betydelsen av ett barns egna intressen vid försvarlighetsbedömningen. Barnets bästa ska alltid utredas, beaktas och bedömas.

Det finns avgöranden som tydligt och metodiskt visar hur barnets bästa kan fastställas

Det finns avgöranden som tydligt visar hur barnets bästa kan fastställas på ett systematiskt och tydligt sätt och hur barnets bästa sedan har beaktats.

MIÖD:s avgörande, MIG 2020:24, gäller som ovan nämnts uppehållstillstånd för en 14-årig flicka som vistats i Sverige i hela sitt liv. En stor del av den långa vistelsetiden utgjordes av tid då flickan och hennes familj – ursprungligen från Libanon – inte haft uppehållstillstånd, utan vistats i Sverige som "papperslösa".

- I sin bedömning konstaterar domstolen att det inledningsvis behöver tas ställning till vad som är barnets bästa, för att det ska kunna avgöras om det i ärendet finns sådana starka skäl att det föreligger särskilt ömmande omständigheter.
- Domstolen gör därefter en genomgång av olika omständigheter som rör barnet och dess situation, och förhåller sig då till flera faktorer som barnrättskommittén lyfter fram. Domstolen hänvisar i avgörandet till uttalanden från kommittén om att barnets bästa inte kan definieras en gång för alla utan måste kopplas till det individuella barnet och barnets situation, och att varje beslut bör innehålla en motivering där det bör framgå vilka aspekter som beslutsfattaren ansett vara relevanta vid bedömningen av barnets bästa.⁹⁰ De faktorer som barnrättskommittén anger är bland annat barnets åsikter, bevarandet av familjemiljön och upprätthållandet av relationer, barnets rätt till hälsa samt barnets rätt till utbildning.
- Utifrån sin genomgång anser MIÖD att det bästa för barnet får anses vara att fortsatt få vistas i Sverige.
- Därefter konstaterar MIÖD att barnkonventionens artiklar inte var för sig eller tillsammans medger rätt för ett barn att vistas i Sverige, men att konventionen ställer krav på att en intresseavvägning genomförs. Domstolen konstaterar att de motstående intressena i detta fall rör upprätthållande av migrationspolitiken/den reglerade invandringen. Domstolen lyfter i avgörandet fram barnrättskommitténs uttalande att barnets intressen har hög prioritet och inte bara är ett bland flera överväganden.
- Efter en avvägning mellan barnets bästa och de motstående intressena bedömer domstolen att barnets bästa – vid de exceptionella omständigheterna i det aktuella fallet och med särskild hänsyn tagen till barnets mycket starka anknytning till Sverige – väger tyngre än de motstående intressen som gjorts gällande.

NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad" gällde, som ovan nämnts, om och hur barns intresse av skydd för sin hemmiljö ska vägas mot intresset att utnyttja det ekonomiska värde som ligger i en bostadsfastighet för att tillgodose borgenären.

- Även i detta fall redogör domstolen tydligt för barnens situation och behov. Domstolen konstaterar att av de fem barnen har en del av dem nedsatt funktionsförmåga och särskilda behov. Vidare konstaterar domstolen att av allt att döma har familjen bott i fastigheten sedan ganska lång tid, att barnen har sina kamrater och går i skola i

⁹⁰ Prop. 2017/18:186 s. 96 och CRC/C/GC/14.

närheten, och att utredningen visar att alla barnen skulle drabbas i hög grad negativt om de nu slits upp från sin invanda hemmiljö.

- Domstolen uttalar att en tvångsvis försäljning av fastigheten skulle vara ett klart avsteg från vad som är bäst för dem och att detta ska väga tungt vid försvarlighetsbedömningen.
- HD finner att vid en avvägning mellan barnens intresse av att inte behöva lämna sin hemmiljö och borgenärernas intresse av att utnyttja fastighetens ekonomiska värde, kan en utmätning av fastigheten inte anses försvarlig.

Att en bedömning av barnets bästa inte har gjorts kan aktualisera återförvisning

MIÖD har återförvisat ett mål – UM 6238-23 – till migrationsdomstolen på grund av brister kopplade till bedömningen av barnets bästa. Migrationsdomstolen hade beslutat att bevilja en förälder och ett barn flyktingstatus och uppehållstillstånd i Sverige, men avslagit överklagandet vad gällde den andra föräldern. MIÖD undanröjer migrationsdomstolens dom och återförvisar målet till migrationsdomstolen för ny handläggning eftersom denna inte gjort någon bedömning av vad som är barnets bästa och vilka konsekvenser en utvisning av en förälder kan medföra för barnet. MIÖD anser att detta är en allvarlig brist i migrationsdomstolens handläggning.

Ett beslut kan upphävas efter en laglighetsprövning enligt kommunallagen om det strider mot barnets bästa

Som nämnts ovan finns det avgöranden som tydliggör att artikel 3.1 är direkt tillämplig. Detta framhålls också i Kammarrätten i Stockholms avgöranden från den 7 april 2022 i målen 5211-21 och 5626-21.⁹¹ ⁹² Båda rättsfallen rör laglighetsprövning enligt kommunallagen där motparterna överklagade kommunernas beslut eftersom de ansåg att inte artikel 3 och 12 följts. I flera delar är skrivningarna i avgörandena likalydande.

Kammarrätten bedömer, med hänvisning till NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen" och NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad" att eftersom artikel 3.1 ansetts vara direkt tillämplig kan ett kommunalt beslut som strider mot artikel 3.1 upphävas med stöd av 13 kap. 8 § kommunallagen, så kallad laglighetsprövning.

Kammarrätten konstaterar bland annat att artikel 3.1 i barnkonventionen stadgar att barnets bästa ska beaktas och att artikel 3.1 har nära koppling till artikel 12 om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och att höras. Kammarrätten anför att barnrättskommittén menar att artiklarna kompletterar varandra på så sätt att artikel 3 handlar om att förverkliga barnets bästa och artikel 12 om tillvägagångssättet för att lyssna till barnets eller barnens åsikter och beakta dem. Vidare uttalas att, med hänvisning till barnrättskommittén, att artikel 3.1 träffar alla beslut som direkt eller indirekt rör barn och att begreppet "åtgärder som rör barn" ska ges en vid betydelse.

Kammarrätten uttalar att i kravet på att barnets bästa ska beaktas ligger att effekterna av ett beslut måste utredas och bedömas och att beslutsprocessen måste innehålla en utvärdering av de positiva och negativa konsekvenser som beslutet kan få för det eller de barn som berörs av beslutet. Det är enligt domstolen inte givet att det alltid går att fastslå om ett beslut är förenligt med barnets bästa. Ett beslut kan innebära såväl negativa som positiva konsekvenser för ett barn. Ett beslut som rör flera barn eller barn i allmänhet kan vara positivt för några barn men negativt för andra. Kammarrätten bedömer vidare att barnkonventionen

⁹¹ Se även Kammarrätten i Stockholm mål nr 6084-20.

⁹² Även om dessa avgöranden inte är prejudicerande på samma sätt som avgöranden från högsta instans har de fått stor betydelse för rättstillämpningen i kommuner och regioner och är därför viktiga att inkludera i rapporten.

inte heller ställer krav på en formell process för att fastställa barnets bästa. Domstolen finner att kommunens beslut därmed inte är olagligt på denna grund.

Kammarrätten bedömer vidare att beslutsprocessen varit tillräcklig för att uppfylla kraven i artikel 3.1 och att besluten inte strider mot lag heller på denna grund. Kammarrätten beskriver vilket underlag ledamöterna i nämnden haft tillgång till och bedömer att ledamöterna haft tillgång till sådant underlag att de har haft förutsättningar att kunna beakta de berörda barnens bästa inför beslutet. Kammarrätten noterar att de barn som direkt berörs av beslutet har fått komma till tals (i den ena domen) via vårdnadshavare, lärare och elevassistenter respektive (i den andra domen) genom skolan.

Barnombudsmannens kommentarer

Barnombudsmannen välkomnar de avgöranden som har meddelats om tolkningen och tillämpningen av barnkonventionen och artikel 3.1 om barnets bästa. Barnombudsmannen uppmanar rättstillämpare i Sverige att ta fasta på dessa inom alla rättsområden och inte inom bara de områden som kan uppfattas som typiskt barnrättsliga.

Barnombudsmannen ser också fram emot fler klargörande avgöranden.

- Barnombudsmannen vill se fler avgöranden där domstolen inte bara gör en jämförande hänvisning till barnkonventionen utan utvecklar skälen i denna del.
- Barnombudsmannen ser fram emot tydliga och vägledande avgöranden som gäller fler rättsområden och sakfrågor.
- Barnombudsmannen vill se fler avgöranden som visar hur andra rättigheter i barnkonventionen kan tolkas i ljuset av artikel 3.1 om barnets bästa.
- Barnombudsmannen ser fram emot fler avgöranden som utvecklar betydelsen av barnets bästa som en tungt vägande faktor i beslutsprocessen.
- Barnombudsmannen noterar den tydliga metod som framträder i flera avgöranden och ser fram emot att metoden ska användas av andra domstolar och rättstillämpare i övrigt.
- Barnombudsmannen ser fram emot vägledning från högsta instans om beslutsunderlag, fastställande av barnets bästa och rätten att komma till tals för grupper av barn.

Barnombudsmannen vill se fler avgöranden där domstolen inte bara gör en jämförande hänvisning till barnkonventionen utan utvecklar skälen i denna del

Barnombudsmannen ser att högsta instanser återkommande hänvisar till barnkonventionen genom att jämföra med en viss rättighet utan att utveckla resonemangen i denna del. Dessa avgöranden är visserligen viktiga för att de synliggör att konventionen ska tillämpas tillsammans med annan lag, men det skulle vara värdefullt med utförligare skäl från högsta instanser i fler avgöranden. Som beskrivs i kapitlet *Varför barnkonventionen ska användas tillsammans med annan svensk lag* gynnar det av flera skäl barns rättigheter att tillämpa konventionen vid sidan av annan lag.

Barnombudsmannen ser fram emot tydliga och vägledande avgöranden som gäller fler rättsområden och sakfrågor

Det har meddelats viktiga avgöranden som innehåller utvecklade skrivningar utifrån barnkonventionen, till exempel i mål och ärenden om utmätning, utlämning för lagföring eller

verkställighet av straff och påföljdsval. Dessa kan visserligen vägleda rättstillämpare inom andra rättsområden och vid bedömningen av andra sakfrågor, men Barnombudsmannen efterfrågar liknande avgöranden även inom andra områden där det kan behövas vägledning.

Barnombudsmannen vill se fler avgöranden som visar hur andra rättigheter i barnkonventionen kan tolkas i ljuset av artikel 3.1 om barnets bästa

Högsta instanser och JO visar i vissa avgöranden hur andra rättigheter i barnkonventionen kan tolkas i ljuset av artikel 3.1 i konventionen. Barnombudsmannen ser fram emot fler avgöranden som visar hur barnkonventionen kan ses som en helhet.

Barnombudsmannen ser fram emot fler avgöranden som utvecklar betydelsen av barnets bästa som en tungt vägande faktor i beslutsprocessen

Barnets bästa ska enligt barnkonventionen beaktas i första hand vid alla åtgärder som rör barn, och i rättspraxis tydliggörs att barnets bästa ska vara en tungt vägande faktor. I vissa fall har barnets bästa tillmätts en sådan vikt att det fått bestämma utgången i målet. I andra fall har andra intressen bedömts väga tyngre. Barnombudsmannen ser fram emot fler avgöranden som utvecklar betydelsen av att barnets bästa ska beaktas i första hand och att barnets bästa ska utgöra en tungt vägande faktor i beslutsprocessen.

Barnombudsmannen noterar den tydliga metod som framträder i avgöranden och ser fram emot att metoden ska användas av andra domstolar och rättstillämpare i övrigt

Genomgången visar att domstolen gör följande

1. Går igenom omständigheterna i det enskilda fallet,
2. inklusive relevanta rättigheter som aktualiseras i fallet, såsom rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i artikel 12,
3. på grundval av detta bedömer vad som är barnets bästa,
4. gör en intresseavvägning där barnets bästa vägs mot andra intressen,
5. därvid låter barnets bästa väga särskilt tungt även om det inte alltid kan vara utslagsgivande och
6. motiverar bedömningen.

Barnombudsmannen ser fram emot vägledning från högsta instans om beslutsunderlag, fastställande av barnets bästa och rätten att komma till tals för grupper av barn

Barnombudsmannen anser att kammarrättsavgörandena om laglighetsprövning som tagits upp i kapitlet är viktiga bland annat för att de tydliggör att ett beslut kan upphävas om det strider mot artikel 3.1 i barnkonventionen och att grupper av barn har rätt att komma till tals. I avgörandena bedömer domstolen att kommunernas beslutsfattare haft tillgång till sådant underlag att de haft förutsättningar att kunna beakta de berörda barnets bästa. Vidare godtas att de barn som direkt berörs av beslutet har fått komma till tals genom skolan respektive vårdnadshavare, lärare och elevassistenter. Domstolen anger också att det inte alltid är möjligt att fastställa vad som är barnets bästa. Barnombudsmannen ser fram emot avgöranden från högsta instans gällande dessa frågor.

Artikel 12

Artikel 12

1. Konventionsstaterna ska tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

2. För detta ändamål ska barnet, i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet, särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom en företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med nationella procedurregler.

Artikel 12 i barnkonventionen fastställer varje barns rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet och rätten att dessa åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Artikel 12 är enligt barnrättskommittén ett uttryck för att barnet har rättigheter som påverkar barnets liv och inte bara rättigheter som utgår från barnets sårbarhet eller beroende av en vuxen.⁹³ Artikeln är precis som artikel 3.1 en av konventionens grundprinciper vilket innebär att den ska beaktas särskilt vid tolkningen av övriga bestämmelser i konventionen. Artikel 12 ska såsom alla artiklar i barnkonventionen även tolkas i relation till konventionen i sin helhet.⁹⁴

Barnrättskommittén understryker den nära kopplingen mellan artikel 3.1 och artikel 12. Artiklarna kompletterar varandra – den ena handlar om att förverkliga barnets bästa, den andra om att lyssna till barnets åsikter och beakta dem i alla frågor som rör barnet. Det går enligt kommittén inte att tillämpa artikel 3.1 korrekt om kraven i artikel 12 inte uppfylls.⁹⁵

Vägledning i rättspraxis

Artikel 12 tas inte upp i så många avgöranden från de högsta instanserna, men det finns några viktiga avgöranden från MIÖD och HD samt från kammarrätten och JO. Även om avgörandena gäller vissa rättsområden och sakfrågor är uttalandena om användningen av barnkonventionen många gånger relevanta även inom andra områden och rörande andra frågor. Barnombudsmannen vill i sammanhanget hänvisa också till kapitlet om artikel 3 i rättspraxis mot bakgrund av det nära samband mellan artiklarna som har beskrivits ovan.

Av rättspraxis framgår följande.

- Barnets rätt att uttrycka sin åsikt och få den beaktad lyfts fram, liksom att åsikterna ska redovisas och framgå i bedömningen.⁹⁶

Barnets rätt att uttrycka sin åsikt och få den beaktad har lyfts fram i rättspraxis, liksom att åsikterna ska redovisas och framgå i bedömningen

I ett avgörande om uppehållstillstånd för en 14-årig flicka, som har berörts i kapitlet om artikel 3, MIG 2020:24, lyfter MIÖD fram uttalanden av FN:s barnrättskommitté⁹⁷ som gäller faktorer att ta hänsyn till vid bedömningen av barnets bästa. En av dessa faktorer är barnets åsikter. Domstolen uttalar, med referens till förarbetsuttalanden inför barnkonventionens

⁹³ CRC/C/GC/12 p. 18 och 15.

⁹⁴ SOU 2020:63 528 f.

⁹⁵ CRC/C/GC/12 p. 74 och CRC/C/GC/14 p. 43.

⁹⁶ MIG 2020:24, NJA 2024 s. 480 "Det uteblivna umgänget", NJA 2020 s. 980 "Styvbarnsadoptionen I och II", NJA 2023 s. 1018 "Risken för bortförande II" och RÅ 2005 ref. 66 samt Kammarrätten i Stockholm mål nr 5211-2021 och 5626-21. Även JO dnr 822-2022, 6870-2023, 7904-2023, 300-2024 och 1709-2024.

⁹⁷ CRC/C/GC/14.

inkorporering⁹⁸, att varje beslut som rör ett eller flera barn bör innehålla en motivering där det bland annat bör framgå vilka aspekter som beslutsfattaren ansett vara relevanta vid bedömningen av barnets bästa, samt att om beslutet inte stämmer överens med barnets åsikter bör orsaken till detta tydligt anges. I avgörandet redogör MIÖD också för att flickan själv uttryckt en önskan att leva i Sverige och att hon upplever en utvisning till Libanon som negativ. Flickan beviljas uppehållstillstånd eftersom en utvisning anses stå i strid med barnkonventionen.

I ett annat avgörande, NJA 2024 s. 480 "Det uteblivna umgänget", finner HD att det är bäst för barnen att vårdnaden får vara kvar hos mamman trots att hon har brustit i omsorg om barnen när det gäller att tillgodose deras behov av kontakt med pappan. HD konstaterar som en allmän utgångspunkt för bedömningen av frågor om vårdnad och umgänge, att barnet enligt 6 kap. föräldrabalken (FB) ska få information och ges möjlighet att föra fram sina åsikter, samt att åsikterna ska ges betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Domstolen hänvisar till 6 kap. 2 b § FB och gör en jämförelse med artikel 12 i barnkonventionen. I domstolens bedömning i det enskilda fallet noteras att det av utredningen framgår att barnen själva har uttryckt en önskan hos vem de ville bo.

I NJA 2020 s. 980 "Styvbarnsadoptionen I och II" prövas om en styvbarnsadoption är lämplig när en biologisk förälder, som inte är vårdnadshavare, motsätter sig adoptionen. HD konstaterar i dessa avgöranden att genom lagstiftning år 2018 infördes nya regler om adoption av ett barn i 4 kap. FB och att syftet var att modernisera och förtydliga regleringen med utgångspunkt i ett barnrättsperspektiv och att anpassa lagstiftningen till barnkonventionen (se prop. 2017/18:121 s. 37). Därefter redogör HD för vissa av bestämmelserna rörande adoption. Bland annat beskrivs att vid alla frågor som rör adoption av ett barn ska barnets bästa ges störst vikt – vilket innebär att inga andra intressen, såsom en förälders intressen eller sökandens önsknings, får gå före barnets bästa – och att barnet ska få information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör adoptionen samt att åsikterna ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. HD konstaterar också att den som har fyllt 12 år – som huvudregel – adopteras endast om han eller hon samtycker till adoptionen samt att innan ett samtycke lämnas ska den som sökanden vill adoptera få information om innebörden av en adoption och av ett samtycke. HD framhåller att det är en livsavgörande händelse för ett barn att bli adopterad och att barnet har rätt till delaktighet under hela adoptionsförfarandet. HD understryker i samband med detta återigen att reglerna har utformats i enlighet med barnkonventionen för att säkerställa att barnets rättigheter tillgodoses i adoptionsärendet. Vidare tydliggörs att numera anses det inte finnas någon nedre åldersgräns för när barn ska ges möjlighet att komma till tals samt att ett barns önskan om att inte behöva föra fram några synpunkter, något som ju kan innebära att ett stort ansvar läggs på barnet, också ska respekteras. HD hänvisar här till propositionen (jfr a. prop. s. 44 ff.) som i sin tur bland annat refererar till barnrättskommitténs allmänna kommentar om barnets rätt att bli hörd (CRC/C/GC/12 p. 21).

När det gäller betydelsen av barnets åsikter anger HD att den beror av barnets förmåga att överblicka konsekvenserna av en adoption. Barnets ålder och mognad ska beaktas och det innebär att hänsyn ska tas i högre grad till ett äldre barns åsikter än ett yngre barns. Det uppställs ett uttryckligt krav på samtycke till adoptionen när barnet har fyllt tolv år, men enbart ålder inte kan vara avgörande; hur mycket ett barn förstår är inte så entydigt knutet till barnets ålder. HD uttalar att barn som har uppnått en sådan mognad att de förstår innebörden av en adoption ska ges ett stort inflytande över frågan huruvida han eller hon ska adopteras. (Jfr a.

⁹⁸ Prop. 2017/18:186 s. 96.

prop. s. 44 ff.) I det ena fallet (I) finner HD att styvföräldern får adoptera barnet och i det andra (II) att adoptionen inte får genomföras.⁹⁹

I sammanhanget kan även NJA 2023 s. 1018, "Risken för bortförande II" och RÅ 2005 ref. 66 nämnas. Det första avgörandet gäller bedömning av risken för att en förälder olovligt för barnet utomlands i mål om umgänge med barn. I avgörandet konstaterar HD – i likhet med i "Det uteblivna umgänget" – att barnet ska få information och ges möjlighet att framföra sina åsikter, samt att åsikterna ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Även i detta fall hänvisar domstolen till 6 kap. 2 b § FB och gör en jämförelse med artikel 12 i barnkonventionen. Domstolen uttalar att om en prövning av omständigheterna i målet leder fram till slutsatsen att det finns en beaktansvärd risk för bortförande eller kvarhållande och den risken inte i tillräcklig grad kan minskas genom att formerna för umgänget anpassas, utgör detta som utgångspunkt hinder mot umgänge. En helhetsbedömning utifrån vad som framstår som bäst för barnet i det aktuella fallet leder enligt HD fram till att det inte finns förutsättningar att förordna om rätt till umgänge. I avgörandet uttalar HD att det med hänsyn till barnets låga ålder (fem år) inte är aktuellt att inhämta hennes uppfattning i umgängesfrågan.

Avgörandet från dåvarande Regeringsrätten¹⁰⁰, RÅ 2005 ref. 66 gäller en flicka på tolv år som var omhändertagen för vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, och som motsatte sig umgänge med sin mamma. Socialnämndens beslut om totalt umgängesförbud fastställs av Regeringsrätten då domstolen anser att barnets vilja – oberoende av orsakerna – ska tillmätas avgörande betydelse och att det måste anses vara det bästa för henne att något umgänge inte utövas så länge hon själv inte kan acceptera det. Domstolen konstaterar bland annat att flickan varit konsekvent vad gäller att inte vilja träffa sin mamma och att hennes ställningstagande får anses vara ett uttryck för hennes verkliga vilja. Vad gäller artikel 12 i barnkonventionen konstaterar domstolen bland annat att det i konventionen inte finns någon nedre åldersgräns för när barnet skall få komma till tals och uttrycka sina åsikter. Även ett mycket litet barn ska ha rätt att bli hört och respekterat för sina åsikter inför beslut som rör barnet.

I två avgöranden från kammarrätten i Stockholm om laglighetsprövning enligt kommunallagen, som refererats i kapitlet om artikel 3, tydliggör domstolen rätten att komma till tals för grupper av barn.¹⁰¹ Kammarrätten anför att barnrättskommittén uttalat att artikel 3.1 har nära koppling till artikel 12 om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och att få dem beaktade. Artiklarna kompletterar varandra på så sätt att artikel 3 handlar om att förverkliga barnets bästa och artikel 12 om tillvägagångssättet för att lyssna till barnets eller barnens åsikter och beakta dem. Domstolen konstaterar i det ena målet¹⁰² att barnen informerats och deras åsikter och tankar har samlats in och bemötts samt att några av dessa åsikter redovisas också. I det andra fallet¹⁰³ anför domstolen att de barn som direkt berörs av beslutet har fått komma till tals indirekt via vårdnadshavare, lärare och elevassistenter. Domstolen bedömer sammantaget i respektive mål att kommunernas beslutsfattare haft tillgång till sådant underlag att de haft förutsättningar att kunna beakta de berörda barnets bästa och noterar därvid att de barn som direkt berörs av beslutet har fått komma till tals.

Vidare har JO i flera fall understrukit vikten av att barns åsikter hämtas in, redovisas och framgår i bedömningen av barnets bästa. Ett exempel från JO är uttalanden i ett beslut avseende en undersökning av hur socialtjänsten handlägger ärenden om umgängesbegränsning enligt LVU.¹⁰⁴ JO understryker bland annat följande i beslutet. Varje

⁹⁹ Avgörandena behandlas även i avsnittet om familjerätt och socialrätt.

¹⁰⁰ Regeringsrätten bytte år 2011 namn till Högsta förvaltningsdomstolen.

¹⁰¹ Kammarrätten i Stockholm mål nr 5211-2021 och 5626-21.

¹⁰² Mål nr 5626-21.

¹⁰³ Mål nr 5211-21.

¹⁰⁴ Dnr 822-2022.

barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne. Av alla beslut som rör barn bör det framgå om barnets åsikter har hämtats in, hur de har hämtats in och om och hur de har beaktats i ärendet. Barnets egna synpunkter och åsikter är en viktig del i bedömningen av vad som är barnets bästa. Umgänget mellan ett barn och hans eller hennes vårdnadshavare är till för barnet, och det är barnets bästa som ska vara avgörande. Vad barnet har för inställning till kontakten med sina vårdnadshavare är därför av stor betydelse. Att ta reda på hur barnet vill att umgänget med vårdnadshavarna ska se ut och att göra barnet delaktig i planeringen av umgänget torde vara av avgörande betydelse för att kunna bedöma vad som i ett enskilt fall är förenligt med barnets bästa. JO konstaterar också att barnets rätt att komma till tals är ett krav som även uttrycks i barnkonventionen (artikel 12), och att den rätten omfattar både en mer allmän rätt för barnet att uttrycka sina åsikter och en rätt för barnet att höras och göras delaktig i ärenden vid domstolar och myndigheter. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Avslutningsvis framhåller JO i beslutet att frågan om rätten för ett barn att komma till tals aldrig får bli en fråga bara om rutinemässiga åtgärder och procedurer. Det är angeläget att säkerställa detta på ett sätt som innebär att varje barn uppfattar att den enskilda socialsekreteraren tar det barnet säger på stort allvar och att barnets åsikter och förslag är en viktig del av det beslutsunderlag som läggs fram för dem som fattar besluten.

Ett annat exempel är inspektionsprotokoll från en inspektionsserie under åren 2023 och 2024 av några mindre kommuners socialtjänster.¹⁰⁵ Iakttagelser och uttalanden av JO vid flera eller någon av inspektionerna är bland annat att de överväganden och bedömningar som görs beträffande barnets mognad eller förmåga att uttrycka sig behöver dokumenteras, liksom överväganden som görs inför samtal med barnen i fråga om exempelvis kontakter med vårdnadshavare eller formerna för samtalet med barnet. JO uttalar också att det varit svårt att förstå om och på vilket sätt barnets uppfattning i den fråga ärendet rörde har påverkat nämndens beslut. I ett av ärendena uttrycker JO att man ser med allvar på vad som kommit fram eftersom det tyder på att nämnden inte har förstått betydelsen av att alla barn har rätt att komma till tals och att det dessutom måste framgå hur nämnden bedömt det som barnen berättat. Artikel 12 i barnkonventionen nämns uttryckligen i alla inspektionsprotokollen när JO redogör för rättsliga utgångspunkter vad gäller barnets rätt att komma till tals.

Ytterligare ett exempel är ett beslut som gäller att en skolsköterska genomfört ett hälsobesök av ett barn samt tagit barnet till vårdcentralen utan mammans kännedom.¹⁰⁶ JO anser inte att det finns tillräckligt med underlag för att ifrågasätta skolsköterskans agerande utan konstaterar att det som kommit fram inte kan läggas till grund för kritik. JO konstaterar i beslutet att ett barns utrymme för självbestämmande ökar med stigande ålder och mognad samtidigt som vårdnadshavarnas rätt att besluta om barnets personliga förhållanden tunnas ut ju äldre och mognare barnet blir. Om barnet är tillräckligt moget för att själv samtycka till vård, utredning eller behandling, behövs inte vårdnadshavarnas samtycke. I beslutet framhålls att barnkonventionen gäller som lag sedan den 1 januari 2020. JO noterar att det av artikel 3 följer att man i alla åtgärder som rör barn i första hand ska beakta barnets bästa och att barn enligt artikel 12 har rätt att uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem. När åsikterna beaktas ska hänsyn tas till ålder och mognad.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Dnr 6870-2023, 7904-2023, 300-2024 och 1709-2024.

¹⁰⁶ Dnr 5816-2019.

¹⁰⁷ Avgöranden behandlas i avsnittet om hälso- och sjukvård.

Barnombudsmannens kommentarer

Barnombudsmannen välkomnar de avgöranden som har meddelats av olika instanser.

- Barnombudsmannen ser fram emot att artikel 12 om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade ska tas upp i fler avgöranden från högsta instans och att skälen utifrån artikel 12 ska vara utvecklade.

Barnombudsmannen ser fram emot att artikel 12 om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade ska tas upp i fler avgöranden från högsta instans och att skälen utifrån artikel 12 ska vara utvecklade

Som framgått inledningsvis i kapitlet är barnets åsikter en viktig del i en bedömning av barnets bästa enligt artikel 3.1 – Det går enligt barnrättskommittén inte att tillämpa artikel 3.1 korrekt om kraven i artikel 12 inte uppfylls. Samtidigt noterar Barnombudsmannen att det finns få avgöranden från högsta instans där artikel 12 tas upp jämfört med hur det ser ut för artikel 3.1. Visserligen är barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade väl implementerad i olika författningar, men detsamma gäller för artikel 3. Det är dessutom så att artikel 12 inte har transformerats in i alla relevanta författningar. Barnombudsmannen vill se ytterligare avgöranden där högsta instanser tydligt visar hur artikel 12 om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade ska tillämpas tillsammans med annan lag. Detta omfattar hur ett barns eller grupper av barns åsikter ska framgå av motiveringen inklusive hur åsikterna har påverkat beslutet. I sammanhanget vill Barnombudsmannen framhålla att det har ett stort värde att tillämpa barnkonventionen tillsammans med annan lag, bland annat utifrån den helhetssyn på barnet som följer med barnkonventionen och det stöd för tolkningen och tillämpningen som finns i barnrättskommitténs allmänna kommentarer (se kapitlet *Varför barnkonventionen ska användas tillsammans med annan svensk lag* och även kapitlet om barnrättskommitténs allmänna kommentarer i rättspraxis).

Motivering av beslut och dokumentation av beslutsprocessen

Barnrättskommittén uttalar i sin allmänna kommentar nr 14 om barnets bästa att bedömningen och fastställandet av barnets bästa kräver ett rättssäkert förfarande och beslutsmotiveringen måste visa att uttrycklig hänsyn har tagits till barnets bästa.¹⁰⁸ Det betyder att konventionsstaterna ska förklara hur hänsyn har tagits till barnets bästa i beslutet, det vill säga vad som har ansetts vara för barnets bästa, vilka kriterier detta grundas på, samt hur barnets intressen har vägts mot andra hänsynstaganden, vare sig dessa handlar om övergripande policyfrågor eller enskilda fall. Motiveringen bör enligt kommittén uttryckligen ange samtliga sakförhållanden kring barnet, vilka aspekter som ansetts relevanta i bedömningen av barnets bästa, faktorernas innehåll i det enskilda fallet och hur de har viktats för att fastställa barnets bästa. I de undantagsfall där den valda lösningen inte överensstämmer med barnets bästa måste skälen till detta klargöras för att visa att barnets bästa har bedömts och i första hand beaktats trots resultatet. Det räcker enligt kommittén inte att i allmänna ordalag nämna att andra hänsyn överskuggar barnets bästa – alla hänsyn måste uttryckligen anges i relation till det aktuella fallet, och skälen till att de tillmätts större vikt än barnets bästa i det enskilda fallet måste klargöras.

Vägledning i rättspraxis

Det finns i Barnombudsmannens bevakning vissa avgöranden från högsta instans och JO som betonar vikten av att motivera beslut och dokumentera beslutsprocessen.

Av rättspraxis framgår följande.

- Överväganden och bedömningar som rör barnets bästa och barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade behöver dokumenteras och redovisas i beslutet.¹⁰⁹

Överväganden och bedömningar som rör barnets bästa och barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade behöver dokumenteras och redovisas i beslutet

MIÖD har i två avgöranden understrukt vikten av att motivera hur bedömningen av barnets bästa görs. I MIG 2020:24 som rör uppehållstillstånd lyfter domstolen fram vissa förarbetsuttalanden¹¹⁰ som är kopplade till bedömningen av barnets bästa. Domstolen noterar bland annat att varje beslut bör innehålla en motivering där det bör framgå vilka aspekter som beslutsfattaren ansett vara relevanta vid bedömningen av barnets bästa. Även i MIG 2021:18 som också rör uppehållstillstånd noterar domstolen detta. Domstolen uttrycker också, med en hänvisning till FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 14 om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa¹¹¹, att beslutsmotiveringen måste visa att uttrycklig hänsyn har tagits till barnets bästa. Det betyder att konventionsstaterna ska förklara hur man har tagit hänsyn till barnets bästa i beslutet, det vill säga vad som har ansetts vara för barnets bästa, vilka kriterier detta grundas på samt hur barnets intressen har vägts mot andra hänsynstaganden vare sig dessa handlar om övergripande policyfrågor eller enskilda fall. Dessa två avgöranden behandlas mer utförligt i kapitlet om migration.

Vidare har JO, som framgår i kapitlet om artikel 12 i rättspraxis, i ett antal fall understrukt vikten av att barns åsikter hämtas in, redovisas och framgår i bedömningen av barnets bästa.

¹⁰⁸ CRC/C/GC/14 p. 6 (c) och 97.

¹⁰⁹ MIG 2020:24 och MIG 2021:18, samt JO dnr 6870-2023, 7904-2023, 300-2024, 1709-2024 och 822-2022.

¹¹⁰ Prop. 2017/18:186 s. 96.

¹¹¹ CRC/C/GC/14, p. 6.

Ett exempel är inspektionsprotokoll från en inspektionsserie under åren 2023 och 2024 av några mindre kommuners socialtjänster.¹¹² Iakttagelser och uttalanden av JO vid flera eller någon av inspektionerna är bland annat att de överväganden och bedömningar som görs beträffande barnets mognad eller förmåga att uttrycka sig behöver dokumenteras, liksom överväganden som görs inför samtal med barnen i fråga om exempelvis kontakter med vårdnadshavare eller formerna för samtalet med barnet. JO uttalar också att det varit svårt att förstå om och på vilket sätt barnets uppfattning i den fråga ärendet rörde har påverkat nämndens beslut. I ett av ärendena uttrycker JO att man ser med allvar på vad som kommit fram eftersom det tyder på att nämnden inte har förstått betydelsen av att alla barn har rätt att komma till tals och att det dessutom måste framgå hur nämnden bedömt det som barnen berättat.

Ett ytterligare exempel från JO är uttalanden i ett beslut avseende en undersökning av hur socialtjänsten handlägger ärenden om umgängesbegränsning enligt LVU.¹¹³ JO understryker i beslutet att varje barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne och att det av alla beslut som rör barn bör framgå om barnets åsikter har hämtats in, hur de har hämtats in och om och hur de har beaktats i ärendet. JO uttalar vidare att barnets egna synpunkter och åsikter är en viktig del i bedömningen av vad som är barnets bästa. JO framhåller avslutningsvis i beslutet att frågan om rätten för ett barn att komma till tals aldrig får bli en fråga bara om rutinmässiga åtgärder och procedurer. Det är angeläget att säkerställa detta på ett sätt som innebär att varje barn uppfattar att den enskilda socialsekreteraren tar det barnet säger på stort allvar och att barnets åsikter och förslag är en viktig del av det beslutsunderlag som läggs fram för dem som fattar besluten.

Barnombudsmannens kommentarer

Barnombudsmannen välkomnar de avgöranden som har meddelats.

- Barnombudsmannen ser fram emot ytterligare avgöranden från högsta instans vilka tydliggör hur bedömningar av barnets bästa ska motiveras och hur barns åsikter ska hämtas in, redovisas och framgå i bedömningen av barnets bästa.
- Barnombudsmannen ser fram emot ytterligare avgöranden från högsta instans vilka tydliggör hur bedömningar av barnets bästa ska motiveras och hur barns åsikter ska hämtas in, redovisas och framgå i bedömningen av barnets bästa.

MIÖD har som framgått i avsnittet framhållit vikten av att motivera hur bedömningen av barnets bästa görs och JO har understrukt vikten av att barns åsikter hämtas in, redovisas och framgår i bedömningen av barnets bästa. Om barnets åsikter inte på något sätt hämtas in för att finnas med som ett underlag för ett avgörande som rör ett barn är det en brist. Att det inte redogörs för barnets åsikter i ett avgörande från en domstol eller en annan rättstillämpare innebär visserligen inte med nödvändighet att det har saknats information om barnets åsikter. Det kan vara så att informationen finns och att åsikterna till och med har beaktats, men att detta inte redovisas i avgörandet. Barnombudsmannen vill dock framhålla det problematiska i att en viktig del i förståelsen för hur domstolen kom fram till sin slutsats i sådana fall saknas och svårigheterna detta kan medföra till exempel vid ett överklagande. En tydlig motivering underlättar för såväl barn, som för deras ombud, att förstå beslutet och tillvarata barnets rättigheter.

¹¹² Dnr 6870-2023, 7904-2023, 300-2024, 1709-2024.

¹¹³ Dnr 822-2022.

Artikel 2 och artikel 6

Artikel 2

1. Konventionsstaterna ska respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt.

2. Konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro.

Artikel 6

1. Konventionsstaterna erkänner varje barns inneboende rätt till livet.

2. Konventionsstaterna ska till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling.

Artikel 2¹¹⁴ om barnets rätt till skydd mot diskriminering och artikel 6 om barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling är, vid sidan av artikel 3.1 och artikel 12, två av konventionens fyra grundprinciper. FN:s barnrättskommitté lyfter fram dessa rättigheter som särskilt viktiga för genomförandet av rättigheterna i konventionen, och tillsammans anses de fastställa konventionens ändamål och syfte.¹¹⁵

Vägledning i rättspraxis

Barnombudsmannen har kännedom om sammanlagt fyra avgöranden i vilka artikel 2 eller artikel 6 förekommer. I samtliga av fallen tas artiklarna endast upp i åberopandet av en part.¹¹⁶

- Det finns inte några avgöranden där artikel 2 eller artikel 6 tas upp i bedömningen, men det finns avgöranden som berör rättigheten utan att hänvisa till en viss artikel.

Det finns inte några avgöranden där artikel 2 eller 6 tas upp i bedömningen, men det finns avgöranden som berör rättigheten utan att hänvisa till en viss artikel

Det finns avgöranden där rättigheter berörs i bedömningen av barnets bästa utan att en hänvisning görs till en viss artikel. Ett exempel där rätten till hälsa och utveckling berörs är NJA 2024 s. 642 "Mammans näringspenningtvätt", som refereras bland annat i kapitlet om artikel 3. I domen nämns endast artikel 3 uttryckligen, men utifrån domstolens resonemang kan fallet också anses prövas i ljuset av andra rättigheter för barnet. HD uttalar bland annat att om mamman skulle dömas till fängelse skulle den traumabehandling som barnet får inte kunna fortsätta eftersom den förutsätter att mamman är delaktig, vilket skulle riskera barnets hälsa och utveckling. Kopplingen till artikel 6 får här anses vara tydlig.

En förklaring till att artikel 2 och 6 används mer sällan än artikel 3 och 12 skulle möjligen kunna vara att principen om barnets bästa och rätten att komma till tals har fått stort genomslag i annan nationell lagstiftning genom åren, genom transformering. Artikel 3 och 12 innefattar också, till skillnad från artikel 2 och 6, regler som kan sägas vara styrande för själva

¹¹⁴ Närmare bestämt den första punkten i artikel 2.

¹¹⁵ Jfr SOU 2020:63 s. 98 f.

¹¹⁶ RÅ 2007 not 7 (fråga om kommunen hade skyldighet att erbjuda barnomsorg under nätter och veckoslut), Svea hovrätt mål nr ÖH 4391-11 (fråga om godkännande av förbättrings- och ändringsarbeten) samt HFD mål nr 4170-23 och mål nr 4193-23 (båda gäller fråga om resning).

processen och som domstolarna behöver beakta i allt sitt beslutsfattande. En ytterligare förklaring skulle kunna vara att artikel 3.1 har ansetts vara direkt tillämplig vilket kan göra att den används i fler fall.

Barnombudsmannens kommentarer

Barnombudsmannen välkomnar att HD resonerar utifrån barnets rätt till utveckling.

- Resonemang som utgår från artikel 2 och artikel 6 kan många gånger bidra med ett mervärde vid beslutsfattande i frågor som rör barn. Barnombudsmannen ser fram emot avgöranden från högsta instanser där bedömningar utifrån artikel 2 och artikel 6 görs och att artiklarna då även nämns uttryckligen.

Resonemang som utgår från artikel 2 och artikel 6 kan många gånger bidra med ett mervärde vid beslutsfattande i frågor som rör barn. Barnombudsmannen ser fram emot avgöranden från högsta instanser där bedömningar utifrån artikel 2 och artikel 6 görs och att artiklarna då även nämns uttryckligen

Enligt Barnombudsmannens mening skulle resonemang som utgår från artikel 2 om rätt till skydd mot diskriminering och artikel 6 om rätt till liv, överlevnad och utveckling tillsammans med annan lag många gånger kunna bidra med ett mervärde vid beslutsfattande i frågor som rör barn. Båda artiklarna hänger dessutom tydligt ihop med och kan förstärka andra rättigheter i barnkonventionen. Kopplat till artikel 2 finns det artiklar som lyfter fram rättigheter för särskilda grupper av barn. Det handlar till exempel artikel 22 om barn på flykt, artikel 23 om barn med funktionsnedsättning samt artikel 30 om barn som tillhör en minoritet eller ett urfolk. När det gäller artikel 6 kan flera av barnkonventionens artiklar ses som en vidareutveckling och konkretisering av artikeln, till exempel artikel 5 om föräldrars ledning, artikel 18 om föräldrars gemensamma ansvar och artikel 19 om skydd mot våld, övergrepp, vanvård och sexuellt utnyttjande.¹¹⁷

Barnombudsmannen ser fram emot avgöranden från högsta instanser där bedömningar utifrån artikel 2 och artikel 6 görs och att artiklarna då även nämns uttryckligen. Barnombudsmannen ser också fram emot en liknande utveckling hos andra rättstillämpare.

¹¹⁷ Se SOU 2020:63 s. 127 och 328.

Barnrättskommitténs allmänna kommentarer

I Sveriges proposition inför inkorporeringen av barnkonventionen och i Ds 2019:23, Vägledning vid tolkning och tillämpning av FN:s konvention om barnets rättigheter, framhålls att uttalanden från barnrättskommittén kan utgöra ett viktigt stöd och ge viss vägledning vid tolkning och tillämpning av barnkonventionen.¹¹⁸ Kommentarererna har, anges det, inte folkrättslig status som rättskälla och är inte juridiskt bindande för konventionsstaterna. Uttalanden från konventionskommittéerna har dock med tiden fått en relativt stark ställning som tolkningsmedel för bland annat nationella och internationella domstolar.¹¹⁹ Efter att barnkonventionen inkorporerades i Norge hänvisar till exempel norska Høyesteretten i allt större utsträckning till barnrättskommitténs allmänna kommentarer.¹²⁰

De allmänna kommentarerna bygger på barnrättskommitténs samlade erfarenheter och insikter. Uttalandena tas normalt fram i samarbete med andra organisationer och bygger på breda samrådsprocesser. De ger uttryck för en välgrundad och genomtänkt tolkning av konventionen, baserad på en omfattande förståelse av reglerna mot bakgrund av konventionens och de individuella rättigheternas syfte och ändamål. Detta ger dem auktoritet.¹²¹

Allmänna kommentarer

FN:s barnrättskommitté utarbetar allmänna kommentarer med sin tolkning av bestämmelserna i barnkonventionen. Kommentarererna belyser olika artiklar och teman i barnkonventionen och riktar sig till alla konventionsstater. Barnrättskommittén har hittills sammanställt 26 allmänna kommentarer.

[Allmänna kommentarer på originalspråk](#) (FN:s webbplats)

[Allmänna kommentarer översatta till svenska](#) (Barnombudsmannens webbplats)¹²²

Vägledning i rättspraxis

Barnombudsmannen känner till ett fåtal svenska domstolsavgöranden i vilka barnrättskommitténs allmänna kommentarer använts. Såvitt Barnombudsmannen känner till har JO inte använt de allmänna kommentarerna i sina avgöranden sedan barnkonventionen blev lag.

Av rättspraxis framgår följande.

- MIÖD har använt sig av barnrättskommitténs allmänna kommentarer i några centrala avgöranden.
- Även i andra domstolsavgöranden tas de allmänna kommentarerna upp.

MIÖD har använt sig av barnrättskommitténs allmänna kommentarer i några centrala avgöranden

Barnombudsmannen känner till tre avgöranden från MIÖD i vilka barnrättskommitténs allmänna kommentarer används. Det ena avgörandet, MIG 2020:24, gäller en 14-årig flicka

¹¹⁸ Prop. 2017/18:186 s. 84 och Ds 2019:23 bland annat s. 19 och 46 f.

¹¹⁹ Prop. 2017/18:186 s. 84 och Ds 2019:23 s. 29 och 47.

¹²⁰ Ds 2019:23, s. 47.

¹²¹ Se Høyesterettsdommer dr. juris Arnfinn Bårdsen, Barnekonvensjonen i Høyesteretts praksis, Barnerettsdagen JUS, Oslo 1. november 2016 s. 3.

¹²² Översättningen är icke-officiell och texten bör jämföras mot originalversion.

som var född och uppvuxen i Sverige. En stor del av den långa vistelsetiden utgjordes av tid då familjen – ursprungligen från Libanon – inte hade haft uppehållstillstånd, det vill säga hade vistats i Sverige som så kallade "papperslösa". MIÖD konstaterar, med referens till den allmänna kommentaren nr 14 om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa¹²³, att barnrättskommittén har lyft fram ett antal faktorer att ta hänsyn till vid bedömningen av barnets bästa. Dessa faktorer är barnets åsikter, barnets identitet, bevarandet av familjemiljön och upprätthållandet av relationer, omsorg om barnet och barnets skydd och säkerhet, utsatta situationer, barnets rätt till hälsa samt barnets rätt till utbildning. Barnets ålder och mognad bör vara vägledande för hur olika hänsyn vägs mot varandra. Hänsyn ska även tas till att barnets förmågor kommer att utvecklas, varför hänsyn ska tas till både kortsiktiga och långsiktiga konsekvenser för barnet. Att barnets bästa i första hand ska beaktas betyder att barnets intressen har hög prioritet och inte bara är ett bland flera överväganden. Större vikt måste fästas vid vad som bäst gagnar barnet. (Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 [2013], p. 39, p. 52-79 och p. 83-84.) När domstolen sedan redogör för olika omständigheter som rör flickan och hennes situation förhåller den sig till flera av de faktorer som barnrättskommittén lyfter fram. Flickan beviljas uppehållstillstånd på grund av särskilt ömmande omständigheter eftersom en utvisning anses stå i strid med barnkonventionen.

Också i det andra avgörandet, MIG 2021:18 – som gäller en allvarligt sjuk pojke som vid tiden för MIÖD:s beslut var två-tre år gammal – hänvisar domstolen till samma allmänna kommentar som ovan. Domstolen refererar till barnrättskommitténs uttalanden om att en beslutsmotivering måste visa att uttrycklig hänsyn har tagits till barnets bästa. Det betyder att konventionsstaterna ska förklara hur hänsyn har tagits till barnets bästa i beslutet, det vill säga vad som har ansetts vara för barnets bästa, vilka kriterier detta grundas på samt hur barnets intressen har vägts mot andra hänsynstaganden vare sig dessa handlar om övergripande policyfrågor eller enskilda fall. (Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 [2013], p. 6) Domstolen konstaterar att det behöver göras en bedömning av pojkens hälsa och vad som är hans bästa. Domstolen redogör för pojkens situation och motiverar varför det får anses vara det bästa för honom att få stanna i Sverige och här få den vård och behandling som han behöver. Domstolen gör sedan en tydlig intresseavvägning som resulterar i bedömningen att pojkens bästa väger tyngre än de motstående, huvudsakligen ekonomiska, intressen som gjorts gällande. Därmed finns det enligt domstolen sådana särskilt ömmande omständigheter att uppehållstillstånd kan beviljas.

Det tredje avgörandet, MIG 2018:20, är från tiden innan barnkonventionen blev lag. Det rör en ansökan om uppehållstillstånd från föräldrar och syskon på grund av anknytning till en åttaårig pojke som var son/bror till de sökande. Förutom den allmänna kommentaren nr 14 om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa tar domstolen även upp den allmänna kommentaren nr 6 om behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet¹²⁴. I likhet med de båda avgörandena ovan lyfts de allmänna kommentarerna fram i samband med att domstolen redogör för barnkonventionen och principen om barnets bästa. Domstolen noterar att begreppet barnets bästa enligt barnrättskommittén syftar till att säkerställa både fullt och faktiskt åtnjutande av alla de rättigheter som erkänns i barnkonventionen (Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 [2013], p. 4). Vidare konstaterar domstolen att konventionsstaterna ska säkerställa att ett barn inte skiljs från sina föräldrar mot deras vilja utom i de fall där ett åtskiljande är nödvändigt för barnets bästa (artikel 9.1) och att av denna skyldighet följer att ansökningar från ett barn eller dess föräldrar om att resa in i eller lämna en konventionsstat för

¹²³ CRC/C/GC/14.

¹²⁴ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 6 (2005) om behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet, CRC/C/GC/2005/6.

familjeåterförening ska behandlas på ett positivt, humant och snabbt sätt av konventionsstaterna (artikel 10.1). Om en familjeåterförening i ursprungslandet inte är möjlig träder enligt barnrättskommittén skyldigheterna i artikel 9 och 10 i kraft och bör vägleda vårdlandets beslut om familjeåterförening där. (Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 6 [2005], p. 83). Även i sin bedömning hänvisar domstolen till den allmänna kommentaren nr 14 när den konstaterar att den tid ett barn och dess föräldrar tvingas vara åtskilda har en allvarigare effekt på barnet än på de vuxna, eftersom barn och vuxna inte uppfattar tid på samma sätt och utdragna beslutsprocesser innebär därför särskilt ogynnsamma följder för barn som utvecklas (p. 93). MIÖD finner att eftersom det skulle strida mot svenska konventionsåtaganden att under aktuella förhållanden inte tillåta familjeåterförening skulle uppehållstillstånd för familjen beviljas.

Även i andra domstolsavgöranden tas de allmänna kommentarerna upp

Även i Kamrätten i Stockholms avgöranden gällande laglighetsprövning enligt kommunallagen,¹²⁵ som har berörts bland annat i kapitlet om artikel 3 i rättspraxis, hänvisas till uttalanden i de allmänna kommentarerna med en referens till SOU 2020:63¹²⁶.

Barnombudsmannens kommentarer

Barnombudsmannen välkomnar att barnrättskommitténs allmänna kommentarer används i rättspraxis och noterar följande.

- MIÖD:s avgöranden visar hur de allmänna kommentarerna kan vara ett stöd i rättstillämpningen – Barnombudsmannen ser fram emot att MIÖD fortsätter att använda kommentarerna och att andra rättstillämpare ska vägledas av domstolen.
- Andra myndigheter, såsom Lagrådet och Regeringskansliet samt inom utredningsväsendet, kan inspirera till att använda de allmänna kommentarerna.
- Även norska avgöranden kan inspirera svenska högsta instanser och andra rättstillämpare att använda de allmänna kommentarerna.

MIÖD:s avgöranden visar hur de allmänna kommentarerna kan vara ett stöd i rättstillämpningen – Barnombudsmannen ser fram emot att MIÖD fortsätter att använda kommentarerna och att andra rättstillämpare ska vägledas av domstolen

MIÖD:s tre avgöranden visar hur de allmänna kommentarerna kan vara ett konkret stöd i tillämpningen av barnkonventionen. Domstolen har använt sig av uttalandena som ett tolkningsstöd när en bedömning i det aktuella fallet har gjorts. Kommentarna har lyfts fram i samband med att domstolen redogör för barnkonventionen och principen om barnets bästa och domstolen har i bedömningen i det enskilda fallet återknutit till uttalandena som en del i att komma fram till vad som är barnets bästa. Barnombudsmannen ser fram emot att MIÖD ska fortsätta att använda kommentarerna och att andra rättstillämpare ska vägledas av domstolen.

Andra myndigheter kan inspirera till att använda de allmänna kommentarerna

Regeringen framhöll som framgång i samband med inkorporeringen av barnkonventionen att uttalanden i rekommendationer och kommentarer från konventionskommittéerna kan utgöra ett viktigt stöd och ge viss vägledning vid tolkning och tillämpning av konventionsåtaganden i

¹²⁵ Kamrätten i Stockholm mål nr 5211-2021 och 5626-21.

¹²⁶ SOU 2020:63 s. 183 och 187.

Sverige.¹²⁷ Hänvisningar till barnrättskommitténs allmänna kommentarer görs i förarbeten.¹²⁸ Här kan särskilt noteras att det ingick i Barnkonventionsutredningens uppdrag att redogöra för relevanta delar av de allmänna kommentarerna.¹²⁹ Barnkonventionsutredningen återkommer löpande till kommentarerna i sin genomgång av barnkonventionens artiklar.

Vidare kan nämnas att även Lagrådet har refererat till kommitténs allmänna kommentarer. I sitt yttrande den 23 oktober 2018 avseende Vissa kirurgiska ingrepp i könsorganen och ändring av det kön som framgår av folkbokföringen.¹³⁰ Lagrådet konstaterar att av barnrättskommitténs allmänna kommentarer finns tre som är särskilt aktuella i detta sammanhang; allmän kommentar nr 4 om ungdomars hälsa och utveckling, nr 15 om barns möjligheter att nå bästa möjliga hälsa och nr 20 om implementeringen av barns rättigheter under ungdomsåren. Lagrådet resonerar därefter kring frågorna med de allmänna kommentarerna som utgångspunkt.

Även norska avgöranden kan inspirera svenska högsta instanser och andra rättstillämpare att använda de allmänna kommentarerna

De avgöranden från svenska högsta instanser som innehåller referenser till uttalanden i allmänna kommentarer är få. Enligt vad Barnombudsmannen känner till är det som framgått fråga om tre avgöranden från en och samma domstol, och som rör samma rättsområde (migration), där allmänna kommentarer uttryckligen lyfts fram i bedömningen.

När det gäller den norska Høyesteretten ser Barnombudsmannen däremot fler avgöranden, totalt 20, varav det äldsta är från år 2009.¹³¹ De är också spridda över flera olika rättsområden; straffrätt, migration, familjerätt och socialrätt samt utbildning. I Norge refererar domstolen även till fler av de allmänna kommentarerna än svenska domstolar hittills har gjort. Förutom den allmänna kommentaren nr 14 om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa, ser Barnombudsmannen också exempel på ärenden som tar upp den allmänna kommentaren nr 5 om allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter (artikel 4, 42 och 44.6), nr 6 om behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet, nr 11 om barn som tillhör ursprungsbefolkningar och deras rättigheter enligt konventionen samt nr 12 om barnets rätt att bli hörd.

I de norska avgörandena ser Barnombudsmannen att domstolen använder de allmänna kommentarerna som ett stöd i tolkningen av barnets bästa och att kommitténs synsätt tillmäts stor vikt i de delar kommentarerna ger grund för säkra slutsatser om vad konventionen kräver i

¹²⁷ Prop. 2017/18:186 s. 84.

¹²⁸ Till exempel proposition 2020/21:150 Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister, SOU 2022:70 En uppväxt fri från våld - En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn och SOU 2023:44 En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga.

¹²⁹ SOU 2020:63.

¹³⁰ Utdrag ur protokoll vid sammanträde i Lagrådet, 2018-10-23, s. 27 f.

¹³¹ Barnombudsmannen känner till följande ärenden från Høyesteretten där allmänna kommentarer tas upp: HR-2021-1345-A (beslut om uppehållstillstånd enligt bestämmelserna om familjeåterförening), HR-2021-475-A (umgänge mellan barn och föräldrar), HR-2020-1788-A (upphävande av beslut om omhändertagande och återförening med biologiska föräldrar), HR-2020-661-S (föräldraansvarets upphävande och samtycke till adoption), HR-2019-2344-A (giltigheten av beslut att inte bevilja asyl), HR-2019-2301-A (om ett barn – som har fyllt sju år – har en obetingad rätt att bli informerad och yttra sig i ärende om ändring av umgänge), HR-2019-1236-A (utdömmande av straff för en förälder för grovt narkotikabrott), HR-2018-2096 (i brottmål mot en vuxen person får bevis från fällande domar för brott som begåtts när hen var under 18 år användas), HR-2018-1014-A (civilrättsliga krav efter dom för två överlagda mord när den ansvarige är ett barn), HR-2016-2314-U (barns rätt att bli hörda i familjerättsligt ärende), Rt. 2015 side 1388 (giltigheten av ett beslut att inte bevilja asyl), Rt. 2015 side 693 (huruvida en förälder som har dömts för misshandel kan dömas till samhällstjänst med hänsyn till det barn som hon har ensam vårdnad om), Rt. 2015 side 93 (utvisning av en förälder som har ensam vårdnad om ett barn som är norsk medborgare), Rt. side 2014-702 (kroppslig misshandel av barn i uppfostringssyfte), Rt 2012 s 2039 (giltigheten av beslut att inte bevilja uppehållstillstånd av humanitära skäl), Rt. 2012-1985 (giltigheten av beslut att inte bevilja asyl), Rt. 2012-146 (ersättningskrav mot en kommun för skador orsakade av mobbning i skolan), Rt. 2011 side 769 (skadestånd till litet barn som åsamkats hjärnskada efter att ha tappats i golvet), Rt. 2010 side 1313 (påföljd för en underårig som dömts för rån och rånförsök), Rt. 2009 side 1261 (uppehållstillstånd för ensamkommande barn).

en situation som domstolen har att avgöra.¹³² Ett exempel är Rt. 2015 side 93, som gällde utvisning och avslag på uppehållstillstånd för en kenyansk kvinna som uppehållit sig olagligt i Norge. Kvinnan var ensamstående med ett litet barn som var norsk medborgare. Domstolen uttalar bland annat att "I Allmän kommentar nr 14 (2013) 'om barnets rätt att få sitt bästa satt i främsta rummet', har FN:s barnrättskommitté redogjort för reglernas bakgrund och funktion, samt gjort en samlad genomgång av en rad tolkningsfrågor. Det som barnrättskommittén ger uttryck för här utgör enligt min mening en naturlig utgångspunkt vid tolkningen av artikel 3 punkt 1 – och därmed också vid tolkning av 104 § i Grundlagen."¹³³

Barnombudsmannen ser också att den norska domstolen gör bedömningar av olika typer av uttalanden i de allmänna kommentarerna – där uttalanden om hur konventionen ska tolkas skiljs från rekommendationer om hur en stat kan göra för att konventionen ska få genomslag. I en dom från år 2009, som Høyesteretten hänvisar till i senare domar, uttalas först att det står klart att kommittéuttalanden i allmänhet inte är folkrättsligt bindande, och sedan att det avgörande emellertid är i vilken mån uttalandet måste anses ge uttryck för övervakningsorganens förståelse av konventionsstaternas förpliktelser enligt konventionerna. I synnerhet måste det, anger domstolen vidare, prövas huruvida uttalandet bör betraktas som ett tolkningsuttalande, eller snarare som en rekommendation om bästa praxis inom konventionens tillämpningsområde. Därefter måste det bedömas huruvida uttalandet är relevant i förhållande till de faktiska omständigheterna och det rättsområde som är i fråga. Det sistnämnda har särskild betydelse i fråga om generella uttalanden som inte är knutna till enskilda fall eller landrapporter, och som därför inte har varit föremål för dialog mellan kommittén och den berörda staten.¹³⁴

Sedan barnkonventionen inkorporerades i Norge finns, såvitt Barnombudsmannen känner till, hänvisningar till tio olika allmänna kommentarer i norska Høyesterettens avgöranden, jämfört med två i Sverige.

Allmänna kommentarer i avgöranden från högsta instans	Sverige*	Norge**
Nr 1. Utbildningens mål	0	1
Nr 2. Rollen för oberoende nationella institutioner för mänskliga rättigheter i arbetet med att främja och skydda barnets rättigheter	0	0
Nr 3. Hiv/aids och barnets rättigheter	0	0
Nr 4. Ungdomars hälsa och utveckling inom ramen för konventionen om barnets rättigheter	0	0
Nr 5. Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter	0	2
Nr 6. Behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet	1	3
Nr 7. Genomförandet av barnets rättigheter under tidig barndom	0	0
Nr 8. Barnets rätt till skydd mot kroppslig bestraffning och andra grymma eller förnedrande former av bestraffning	0	1
Nr 9. Rättigheter för barn med funktionsnedsättning	0	0

¹³² Jfr Høyesterettsdommer dr. juris Arnfinn Bårdsen, Barnekonvensjonen i Høyesteretts praksis (2016), s. 4.

¹³³ Rt. 2015 side 93 (Maria) avsnitt 64.

¹³⁴ Rt. 2009 side 1261 avsnitt 40-44 (Ashok). Se även Rt. 2012 side 1985 avsnitt 136 (lengeværende barn I) och Rt. 2015 side 1388 avsnitt 151-152 (internflukt). (Barnombudsmannens översättning från norska).

Nr 10. Barnets rättigheter inom rättskipning för unga lagöverträdare	0	3
Nr 11. Barn som tillhör ursprungsbefolkningar och deras rättigheter enligt konventionen	0	1
Nr 12. Barnets rätt att bli hörd	0	4
Nr 13. Barnets rätt till frihet från alla former av våld	0	2
Nr 14. Om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa	3	7
Nr 15. Om barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa	0	0
Nr 16. Om staternas skyldigheter rörande näringslivets påverkan på barnets rättigheter	0	0
Nr 17. Om barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till det kulturella och konstnärliga livet	0	0
Nr 18. Om staternas skyldigheter att avskaffa skadliga sedvänjor	0	1
Nr 19. Om offentlig budgettering för förverkligandet av barns rättigheter	0	0
Nr 20. Om genomförandet av barnets rättigheter under ungdomsåren	0	0
Nr 21. Om barn i gatumiljöer	0	0
Nr 22. Om de allmänna principerna rörande barns mänskliga rättigheter inom ramen för internationell migration	0	0
Nr 23. Om staternas skyldigheter rörande barns mänskliga rättigheter inom ramen för internationell migration i ursprungs-, transit-, destinations- och återvändandeländer	0	0
Nr 24. Om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet	0	0
Nr 25. Om barnets rättigheter i relation till den digitala miljön	0	0
Nr 26. Om barnets rättigheter med hänsyn till miljö och klimatförändringar (engelsk version)	0	0

*1 jan 2018 - 30 juni 2025

**1 jan 2003 - 30 juni 2025

Sakområden där barnkonventionen tas upp

I det här kapitlet beskrivs rättspraxis inom olika sakområden där Barnombudsmannen noterat att barnkonventionen tas upp i avgöranden från högsta instanser och JO. Inom vissa områden finns det ett stort antal avgöranden medan det inom andra områden finns färre, eller inga alls. Det är också olika på vilket sätt barnkonventionen tas upp. Avsnitten kan därför variera såväl i omfattning som i vad som beskrivs. Flera av de avgöranden som tas upp i detta kapitel har berörts tidigare i rapporten.

Beskrivningen i kapitlet omfattar följande områden.

Barnkonventionens användning av högsta instans inom olika sakområden, 1 jan 2020 - 30 juni 2025

Familjerätt och socialrätt	7
Straffrätt och tvångsåtgärder m.m.	42
Migration	11
Utbildning	2
Hälso- och sjukvård	0
Samhällsplanering och miljö	5
Boende och ekonomi	40

Familjerätt och socialrätt

Artikel 3.1 om barnets bästa och artikel 12 om rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade är väl implementerade i svensk familjerättslig och socialrättslig reglering. Barn är också ofta i centrum inom området. Utöver artikel 3 och 12 är ett stort antal rättigheter i barnkonventionen relevanta, till exempel artikel 5 om föräldrars ledning, artikel 9 om rätten att inte skiljas från sina föräldrar och artikel 19 om rätten att skyddas mot våld, övergrepp, vanvård och sexuellt utnyttjande.

Vägledning i rättspraxis

Inom familjerättens område finns det i Barnombudsmannens bevakning några avgöranden från högsta instans i vilka barnkonventionen tas upp, där vissa kan ses som exempel på när annan lagstiftning ska tillämpas i ljuset av barnkonventionen. När det gäller det socialrättsliga området finns det inga avgöranden från högsta instans. Det finns dock ett antal JO-beslut som ger viktig vägledning.

Barnombudsmannen vill i sammanhanget framhålla att det i kapitlen om artikel 3 respektive artikel 12 beskrivs ett antal centrala avgöranden som kan vara till ledning vid tolkningen och tillämpningen av barnkonventionen. Flera av dessa gäller andra rättsområden men uttalanden om användningen av barnkonventionen som görs där kan många gånger användas även inom andra områden.

Av rättspraxis framgår följande.

Familjerätt

- HD hänvisar till artikel 3 om barnets bästa och artikel 12 om rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade samt även artikel 18 om föräldrars gemensamma ansvar i avgöranden om vårdnad och umgänge.¹³⁵
- HD hänvisar till artikel 12 om rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i avgöranden om adoption.¹³⁶
- HD lyfter artikel 7 om registrering, namn, medborgarskap och föräldrar samt artikel 8 om rätten att behålla sin till identitet i två avgöranden som på olika sätt rör fastställelse av faderskap.¹³⁷

Socialrätt

- JO hänvisar i avgöranden inom det socialrättsliga området till principen om barnets bästa i artikel 3, rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i artikel 12. Vidare görs hänvisningar till artikel 9 om barnets rätt att inte skiljas från sina föräldrar och artikel 16 om rätten till privat- och familjeliv.¹³⁸ JO framhåller att barnkonventionen gäller som svensk lag sedan 1 januari 2020 och uttalar att barnkonventionen kräver att beslutande myndigheter så långt det är möjligt försäkrat sig om att barnets bästa har kommit med och redovisats i beslutsprocessen.
- I ett av avgörandena från JO, som gäller granskning av handläggningen av ärenden om assistansersättning, hänvisar JO till artikel 12 om rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade och framhåller att den granskade förvaltningsmyndigheten har

¹³⁵ NJA 2024 s. 480 "Det uteblivna umgänget", NJA 2023 s. 1029 "Socialnämnden och klagointresset" och NJA 2023 s. 101 "Risken för bortförande II".

¹³⁶ NJA 2020 s. 980 "Styvbarnsadoptionen I och II".

¹³⁷ NJA 2023 s. 157 och NJA 2023 s. 977, "DNA-släktforskningen".

¹³⁸ Till exempel dnr 822-2022, 6930-2021, 300-2024 och 7904-2023.

en skyldighet att se till att barn får information och ges möjlighet till att komma till tals.¹³⁹

HD hänvisar till artikel 3 om barnets bästa och artikel 12 om rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade samt även artikel 18 om föräldrars gemensamma ansvar i avgöranden om vårdnad och umgänge

I NJA 2024 s. 480 "Det uteblivna umgänget" bedömer HD att det är till barnens bästa att vårdnaden är kvar hos mamman trots att hon under flera år brustit i sin omsorg om barnen genom att förhindra barnens umgänge med sin pappa. Fallet rör två barn, nio och tio år gamla. I samband med att föräldrarna separerade flyttade mamman och barnen till ett skyddat boende. De bosatte sig därefter på en plats långt från pappan och hade skyddade personuppgifter. Mamman motsatte sig ytterligare umgänge med hänvisning till risken att barnen ska avslöja deras bostadsadress.

HD redogör i domen för allmänna utgångspunkter vad gäller bedömningen av frågor om vårdnad och umgänge. HD konstaterar bland annat att barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor om vårdnad, boende och umgänge och att vad som är barnets bästa ska avgöras i varje enskilt fall utifrån de individuella förhållandena. Bedömningen ska bygga på kunskap och beprövad erfarenhet. Hänsyn ska tas till allt som rör barnets fysiska och psykiska välbefinnande och utveckling. Så långt möjligt bör såväl kortsiktiga som långsiktiga effekter för barnet beaktas. (Jfr prop. 2020/21:150 s. 129) HD redogör också för vad som enligt dåvarande reglering i föräldrabalken (FB) uttryckligen skulle särskilt beaktas vid bedömningen av barnets bästa – dels risken för att barnet far illa, dels behovet av kontakt med båda föräldrarna – och att sådana omständigheter alltså ska väga tungt vid bedömningen. Vidare konstaterar HD att barnet ska få information och ska ges möjlighet att föra fram sina åsikter. Åsikterna ska ges betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. HD konstaterar att barns behov av en nära och god kontakt med båda sina föräldrar framhålls särskilt och att lagstiftaren har utgått från att det är en grundläggande del av barns rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. HD refererar till de relevanta lagrummen i FB men också jämförelsevis till bestämmelser i barnkonventionen – artikel 3 om barnets bästa och artikel 12 om rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade samt även artikel 18 om föräldrars gemensamma ansvar.

HD bedömer att det förhållandet att mamman och barnen har skyddade personuppgifter inte är ett tillräckligt skäl för att låta barnens rätt till umgänge stå tillbaka. Mamman har därför brustit i omsorg om barnen när hon inte medverkat till att barnen har fått träffa pappan i den omfattning som tingsrätten har bestämt. HD bedömer att denna brist ska väga tungt i bedömningen av barnets bästa. Men HD kommer ändå, efter en helhetsbedömning, fram till att det är bäst för barnen att mamman får ha kvar vårdnaden om dem. Hänsyn har bland annat tagits till att det äldre av barnen har diagnosen autism och är i ett stort behov av kontinuitet och förutsebarhet i tillvaron. Enligt HD framstår inte de långsiktiga fördelarna för barnen med en överflyttning av vårdnaden till pappan som så tydliga att de uppväger de stora nackdelar som otvivelaktigt skulle uppstå för dem på kort sikt. HD konstaterar att det av utredningen också framgår att barnen själva har uttryckt en önskan om att få bo kvar hos sin mamma. Samtidigt slås fast att barnen även fortsättningsvis ska ha rätt till umgänge med pappan och att umgänget efter hand ska trappas upp. Mamman föreläggs att vid vite medverka till att det fortsatta umgänget kan genomföras.

I NJA 2023 s. 1029 "Socialnämnden och klagointresset" är frågan om klagointresse föreligger för socialnämnden i mål om överflyttande av vårdnad om barn när tingsrätten flyttat över vårdnaden med tillämpning av annan grund och lagrum än den som socialnämnden gjort

¹³⁹ Dnr 6930-2021.

gällande. HD beskriver reglerna om överflyttning av vårdnad i FB och uttalar i samband med detta att enligt 6 kap. 2 a § gäller att barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor om vårdnad och att detsamma följer av barnkonventionen. Därefter beskrivs reglerna om återgång av vårdnad i FB. HD anger därvid att det i förarbetena visserligen uttalades att frågan om vårdnaden ska flyttas över till en förälder måste prövas mot bakgrund av de skäl som en gång har förelegat för att utse en särskilt förordnad vårdnadshavare (jfr prop. 1990/91:8 s. 62), men att bestämmelsen i 6 kap. 2 a § och barnkonventionens krav om att barnets bästa alltid ska vara avgörande gäller även vid en talan om återgång av vårdnaden. Det innebär, tydliggör HD, att prövningen av om vårdnaden ska återgå inte kan ta sikte bara på de skäl som ursprungligen anfördes för beslutet att överflytta vårdnaden till en särskild vårdnadshavare. HD konstaterar att om barnets förälder vid ett senare tillfälle väcker talan om att återfå vårdnaden enligt 6 kap. 10 § ska alltså barnets bästa vara avgörande för utgången. Enligt HD gäller att om rätten finner att det är till barnets bästa att vårdnaden förblir hos de särskilt förordnade vårdnadshavarna ska någon återgång av vårdnaden till barnets förälder inte ske, och det även om de omständigheter som tingsrätten en gång lade till grund för att flytta över vårdnaden till de särskilt förordnade vårdnadshavarna då inte längre är för handen. HD finner att socialnämnden saknar klagointresse.

NJA 2023 s. 1018 "Risken för bortförande II" gäller hur en risk för att umgängesföräldern för barnet utomlands ska värderas vid beslut om umgänge med barn. I avgörandet konstaterar HD att för alla frågor rörande vårdnad, boende och umgänge ska barnets bästa vara avgörande. HD hänvisar därvid till 6 kap. 2 a § första stycket FB och jämförande till artikel 3 om barnets bästa i barnkonventionen. Domstolen konstaterar att vad som är barnets bästa ska avgöras i varje enskilt fall utifrån en bedömning av de individuella förhållandena. Vidare framhåller HD att barnet ska få information och ges möjlighet att framföra sina åsikter, samt att åsikterna ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Även här hänvisar domstolen till FB (6 kap. 2 b § FB) och gör en jämförelse med artikel 12 i barnkonventionen om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade. Från domstolen uttalar att om en prövning av omständigheterna i målet leder fram till slutsatsen att det finns en beaktansvärd risk för bortförande eller kvarhållande och den risken inte i tillräcklig grad kan minskas genom att formerna för umgänget anpassas, utgör detta som utgångspunkt hinder mot umgänge. En helhetsbedömning utifrån vad som framstår som bäst för barnet i det aktuella fallet leder enligt HD fram till att det inte finns förutsättningar att förordna om rätt till umgänge. I avgörandet uttalar HD att det med hänsyn till barnets låga ålder (fem år) inte är aktuellt att inhämta hennes uppfattning i umgängesfrågan.

HD hänvisar till artikel 12 om rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i avgöranden om adoption

I NJA 2020 s. 980 "Styvbarnsadoptionen I och II" prövas om en styvbarnsadoption är lämplig när en biologisk förälder, som inte är vårdnadshavare, motsätter sig adoptionen. HD konstaterar i dessa avgöranden att genom lagstiftning år 2018 infördes nya regler om adoption av ett barn i 4 kap. FB och att syftet var att modernisera och förtydliga regleringen med utgångspunkt i ett barnrättsperspektiv och att anpassa lagstiftningen till barnkonventionen (se prop. 2017/18:121 s. 37). Därefter redogör HD för vissa av bestämmelserna rörande adoption. Bland annat beskrivs att vid alla frågor som rör adoption av ett barn ska barnets bästa ges störst vikt – vilket innebär att inga andra intressen, såsom en förälders intressen eller sökandens önsknings, får gå före barnets bästa – och att barnet ska få information och ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör adoptionen samt att åsikterna ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. HD konstaterar också att den som har fyllt 12 år – som huvudregel – adopteras endast om han eller hon samtycker till adoptionen samt att innan ett samtycke lämnas ska den som sökanden

vill adoptera få information om innebörden av en adoption och av ett samtycke. HD framhåller att det är en livsavgörande händelse för ett barn att bli adopterad och att barnet har rätt till delaktighet under hela adoptionsförfarandet. HD understryker i samband med detta återigen att reglerna har utformats i enlighet med barnkonventionen för att säkerställa att barnets rättigheter tillgodoses i adoptionsärendet. Vidare tydliggörs att numera anses det inte finnas någon nedre åldersgräns för när barn ska ges möjlighet att komma till tals samt att ett barns önskan om att inte behöva föra fram några synpunkter, något som ju kan innebära att ett stort ansvar läggs på barnet, också ska respekteras. HD hänvisar här till propositionen (Jfr a. prop. s. 44 ff.) som i sin tur bland annat refererar till barnrättskommitténs allmänna kommentar om barnets rätt att bli hörd (CRC/C/GC/12 p. 21).

När det gäller betydelsen av barnets åsikter anger HD att den beror av barnets förmåga att överblicka konsekvenserna av en adoption. Barnets ålder och mognad ska beaktas och det innebär att hänsyn ska tas i högre grad till ett äldre barns åsikter än ett yngre barns. Det uppställs ett uttryckligt krav på samtycke till adoptionen när barnet har fyllt tolv år, men enbart ålder inte kan vara avgörande; hur mycket ett barn förstår är inte så entydigt knutet till barnets ålder. HD uttalar att barn som har uppnått en sådan mognad att de förstår innebörden av en adoption ska ges ett stort inflytande över frågan huruvida han eller hon ska adopteras. (Jfr a. prop. s. 44 ff.)

HD finner i det första fallet (I) att det är lämpligt att styvföräldern får adoptera barnet och att tillstånd ska ges till adoptionen. HD anför att barnet, som var 14 år och hade levt med sin mamma och sedan tre års ålder också med styvpappan, tydligt ger uttryck för sin önskan att adopteras av styvföräldern. Barnet har inte träffat sin biologiska pappa på många år och vill inte träffa honom nu. Med hänsyn till barnets ålder kan han enligt HD själv bestämma om han ska träffa sin biologiska pappa. Barnet måste också få ha ett stort inflytande över adoptionsfrågan. Pappan har, konstaterar HD, under de senaste åren inte vidtagit några åtgärder för att skapa en relation till barnet. Mot denna bakgrund finner domstolen att adoption är lämplig.

Det andra fallet (II) gäller ett barn som var nio år gammalt och hade haft sporadisk kontakt med sin biologiska pappa. HD finner här vid en samlad bedömning, och med hänsyn framför allt till att det fortfarande får anses möjligt att bygga upp en nära relation mellan barnet och den biologiska pappan, att det inte är lämpligt att adoptionen får genomföras. HD anför att barnet – som visserligen gett uttryck för att han inte känner sin biologiska pappa och att han inte vill träffa honom – inte har uttryckt någon tydlig åsikt i frågan om adoption och att barnets ålder och mognad är inte heller sådan att han fullt ut kan förstå vad en adoption innebär och överblicka de långsiktiga konsekvenserna av den. Även med beaktande av att hänsyn ska tas till barnets vilja kan de åsikter som barnet har gett uttryck för enligt HD inte tillmätas avgörande betydelse vid bedömningen av om en adoption är lämplig.

HD lyfter artikel 7 om registrering, namn, medborgarskap och föräldrar samt artikel 8 om rätten att behålla sin till identitet i två avgöranden som på olika sätt rör fastställelse av faderskap

NJA 2023 s. 157 gäller frågan om resning ska beviljas i ett faderskapsmål till förmån för ett underårigt barn, och om ansökan om resning gjorts i rätt tid. I resningsärendet framkommer att modern i målet där faderskapet fastställdes hade lämnat falska uppgifter, och i resningsärendet åberopas i stället en faderskapsundersökning som visar att en annan man med närmare 100 procents sannolikhet är far till barnet. HD konstaterar att för att resning ska kunna beviljas krävs att ansökan görs inom ett år från kännedom om det förhållande som åberopas. Normalt anses den sökande (i detta fall barnet) ha kunskap om ett förhållande om den sökandes ställföreträdare (här mamman) har sådan kunskap. Det gäller dock inte enligt

HD, som hänvisar till tidigare praxis (bland annat NJA 1986 s. 95 och NJA 1999 s. 229), när ställföreträdaren medvetet har lämnat oriktiga uppgifter i strid med vad som får antas vara sökandens intressen. HD framhåller att en sådan tillämpning ligger väl i linje med de krav som ställs upp enligt artikel 8 i Europakonventionen om rätt till skydd för privat- och familjelivet samt kraven i barnkonventionen på att ett barn har rätt att få veta vilka föräldrarna är (se särskilt artikel 7). HD konstaterar att mamman som ställföreträdare lämnat oriktiga uppgifter om vem som var far till barnet och att dessa uppgifter lämnades i strid med barnets intressen. Enligt HD saknar det alltså betydelse att mamman sedan mer än ett år känt till resultatet av faderskapsundersökningen, liksom om barnet känt till de förhållanden som låg till grund för resningsansökan, och ansökan bedöms ha gjorts i rätt tid. Resning beviljas och faderskapstalan ogillas.

NJA 2023 s. 977 "DNA-släktforskningen" gäller frågan när det för utredning av faderskap finns skäl att besluta om en rättsgenetisk undersökning med hjälp av humanbiologisk vävnad från en avliden person. Det konstateras i avgörandet att den lagändring som gjordes år 2022 i lagen (1958:642) om rättsgenetisk undersökning vid utredning av faderskap, som klargör att rättsgenetiska undersökningar får genomföras också med hjälp av vävnad från en avliden person, ligger i linje med den praxis som Europadomstolen har utvecklat med stöd av rätten till skydd för privat- och familjeliv enligt artikel 8 i Europakonventionen. HD konstaterar att staterna ska tillhandahålla effektiva medel för att utreda och fastställa faderskap, även om den presumtiva fadern inte medverkar i en sådan utredning eller är avliden. Det har lagts allt större vikt vid barnets rätt till en identitet och till barnets rätt att få reda på sin bakgrund, och de begränsningar som kan finnas i inhemsk lagstiftning måste vara proportionerliga. HD framhåller även att för barn under 18 år överensstämmer lagändringen också med den rätt till familj och identitet som följer av barnkonventionen, särskilt artiklarna 7 och 8. HD konstaterar att vid avvägningen mot andra intressen ska en person som söker sin identitet och sitt ursprung alltså anses ha ett starkt och av rättsordningen skyddat intresse att få ökad klarhet om faderskapet, och det allmänna har ett långtgående ansvar för att individen kan få nödvändig information. HD anser i det aktuella fallet att barnets intresse väger tyngre än det intrång eller men i övrigt som DNA-undersökningen innebär i förhållande till den frid som bör tillkomma den avlidne eller för något annat motstående intresse. Undersökningen får därför genomföras.

JO hänvisar i avgöranden inom det socialrättsliga området till principen om barnets bästa i artikel 3, rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i artikel 12, rätten att inte skiljas från sina föräldrar i artikel 9 och rätten till privat- och familjeliv i artikel 16

JO hänvisar i flera avgöranden¹⁴⁰ som rör socialtjänst, omplacering av barn, umgängesbegränsning och assistansersättning till principen om barnets bästa i artikel 3 barnkonventionen. Det görs även hänvisningar till barnets rätt till information och att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i artikel 12 i barnkonventionen. Vidare görs i ett beslut hänvisningar till artikel 9 om barnets rätt att inte skiljas från sina föräldrar och artikel 16 om rätten till privat- och familjeliv¹⁴¹. JO uttalar bland annat följande.

- Barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall utifrån en bedömning av de individuella förhållandena.
- Barnkonventionen kräver att beslutande myndigheter så långt det är möjligt har försäkrat sig om att barnets bästa har kommit med och redovisats i beslutsprocessen.

¹⁴⁰ Dnr 1709-2024, 300-2024, 8822-2023, 7904-2023, 822-2022 och 6930-2021.

¹⁴¹ Dnr 822-2022.

Kravet på att barnets bästa ska vara avgörande innebär att en konkret bedömning ska göras och redovisas.

- I en bedömning av barnets bästa ska såväl kortsiktiga och långsiktiga effekter för barnet beaktas.
- Barnet har en rätt att höras och göras delaktig i ärenden vid domstolar och myndigheter. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.
- Principen om barnets rätt till umgänge slås även fast i barnkonventionen, och i konventionen finns också regler om att inget barn får utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- och familjeliv vilka måste beaktas vid handläggning.

I ett av avgörandena från JO, som gäller granskning av handläggningen av ärenden om assistansersättning, hänvisar JO till artikel 12 om rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade och framhåller att den granskade förvaltningsmyndigheten har en skyldighet att se till att barn får information och ges möjlighet till att komma till tals

JO gjorde år 2021 en inspektion av Försäkringskassan för att bland annat granska hur myndigheten i ärenden om assistansersättning till barn tillämpar barnkonventionens krav enligt artikel 12 att barn har rätt att komma till tals, så som det kommer till uttryck i 8 § andra stycket lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS.¹⁴² I protokollet från inspektionen konstateras bland annat att Försäkringskassan i de flesta fallen inte informerade vårdnadshavarna om barnets rätt att komma till tals och att vårdnadshavarna avgör om det är lämpligt att barnet är med på ett möte. I de fall när information hade lämnats fanns inga dokumenterade överväganden om det bästa för barnet innebar att han eller hon närvarade vid mötet och då framförde några åsikter. JO påpekar att Försäkringskassan således relativt sällan agerar på det sätt som föreskrivs i 8 § andra stycket LSS och som Försäkringskassan anger i sina egna riktlinjer. Enligt JO visar granskningen också att Försäkringskassans överväganden av vad som är det bästa för det enskilda barnet utifrån dess ålder, mognad och tidigare kunskaper eller andra skäl inte har dokumenterats.

JO beskriver i avgörandet att i 8 § andra stycket LSS finns det en bestämmelse som i huvudsak överensstämmer med artikel 12 och att det i den anges att när en insats rör ett barn ska barnet få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. JO anger också att bestämmelsen infördes i LSS den 1 januari 2011 i syfte att överensstämja med formuleringarna i artikel 12. JO beskriver att barnkonventionen inkorporerades den 1 januari 2020 i svensk lag och att artikel 12.1 och 12.2 i är av intresse i ärendet.

Barnombudsmannens kommentarer

Barnombudsmannen välkomnar de avgöranden som har kommit på området.

- Barnombudsmannen ser fram emot att högsta instanser i utvecklade resonemang visar hur socialrättslig och även familjerättslig lagstiftning kan ses i ljuset av barnkonventionen och hur principen om barnets bästa kan ses i ljuset av övriga artiklar. Barnombudsmannen ser i sammanhanget fram emot att följa rättsutvecklingen rörande hur barnrättsperspektivet och kopplingen till barnkonventionen kan framgå i bedömningar av barnets bästa, utifrån förändringarna till ett tydligare barnrättsrättsperspektiv i 2025 års socialtjänstlag och 6 kap. 2 a § FB.

¹⁴² Dnr 6930-2021.

- Barnombudsmannen ser fram emot att JO ska fortsätta att visa hur barnkonventionen kan användas i rättstillämpningen inom det socialrättsliga området och vill uppmana rättstillämpare att låta sig vägledas av JO.

Barnombudsmannen ser fram emot att högsta instanser i utvecklade resonemang visar hur socialrättslig och även familjerättslig lagstiftning kan ses i ljuset av barnkonventionen och hur principen om barnets bästa kan ses i ljuset av övriga artiklar, inte minst utifrån förändringar socialtjänstlagen och föräldrabalken

I mål som rör vårdnad om barn och barns boende eller rätt till umgänge med en förälder liksom fastställelse av faderskap och adoption är barnet och barnets rättigheter centrala. Detsamma gäller mål som rör omhändertagande av barn enligt socialtjänstlagen eller LVU, eller andra insatser till skydd och stöd för barn enligt socialtjänstlagen. Från högsta instans känner Barnombudsmannen dock inte till några avgöranden på det socialrättsliga området som tar upp barnkonventionen efter det att barnkonventionen blev lag. Barnombudsmannen vill framhålla att det finns ett mervärde i att bedömningar av barnets bästa görs i ljuset av barnkonventionen bland annat utifrån den helhetssyn på barnet som följer med barnkonventionen (se kapitlet *Varför barnkonventionen ska användas tillsammans med annan svensk lag*).

Barnombudsmannen noterar i sammanhanget att lagstiftaren i propositionerna till 2025 års socialtjänstlag och förändringen i 6 kap. 2 a § FB, har framhållit kopplingarna till barnkonventionen och barnrättsperspektivet.¹⁴³ Eftersom dessa förändringar skett under år 2025 finns det ännu inga avgöranden från högsta instanser i Barnombudsmannens bevakning.

Barnombudsmannen ser fram emot att JO fortsätter att visa hur barnkonventionen kan användas i rättstillämpningen inom det socialrättsliga området och vill uppmana rättstillämpare att vägledas av JO:s uttalanden

Som framgått hänvisar JO i flera avgöranden inom det socialrättsliga området till rättigheter i barnkonventionen. JO visar i dessa hur annan lagstiftning kan ses i ljuset av konventionen.¹⁴⁴ Ett exempel som nämnts är avgörandet om assistansersättning där JO visar hur 8 § andra stycket LSS kan ses i ljuset av artikel 12 i barnkonventionen om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade.¹⁴⁵ I andra exempel visar JO hur LVU och socialtjänstlagen kan ses i ljuset av barnkonventionen.¹⁴⁶ JO konstaterar bland annat att principen om att barnets bästa ska beaktas är central och avser alla åtgärder som rör barn. Principen följer enligt JO av artikel 3 i barnkonventionen, som gäller som svensk lag, men kommer också till uttryck i socialtjänstlagen och LVU, där barnets bästa ska vara avgörande vid åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser. När det gäller vad barnets bästa konkret innebär gör JO bland annat hänvisningar till Barnkonventionsutredningens betänkande och till två propositioner som handlar om stärkt stöd och skydd för barn och unga i främst socialtjänstlagen.¹⁴⁷ JO lyfter också särskilt fram barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade (artikel 12).

Omfattning och utveckling

Efter barnkonventionens inkorporering och fram till den 30 juni 2025 känner Barnombudsmannen till sju avgöranden från de svenska högsta domstolarna som uttryckligen

¹⁴³ Proposition 2024/25:10, Tryggare hem för barn, s.12 ff. och proposition. 2024/25:89 En förebyggande socialtjänstlag s. 223 ff. och s. 185.

¹⁴⁴ Dnr 1709-2024, 300-2024, 7904-2023, 822-2022 och 6930-2021.

¹⁴⁵ Dnr 6930-2021.

¹⁴⁶ Dnr 300-2024 och 7904-2023.

¹⁴⁷ Hänvisningar görs till SOU 2020:63 s. 190, proposition 2002/03:53 Stärkts skydd för barn i utsatta situationer mm s. 76 f. och s. 105 samt proposition 2012/13:10 Stärkt skydd för barn och unga s. 126.

tar upp barnkonventionen. Alla avgörandena är från HD och gäller familjerätt. Tre avgöranden gäller området vårdnad och umgänge,¹⁴⁸ två gäller förutsättningar för närståendeadoption¹⁴⁹ och de två återstående gäller frågor som rör fastställande av faderskap.¹⁵⁰

För tiden innan barnkonventionen blev lag den 1 januari 2020 känner Barnombudsmannen till ett tiotal avgöranden på det familjerättsliga området där barnkonventionen tas upp uttryckligen. Flertalet av dessa är från HD respektive HFD och rör bland annat vårdnadsöverflyttning¹⁵¹, adoption,¹⁵² rätt till barnbidrag för ett barn som fötts utomlands av en surrogatmamma¹⁵³ och erkännande av utländska domar om fastställande av moderskap respektive föräldraskap efter surrogatarrangemang¹⁵⁴. Även ett avgörande från MIÖD finns på området. Avgörandet gäller huruvida uppehållstillstånd kan ges till en utlänning som ska utöva umgänge, som inte är av begränsad omfattning, med ett i Sverige bosatt barn.¹⁵⁵ Inget av dessa avgöranden innefattar utvecklade resonemang utifrån barnkonventionen.

På det socialrättsliga området känner Barnombudsmannen inte till några domstolsavgöranden från högsta instans efter det att barnkonventionen blev svensk lag. Från tiden före den 1 januari 2020 känner Barnombudsmannen dock till nio avgöranden från HFD¹⁵⁶ som på olika sätt rör LVU. Avgörandena gäller förutsättningar för vård enligt LVU,¹⁵⁷ förutsättningar för flyttningsförbud,¹⁵⁸ förutsättningar för interimistiskt beslut om att omedelbart avbryta en inledd vård enligt LVU,¹⁵⁹ fråga om umgänge när ett barn är omhändertaget för vård enligt LVU¹⁶⁰ samt fråga om att ett icke processbehörigt barn genom sin ställföreträdare kan överklaga ett beslut om omhändertagande enligt LVU, trots att ställföreträdarens egen uppfattning är att LVU bör bestå.¹⁶¹ Inget av dessa avgöranden innefattar utvecklade resonemang utifrån barnkonventionen.

Från norska Høyesteretten ser Barnombudsmannen ett flertal avgöranden på det familjerättsliga området. Barnombudsmannen känner till 19 stycken under perioden 2007-2025. Majoriteten (14 avgöranden) gäller olika frågor rörande vårdnad, boende och umgänge.¹⁶² Ärenden om adoption eller vårdnadsöverflyttning är också relativt vanliga.¹⁶³ På det socialrättsliga området känner Barnombudsmannen till två avgöranden från Høyesteretten. De gäller frågan om vem som har rätt att väcka talan i samband med beslut att flytta ett barn från ett familjehem till ett annat¹⁶⁴, respektive upphävande av ett beslut från underrätt då de berörda barnen inte hade fått komma till tals och inte blivit informerade.¹⁶⁵

¹⁴⁸ NJA 2024 s. 480 "Det uteblivna umgänget", NJA 2023 s. 1029 "Socialnämnden och klagointresset" och NJA 2023 s. 1018 "Risken för bortförande II".

¹⁴⁹ NJA 2020 s. 980 "Styvbarnsadoptionen I och II".

¹⁵⁰ NJA 2023 s. 157 och NJA 2023 s. 977, "DNA-släktforskningen".

¹⁵¹ NJA 1993 s. 666, NJA 2014 s. 307.

¹⁵² RÅ 2002 not 195, NJA 2006 s. 505.

¹⁵³ HFD 2014 ref. 45.

¹⁵⁴ NJA 2019 s. 504 "Det kaliforniska surrogatarrangemanget" och NJA 2019 s. 969 "Surrogatarrangemanget i Arkansas". I avgörandena lyfts barnkonventionen av föredraganden.

¹⁵⁵ MIG 2014:30.

¹⁵⁶ Även från den tiden då domstolen hette Regeringsrätten.

¹⁵⁷ RÅ 2003 not 102, RÅ 2008 ref. 55, HFD 2011 ref.6.

¹⁵⁸ HFD 2011 ref. 13.

¹⁵⁹ HFD 2011 ref. 5.

¹⁶⁰ RÅ 2005 ref. 66 och HFD 2017 ref. 40.

¹⁶¹ HFD 2014 ref. 38.

¹⁶² Bland andra HR-2022-2292-A, HR-2021-475-A, HR-2021-474-A, HR-2019-2301-A, HR-2019-1230-A, HR-2016-2314-U.

¹⁶³ HR-2022-729-A, HR-2020-661-S, Rt. 2015 side 1107, Rt. 2015 side 110 och Rt. 2007 side 561.

¹⁶⁴ HR-2016-1111-A.

¹⁶⁵ HR-2016-2314-U.

Straffrätt och tvångsåtgärder m.m.

Inom området straffrätt och tvångsåtgärder m.m. är flera rättigheter i barnkonventionen relevanta, till exempel artikel 37 om skydd mot tortyr, förnedrande behandling och olagligt eller godtyckligt frihetsberövande och artikel 40 om barn som misstänks, åtalas eller dömts för brott. Vidare är grundläggande artiklar såsom artikel 3 om barnets bästa och artikel 12 om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade relevanta. Dessa två grundprinciper har inte uttryckligen transformerats in i exempelvis brottsbalken eller rättegångsbalken.

Vägledning i rättspraxis

Det finns prejudicerande avgöranden från HD om påföljdsbestämning, utlämning för lagföring eller verkställighet av straff och utvisning på grund av brott som visar hur barnkonventionen ska användas som lag. Det finns härutöver beslut från JO gällande besökstider på anstalt och tvångsåtgärder såsom husrannsakan vilka ger vägledning vid tolkningen och tillämpningen av barnkonventionen tillsammans med annan lag.

Bland de centrala avgöranden som genomgående lyfts fram i denna rapport, eftersom de ger viktig vägledning om barnkonventionens tillämpning, finns två på detta område. Det är dels NJA 2024 s. 642 "Mammans näringspenningtvätt", som gäller valet av påföljd för en förälder, dels NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen", som rör utlämning av en förälder till ett annat land för verkställighet av fängelsestraff. Se även kapitlet om artikel 3 i rättspraxis.

Av rättspraxis framgår följande.

Påföljdsbestämning

- Barnkonventionen ska enligt HD beaktas vid valet av påföljd för en förälder.¹⁶⁶ När påföljden för en förälder ska bestämmas ska brottsbalken tillämpas i ljuset av barnkonventionen, som gäller som svensk lag. Principen om barnets bästa i artikel 3 är enligt HD grundläggande och barnets bästa ska utredas, bedömas och beaktas. Att barnets bästa ska beaktas i första hand innebär inte att barnets bästa alltid ska vara utslagsgivande utan barnets bästa ska balanseras gentemot andra intressen och rättigheter.¹⁶⁷

Utlämning för lagföring eller verkställighet

- I utlämningsärenden måste det göras en prövning av om utlämningen i det enskilda fallet får konsekvenser för ett barn på ett sätt som innebär att utlämningen är oförenlig med de rättigheter som tillförsäkras barnet enligt konventionen.¹⁶⁸
- Principen om barnets bästa enligt artikel 3 är grundläggande och övriga artiklar i konventionen ska läsas i ljuset av den principen. Artikel 3 har en självständig betydelse i alla beslut som rör barn eller grupper av barn. I utlämningsärenden där ett barn berörs ska barnets bästa enligt HD alltid utredas, beaktas och bedömas.¹⁶⁹
- Principen om barnets bästa innebär inte att barnets bästa alltid blir utslagsgivande när andra legitima intressen kolliderar med barnets intresse, men barnets bästa ska utgöra en tungt vägande faktor. I utlämningsärenden ställs barnets bästa mot andra staters intresse av att lagföra begångna brott och att verkställa utdömda straff.¹⁷⁰

¹⁶⁶ NJA 2024 s. 642, "Mammans näringspenningtvätt" och NJA 2023 s. 9 "Fentanylstölden".

¹⁶⁷ NJA 2024 s. 642, "Mammans näringspenningtvätt".

¹⁶⁸ NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen" och NJA 2021 s. 1109.

¹⁶⁹ NJA 2020 s. 761, "Patronen och bilen". Se även NJA 2021 s. 1109.

¹⁷⁰ NJA 2020 s. 761, "Patronen och bilen" och NJA 2021 s. 1109.

- Även artikel 9 om barnets rätt att inte skiljas från sina föräldrar kan aktualiseras i beslut om utlämning.¹⁷¹

Utvisning på grund av brott

- Vid fråga om utvisning på grund av brott ska, om ett barn berörs av beslutet, barnets bästa beaktas inom ramen för avvägningen mellan den brottslighet som ligger till grund för frågan om utvisning och utlämnings anknnytning till Sverige. Det innebär inte att barnets bästa alltid ska vara utslagsgivande när det kolliderar med andra intressen. Barnets bästa ska dock beaktas, utredas och redovisas samt vägas mot skälen för utvisning.¹⁷²

Besökstider på anstalt och husrannsakan i bostad

- JO framhåller i beslut om besökstider på anstalt att när Kriminalvården vidtar en åtgärd som direkt eller indirekt rör ett barn ska det prövas om den är förenlig med ett barns rättigheter enligt barnkonventionen. Det finns inte något krav på att barnets bästa ska vara utslagsgivande vid en åtgärd som rör ett barn, men barnets bästa ska vara ett tungt vägande intresse.¹⁷³
- JO framhåller att barnkonventionen ska beaktas av polisen vid husrannsakan i en bostad där det finns barn och vara ett tungt vägande intresse.¹⁷⁴

Barnkonventionen ska beaktas vid valet av påföljd för en förälder. När påföljden för en förälder ska bestämmas ska brottsbalken tillämpas i ljuset av barnkonventionen. Principen om barnets bästa är grundläggande och barnets bästa ska utredas, bedömas och beaktas. Barnets bästa ska balanseras gentemot andra rättigheter.

HD bedömer i NJA 2024 s. 642 "Mammans näringspenningtvätt" att en sexårig pojke skulle drabbas oproportionerligt och orimligt hårt om den förälder (mamman) som hade ensam vårdnad om honom skulle dömas till fängelse och han därmed skulle behöva separeras från henne. Mamman och pojken levde med skyddade personuppgifter till följd av våldsutsatthet. Om sonen skulle skiljas från mamman, som var hans primära anknytnings- och omvårdnadsperson, skulle han utsättas för ytterligare trauma. Ett fängelsestraff skulle enligt domstolen vara klart oförenligt med barnets bästa. Domstolen menar att omständigheterna i ärendet är sådana att det även med beaktande av straffmättningsvärdet (fängelse i ett år) finns utrymme att i stället bestämma påföljden till villkorlig dom, i förening med dagsböter.

I avgörandet uttalar HD att när påföljden för en förälder ska bestämmas kan straffets negativa konsekvenser för hans eller hennes barn utgöra billighetsskäl enligt 29 kap. 5 § första stycket 8 brottsbalken och därmed påverka påföljdsvalet med stöd av 30 kap. 4 § brottsbalken. Domstolen framhåller att lagstiftningen i detta avseende ska tillämpas i ljuset av barnkonventionen, som gäller som svensk lag. Vidare uttalas att det förhållandet att konventionen gäller som lag har konkretiserat och i viss grad förstärkt betydelsen av ett barns intresse. Barnets bästa är enligt HD ett rättsligt skyddat intresse som ska beaktas. HD beskriver vidare att principen om barnets bästa finns i artikel 3 i konventionen och att enligt denna grundläggande bestämmelse ska det vid alla åtgärder som rör barn i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. I bestämmelsen ligger enligt HD att barnets bästa ska bli utrett, bedömt och beaktat. HD framhåller i samma avgörande att kravet att barnets bästa ska bli utrett primärt innebär att det ska finnas beslutsprocesser som gör att de konsekvenser som en åtgärd får för barnet ska bli belysta i samband med ett beslut om åtgärden ska fattas. Att barnets bästa ska beaktas "i första hand" innebär dock inte att barnets

¹⁷¹ NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen".

¹⁷² Mål nr B 7807-24 och B 2849-24 "Utvisning och anknytning I och II".

¹⁷³ Dnr 7823-2022.

¹⁷⁴ Dnr 4082-2023, 8588-2022 och 2154-2023 samt 770-2021.

bästa alltid ska vara utslagsgivande. Barnets bästa ska balanseras gentemot andra intressen och rättigheter.¹⁷⁵

HD har även i en tidigare dom om påföljdsbestämning, NJA 2023 s. 9 "Fentanylstölden", tagit upp barnkonventionen. Domstolen konstaterar där i korthet att det förhållande att kvinnan som dömdes hade små barn inte utgjorde ett tillräckligt starkt skäl för att påverka påföljdsbestämningen med stöd av barnkonventionen eller 29 kap. 5 § första stycket 8 brottsbalken. Domstolens närmare överväganden i denna del eller vilken intresseavvägning som har gjorts framgår inte av domen. Några närmare omständigheter kring barnen framgår inte heller utöver barnens ålder och att mamman och barnen bodde tillsammans med barnens pappa. I denna dom går det alltså inte, till skillnad från i NJA 2024 s. 642, att följa HD:s resonemang vad gäller barnens situation och bästa. Men domen visar, liksom NJA 2024 s. 642, att barnkonventionen ska beaktas vid påföljdsbestämning.

I utlämningsärenden måste det göras en prövning av om utlämningen i det enskilda fallet får konsekvenser för ett barn på ett sätt som innebär att utlämningen är oförenlig med de rättigheter som tillförsäkras barnet enligt konventionen

Avgörandet NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen" rör utlämning av en förälder till Serbien för verkställighet av fängelsestraff. Mannen som var aktuell för utlämning levde tillsammans med sina två små barn och deras mamma i Sverige, och han gjorde gällande att en utlämning var oförenlig med barnkonventionen.¹⁷⁶ HD konstaterar i sin bedömning att artiklarna 1 - 42 i barnkonventionen gäller som svensk lag och att det därför i utlämningsärenden ska göras en prövning av om utlämningen i det enskilda fallet får konsekvenser för ett barn på ett sätt som innebär att utlämningen är oförenlig med de rättigheter som tillförsäkras barnet enligt konventionen. Enligt HD innebär barnkonventionen att det i utlämningsärenden ska kunna tas större hänsyn till barnets rätt än vad som har ansetts följa av 8 § lag (1957:668) om utlämning för brott och göras en annan intresseavvägning än den som ska ske med tillämpning av Europakonventionen artikel 8.¹⁷⁷ I detta mål bedömer HD att andra intressen väger tyngre än barnets bästa, se nedan.

Även i NJA 2021 s. 1109, som rör utlämning av en person till Rwanda, görs uttalanden om att barnkonventionen är lag och att det i utlämningsärenden ska göras en prövning av om utlämningen i det enskilda fallet är oförenlig med barnkonventionen. Avgörandet beskrivs nedan.

Principen om barnets bästa enligt artikel 3 är grundläggande och övriga artiklar i konventionen ska läsas i ljuset av den principen. Artikel 3 har en självständig betydelse i alla beslut som rör barn eller grupper av barn. I utlämningsärenden där ett barn berörs ska barnets bästa alltid utredas, beaktas och bedömas

I NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen" aktualiseras enligt HD främst en prövning mot barnkonventionens artikel 3 om barnets bästa och artikel 9 om barnets rätt att inte skiljas från sina föräldrar. HD konstaterar att principen om barnets bästa är grundläggande och övriga artiklar i konventionen ska läsas i ljuset av den principen. Artikel 3 har enligt HD en självständig betydelse i alla beslut som rör barn eller grupper av barn. HD framhåller vidare att artikel 3 om barnets bästa ställer krav på att beslutsprocesser som rör barn innefattar en

¹⁷⁵ NJA 2024 s. 642 "Mammans näringspenningtvätt".

¹⁷⁶ Av 1 § första stycket i utlämningslagen framgår att den som i en annan stat är misstänkt, tilltalad eller dömd för där straffbelagd gärning och uppehåller sig här i riket enligt vissa förutsättningar efter beslut av regeringen får utlämnas till den staten. HD:s uppgift i dessa ärenden är att pröva om det finns hinder mot utlämning och att yttra sig om detta till regeringen. Om HD anser att det föreligger hinder, får utlämning inte ske. I annat fall avgörs frågan om personen ska lämnas ut av regeringen.

¹⁷⁷ NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen" och NJA 2021 s. 1109.

utredning av de konsekvenser som blir följden av beslutet. Barnet har rätt att få sitt bästa utrett, bedömt och beaktat.

Vidare noterar HD att enligt artikel 9 om barnets rätt att inte skiljas från sina föräldrar ska konventionsstaterna säkerställa att ett barn inte skiljs från sina föräldrar mot deras vilja utom i fall då behöriga myndigheter bedömer att ett sådant åtskiljande är nödvändigt för barnet.¹⁷⁸ När ett åtskiljande är följden av åtgärder som en konventionsstat tagit initiativet till, t.ex. förvisning eller utvisning, ska konventionsstaten ge i första hand föräldrarna eller barnet upplysningar om var den frånvarande familjemedlemmen vistas, såvida inte sådana upplysningar skulle vara till skada för barnet (se artikel 9.4).

Även i NJA 2021 s. 1109, som beskrivs mer utförligt nedan, görs uttalanden om betydelsen av barnets bästa. Domstolen beskriver att principen om barnets bästa ska vägas in i bedömningen av utlämningsärenden som rör barn och att barnets bästa ska alltid utredas, beaktas och bedömas.

Principen om barnets bästa innebär inte att barnets bästa alltid blir utslagsgivande när andra legitima intressen kolliderar med barnets intresse, men barnets bästa ska utgöra en tungt vägande faktor. I utlämningsärenden ställs barnets bästa mot andra staters intresse av att lagföra begångna brott och att verkställa utdömda straff.

HD uttalar i NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen" att barnets bästa inte alltid ska vara utslagsgivande när andra legitima intressen kolliderar med barnets intresse, men barnets bästa ska utgöra en tungt vägande faktor i beslutsprocessen. HD beskriver att vid en avvägning mellan barnets bästa och andra intressen kan det vara motiverat att vidta åtgärder som inte är förenliga med barnets bästa under förutsättning att det motstående intresset är legitimt och viktigt. Barnet bästa utgör också ett tolkningsverktyg; om en rättsregel kan tolkas på mer än ett sätt kan den tolkning som motsvarar barnets bästa väljas.¹⁷⁹

Domstolen noterar att i de flesta fall då en utlämning aktualiseras, har Sverige att leva upp till folkrättsligt bindande åtagande. Andra staters intresse av att kunna lagföra brott och att verkställa straff utgör ett sådant angeläget allmänt intresse som medför att barnets bästa i många fall får vika vid en rättslig prövning, där det ska göras en avvägning mellan barnets bästa och intresset av att upprätthålla systemet med utlämning för brott.¹⁸⁰

Domstolen finner att hänsynen till barnets bästa talar för att mannen inte ska utlämnas. Mot detta ska ställas dels intresset att kunna verkställa det fängelsestraff som mannen dömts till, dels intresset att fullgöra det åtagande som Sverige har gjort i förhållande till Serbien. HD beaktar vid avvägningen också att barnen kan stanna med sin mamma i sin hemmiljö och att barnen skiljs från pappan endast för en begränsad tid, samt finner att kontakten mellan barnen och deras pappa kan antas upprätthållas i någon form, även om han utlämnas. I det aktuella fallet väger, anser domstolen, de motstående intressena tyngre än barnens intresse. En utlämning ansågs därför inte oförenlig med barnkonventionen. Inte heller de åtaganden som följer av artikel 9 bedömdes leda till att utlämningen är oförenlig med barnkonventionen.

Även i NJA 2021 s. 1109 som rör utlämning av en person till Rwanda görs en prövning mot barnets bästa och en avvägning mot andra intressen. Mannen som var aktuell för utlämning levde tillsammans med sin fru och två barn och har deltagit i den dagliga omvårdnaden av barnen. HD uttalar att utgångspunkten för bedömningen måste vara att hans barn har behov av en nära kontakt med sin pappa och att hänsynen till barnens bästa talar för att mannen inte ska utlämnas till Rwanda. Mot barnens intresse ska enligt HD emellertid ställas dels Rwandas

¹⁷⁸ NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen".

¹⁷⁹ NJA 2020 s. 761, "Patronen och bilen".

¹⁸⁰ NJA 2020 s. 761, "Patronen och bilen". Jfr även NJA 2021 s.1109.

intresse av att kunna lagföra personer som misstänks för deltagande i folkmordet 1994, dels Sveriges skyldighet att leva upp till sina folkrättsliga åtaganden. HD tillägger att det finns anledning att anta att kontakter mellan barnen och deras pappa kan arrangeras i någon form, även om han utlämnas. Mot denna bakgrund väger de motstående intressena tyngre än barnens intresse. En utlämning är därför inte oförenlig med barnkonventionen.

Även artikel 9 om barnets rätt att inte skiljas från sina föräldrar kan aktualiseras vid beslut om utlämning

HD beaktar i NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen", som framgått, även artikel 9 i barnkonventionen. HD konstaterar att enligt artikel 9 ska konventionsstaterna säkerställa att ett barn inte skiljs från sina föräldrar mot deras vilja utom i fall då behöriga myndigheter bedömer att ett sådant åtskiljande är nödvändigt för barnets bästa (se artikel 9.1). När ett åtskiljande är följden av åtgärder som en konventionsstat tagit initiativet till, t.ex. förvisning eller utvisning, ska konventionsstaten ge i första hand föräldrarna eller barnet upplysningar om var den frånvarande familjemedlemmen vistas, såvida inte sådana upplysningar skulle vara till skada för barnet (se artikel 9.4). HD bedömer att de åtaganden som följer av artikel 9 i konventionen inte leder till att utlämningen är oförenlig med barnkonventionen.

Om ett barn berörs av utvisning på grund av brott ska barnets bästa beaktas, utredas och redovisas

HD har i april 2025 prövat de nya reglerna¹⁸¹ gällande utvisning på grund av brott dels i ett fall som avser en 19-åring som är född i Sverige, dels i ett fall som avser en 37-åring, utan barn, som kom hit när han var åtta månader gammal.¹⁸²

I båda domarna anger domstolen, under rubriken "Avvägningen mellan brottsligheten och anknytningen till Sverige", bland annat att om ett barn berörs av ett beslut om utvisning ska även barnkonventionen beaktas inom ramen för avvägningen. Det innebär enligt HD inte att barnets bästa alltid ska vara utslagsgivande när det kolliderar med andra intressen. Barnets bästa ska dock beaktas, utredas och redovisas samt vägas mot skälen för utvisning.

I avgörandet som gällde en 19-åring hade denne anfört att en utvisning skulle komma i konflikt med barnkonventionen då den skulle innebära att hans nioåriga syster inte skulle kunna träffa och upprätthålla kontakten med honom. HD konstaterar kort att det förhållandet inte kunde ges någon betydelse vid bedömningen av om 19-åringen skulle utvisas.

JO framhåller i beslut om besökstider på anstalt att när Kriminalvården vidtar en åtgärd som direkt eller indirekt rör ett barn ska det prövas om den är förenlig med ett barns rättigheter enligt barnkonventionen och att barnets bästa ska vara ett tungt vägande intresse

JO har kritiserat en anstalt för att den erbjöd tider för bevakade besök endast under vardagar när skolplikt normalt råder. Enligt JO medför en sådan ordning att barn antingen går miste om skoltid eller att de inte ges möjlighet att besöka en intagen förälder. Det kan inte anses vara förenligt med barnkonventionen.¹⁸³

¹⁸¹ Reglerna om utvisning på grund av brott ändrades år 2022, bland annat genom att kraven på anknytning till Sverige skärptes och det tidigare förbudet att utvisa vissa unga personer ersattes med ett kvalificerat krav för att utvisning ska kunna ske. Se proposition 2021/22:224 Utvisning på grund av brott – ett skärpt regelverk. Jfr B 7807-24 och B 2839-24 Utvisning och anknytning I och II.

¹⁸² Mål nr B 7807-24 och B 2839-24, Utvisning och anknytning I och II.

¹⁸³ Dnr 7823-2022.

JO framhåller att barnkonventionen gäller som lag i Sverige och att konventionens bestämmelser ska beaktas vid avvägningar och bedömningar som rör barn, även i fråga om befintlig lagstiftning.¹⁸⁴ JO pekar på vissa artiklar i barnkonventionen:

- Barnets bästa ska beaktas i första hand vid alla åtgärder som rör ett barn (artikel 3.1). Det finns enligt JO inte något krav på att barnets bästa ska vara utslagsgivande, men det ska vara ett tungt vägande intresse vid alla åtgärder som rör ett barn.
- Konventionsstaterna ska respektera rätten för det barn som är skilt från den ena av eller båda föräldrarna att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkta kontakter med båda föräldrarna, utom då detta strider mot barnets bästa (artikel 9.3).
- Staterna ska också vidta åtgärder för att uppmuntra regelbunden närvaro och minska antalet studieavbrott (artikel 28.1 [e]).

JO konstaterar att när Kriminalvården vidtar en åtgärd som direkt eller indirekt rör ett barn ska det alltså prövas om den är förenlig med ett barns rättigheter enligt barnkonventionen. Att erbjuda tider för bevakade besök endast under tider när skolplikt normalt råder och som medför att barn antingen går miste om skoltid eller inte ges möjlighet att besöka en intagen förälder kan enligt JO inte anses vara förenligt med ovan nämnda artiklar i barnkonventionen. Det är enligt JO från ett barnrättsperspektiv mycket angeläget att Kriminalvårdens verksamhetsställen erbjuder barnanpassade besöksstider. Annars begränsas barns möjligheter att skapa eller upprätthålla kontakt med intagna föräldrar i de fall då besök är förenligt med barnens bästa.¹⁸⁵

I två senare beslut från år 2023 och 2024 hänvisar JO till detta beslut och gör likande uttalanden om tiderna för besök av barn i häkte.¹⁸⁶ I det sistnämnda beslutet fick Kriminalvården kritik utifrån att bristande resurser hade medfört att den intagne föräldern hade behövt vänta orimligt länge på att besöken kunde ske. I likhet med vad Kriminalvården hade uttryckt i sitt yttrande ansåg JO att tidsutdräkten framstod som mycket otillfredsställande från ett barnrättsperspektiv.

Barnkonventionen ska beaktas vid husrannsakan i en bostad där det finns minderåriga barn och barnets bästa ska vara ett tungt vägande intresse

JO konstaterar i ett antal beslut gällande husrannsakan i bostad där det finns barn att barnkonventionen gäller som lag i Sverige och att konventionens bestämmelser ska beaktas vid avvägningar och bedömningar som rör barn.¹⁸⁷ Vidare uttalas med hänvisning till artikel 3.1 i konventionen att en grundprincip i barnkonventionen är att barnets bästa ska beaktas i första hand vid alla åtgärder som rör ett barn. Det finns enligt JO inget krav på att barnets bästa ska vara utslagsgivande, men det ska vara ett tungt vägande intresse vid alla åtgärder som rör ett barn.¹⁸⁸

I ett av avgörandena hade polisen genomfört en husrannsakan i en bostad där en kvinna och hennes fyra barn befann sig.¹⁸⁹ Kvinnan var döv men barnen var hörande. En av poliserna bad det äldsta barnet, en tolvårig pojke, att teckentolka viss information om husrannsakan åt

¹⁸⁴ JO hänvisar i avgörandet till Barnkonventionsutredningens betänkande SOU 2020:63 s. 190 f. och s. 242 f.

¹⁸⁵ JO hänvisar i beslutet till protokollen efter inspektioner av anstalten Mariefred, dnr 3636-2022, och häktet Göteborg, dnr 6818-2022.

¹⁸⁶ Dnr 3884-2022 och 8679-2022.

¹⁸⁷ Dnr 4082-2023, 8588-2022 och 2154-2023 samt 770-2021.

¹⁸⁸ JO hänvisar bland annat till SOU 2020:63 s. 190 f. och s. 242 f. JO hänvisar i beslutet från 2022 även till NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen" och Grahn-Farley, Barnkonventionen: en kommentar, 2019, s. 48 f.

¹⁸⁹ Dnr 770-2021.

mamman. JO anser att det inte var förenligt med barnkonventionens bestämmelse om barnets bästa att låta pojken tolka på det sätt som gjordes.

I ett annat av avgörandena hade en husrannsakan genomförts i en bostad för att söka efter en person som var anhållen i sin frånvaro misstänkt för ett allvarligt brott.¹⁹⁰ Polisen gjorde bedömningen att den eftersökte mannen kunde vara beväpnad och farlig och använde därför ett offensivt tillvägagångssätt. Mannen befann sig inte i bostaden men det gjorde flera minderåriga barn. Av utredningen framgick att poliserna som skulle genomföra husrannsakan i bostaden var medvetna om att det kunde finnas barn där. I en sådan situation är det enligt JO av stor vikt att barnkonventionens bestämmelser beaktas vid planeringen och verkställigheten av husrannsakan. Polisen måste noga överväga vad som kan göras för att i största möjliga utsträckning tillgodose barnets bästa. Om det uppstår tveksamheter kring hur barnets bästa bör beaktas vid planering och verkställighet av en husrannsakan bör undersökningsledaren informeras och direktiv inhämtas. I det aktuella fallet saknades dock dokumentation över polisens överväganden och JO ansåg att det inte var möjligt att bedöma om genomförandet av husrannsakan i alla delar var förenligt med rättegångsbalkens regler och barnkonventionen.

I ett tredje avgörande hade Polismyndigheten genomfört en husrannsakan i en bostad sent på kvällen.¹⁹¹ JO tar i beslutet – förutom principen om barnets bästa – upp artikel 16.1 i barnkonventionen; inget barn får utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privatliv. Stadgandet får enligt JO anses betyda att ingrepp i privatlivet måste ha stöd i lag och därutöver behöver det finnas ett reellt och godtagbart syfte bakom såväl den lagliga möjligheten till ingreppet som ingreppet i sig. JO hänvisar till Barnkonventionsutredningens betänkande SOU 2020:63.¹⁹² I avgörandet uttalar JO att när det kan förväntas att ett polisingripande kan innefatta barn, till exempel genom att barn befinner sig på en plats där polisen ska genomföra en husrannsakan, är det viktigt att överväganden görs kring barnets bästa när det gäller bland annat planering och verkställighet. JO hänvisar här till tidigare nämnda avgöranden.

Barnombudsmannens kommentarer

Barnombudsmannen välkomnar de tydliga avgöranden som har kommit på området.

- Barnombudsmannen ser fram emot fler tydliga exempel på hur den straffrättsliga lagstiftningen kan ses i ljuset av barnkonvention och hur relevanta rättigheter i konventionen kan tillämpas i den straffrättsliga kontexten.
- Barnombudsmannen ser fram emot avgöranden som innehåller utvecklade resonemang utifrån barnets bästa när barn berörs av ett beslut om utvisning på grund av brott.

Barnombudsmannen ser fram emot fler tydliga exempel på hur den straffrättsliga lagstiftningen kan ses i ljuset av barnkonvention och hur olika rättigheter i konventionen kan tillämpas i den straffrättsliga kontexten

Både NJA 2024 s. 642 "Mammans näringspenningtvätt" och NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen" är viktiga avgöranden som bidrar till rättsutvecklingen när det gäller barns rättigheter utifrån barnkonventionen. HD uttalar i det första avgörandet att lagstiftningen, i detta fall brottsbalken, ska tillämpas i ljuset av barnkonventionen som gäller som svensk lag. Här används barnkonventionen tillsammans med annan lagstiftning och ger ledning kring vad som

¹⁹⁰ Avgörandet gäller två ärenden, dnr 8588-2022 och 2154-2023.

¹⁹¹ Dnr 4082-2023.

¹⁹² SOU 2020:63 s. 676 f.

ska beaktas när ett barn berörs av en åtgärd.¹⁹³ Det framgår att det är viktigt att först utreda vad som är barnets bästa och sedan väga detta gentemot andra intressen. Både i "Mammans näringspenningtvätt" och i "Patronen och bilen" framgår också hur avvägningen mellan barnets bästa och andra intressen kan göras. Barnombudsmannen välkomnar dessa avgöranden och ser fram emot fler avgöranden som tydliggör hur straffrättslig reglering kan ses i ljuset av barnkonventionen.

Barnombudsmannen ser även fram emot avgöranden som visar hur ytterligare rättigheter i barnkonventionen kan tillämpas i den straffrättsliga kontexten. Den enda artikel som uttryckligen nämns i "Mammans näringspenningtvätt" är artikel 3. Domstolen resonerar dock också om frågor som knyter an till andra rättigheter som barn har enligt barnkonventionen utan att de nämns uttryckligen. Domstolen konstaterar att vid bedömningen av barnets bästa är barnets intresse att bevara hem- eller familjemiljön och upprätthålla nära relationer en central faktor, vilket kan jämföras med rätten att inte skiljas från sina föräldrar om inte ett sådant åtskiljande är nödvändigt för barnets bästa (artikel 9). Domstolen konstaterar också att om mamman döms till fängelse skulle den pågående behandlingen som förutsätter att mamman är delaktig, inte kunna fortsätta, vilket skulle riskera sonens hälsa och utveckling. Här aktualiseras rätten till liv, överlevnad och utveckling (artikel 6). I sammanhanget kan nämnas att HD tar upp artikel 9 i NJA 2020 s. 671 "Patronen och bilen" och att JO tar upp exempelvis artikel 9 i flera beslut om rättigheter för barn med en frihetsberövad förälder.¹⁹⁴

Barnombudsmannen ser fram emot avgöranden som innehåller utvecklade resonemang utifrån barnets bästa när barn berörs av ett beslut om utvisning på grund av brott

I de två avgörandena gällande utvisning på grund av brott som har berörts i avsnittet uttalar HD att om ett barn berörs av ett beslut om utvisning ska även barnkonventionen beaktas inom ramen för avvägningen och att barnets bästa ska beaktas, utredas och redovisas samt vägas mot skälen för utvisning.¹⁹⁵ Barnombudsmannen ser fram emot fler avgöranden från högsta instans och att dessa innehåller utvecklade resonemang utifrån barnets bästa och där även andra relevanta rättigheter i konventionen tas upp.

Omfattning och utveckling

Från tiden efter att barnkonventionen blev lag känner Barnombudsmannen till 42 avgöranden från högsta instanser i Sverige inom området straffrätt och tvångsåtgärder m.m.

Flertalet av dessa gäller utlämning för lagföring eller verkställighet – 38 av 42 avgöranden. Avgöranden gällande utlämning skiljer sig i viss utsträckning från mål som av HD tas upp till prövning på grund av att det finns ett prejudikatsintresse. Utlämningsärendena kräver inte prövningstillstånd och de avgörs med ett annat perspektiv än prejudikatsmålen som oftast är inriktade på vissa begränsade frågor. Det handlar i utlämningsfallen inte om en överprövning av en underretts avgörande i en viss fråga, utan HD bedömer om utlämning lagligen kan beviljas utifrån ett antal särskilda förutsättningar och yttrar sig till regeringen i frågan. I NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen", som gäller just utlämning och som har beskrivits tidigare i avsnittet, behandlas barnkonventionen på ett utförligt sätt. Även i NJA 2021 s. 1109, som också rör utlämning och har berörts i avsnittet, görs en tydlig prövning mot barnets bästa och en avvägning mot andra intressen och rättigheter. Efter dessa avgöranden har det kommit en stor mängd beslut från HD i utlämningsfall som nämner barnkonventionen. I flertalet av besluten nämns barnkonventionen endast övergripande, till exempel på följande sätt: "Vid denna bedömning saknar HD anledning att uttala sig i fråga om det finns några andra hinder

¹⁹³ Jfr Ds 2019:23 s. 65 ff.

¹⁹⁴ Dnr 7823-2022 och dnr 2585-2020.

¹⁹⁵ Mål nr B 7807-24 och B 2839-24, Utvisning och anknytning I och II.

mot utlämning enligt utlämningslagen eller om utlämning av NN skulle strida mot Europakonventionen eller barnkonventionen.¹⁹⁶ Det gäller fall där HD redan har konstaterat att det finns hinder mot utlämning enligt någon bestämmelse i utlämningslagen. Före år 2020 finns, såvitt Barnombudsmannen känner till, inga sådana avgöranden som tar upp barnkonventionen.

Övriga avgöranden på det straffrättsliga området gäller påföljdsbestämning för en förälder¹⁹⁷ och utvisning på grund av brott¹⁹⁸. Dessa avgöranden har också berörts tidigare i avsnittet.

För tiden innan barnkonventionen blev lag har Barnombudsmannen sett fyra avgöranden från svenska högsta instanser där barnkonventionen nämns uttryckligen.¹⁹⁹

Barnombudsmannen känner som framgått till flera avgöranden från JO för samma period. Dessa handlar bland annat om rättigheter för barn med en frihetsberövad förälder²⁰⁰ och polisens agerande i samband med tvångsåtgärder, såsom husrannsakan²⁰¹.

Vid en jämförelse med avgöranden från Norges Høyesterett kan Barnombudsmannen se att även Høyesteretten tar upp barnkonventionen i olika avgöranden inom området straffrätt.²⁰²

¹⁹⁶ Till exempel mål nr B 3152-24.

¹⁹⁷ NJA 2023 s. 9 "Fentanylstölden" och NJA 2024 s. 642 "Mammans näringspenningstvätt".

¹⁹⁸ B 2849-2 och B 7807-24, "Utvisning och anknytning (I och II)".

¹⁹⁹ NJA 1996 s 509 som gäller om en underårig ska dömas till fängelse för mord m.m., NJA 2006 s. 40 och NJA 2007 s. 425 som gäller utvisning på grund av brott och NJA 2007 s 168 om lagföring i enlighet med en europeisk arresteringsorder.

²⁰⁰ Dnr 7823-2022.

²⁰¹ Dnr 4082-2023, 8588-2022 och 2154-2023 samt 770-2021.

²⁰² HR-2025-539-A, HR-2024-686-U, HR-2023-1172-A, HR-2023-1039-U, HR-2023-846-A, HR-2022-2418-A, HR-2022-2104-A, HR-2022-980-A, HR-2021-2556-A, HR-2021-2145-A, HR-2019-1236-A, HR-2018-2096, HR-2018-1014-A, HR 2017-290-A, Rt. 2015 side 693, Rt. 2015 side 155, Rt. side 2014-702, Rt. 2013 side 776, Rt. 2011 side 1744, Rt. 2011 side 769, Rt. 2011 side 462 och Rt. 2010 side 1313.

Migration

Principen om barnets bästa i artikel 3 och barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i artikel 12 har transformerats in i utlänningslagen. Utöver dessa grundprinciper är flera rättigheter i barnkonventionen relevanta, till exempel artikel 9 om rätten att inte skiljas från sina föräldrar och artikel 10 om rätten till familjeåterförening.

Vägledning i rättspraxis

Barnombudsmannen ser inom området flera viktiga avgöranden där barnkonventionen tas upp. Inte bara artikel 3 och 12 utan även barnets nämnda rätt till skydd mot att skiljas från sina föräldrar i enlighet med artikel 9 och rätten till familjeåterförening i enlighet med artikel 10 har aktualiserats i avgöranden på området. Såvitt Barnombudsmannen känner till är MIÖD den enda svenska högsta instans som har hänvisat till de allmänna kommentarerna i sina avgöranden.

Ett avgörande från MIÖD som rör fråga om uppehållstillstånd på grund av särskilt ömmande omständigheter, MIG 2020:24, är ett av de centrala avgöranden som genomgående lyfts fram i denna rapport utifrån att det ger viktig vägledning om barnkonventionens tillämpning (se kapitlet om artikel 3 respektive 12 och kapitlet om motivering av beslut och dokumentation av beslutsprocessen).

Av rättspraxis framgår följande.

- Det finns flera avgöranden från MIÖD som tydligt visar hur barnets bästa kan fastställas på ett metodiskt sätt och hur barnets bästa sedan ska vägas i förhållande till andra intressen.²⁰³
- MIÖD har använt sig av FN:s barnrättskommittés allmänna kommentarer i några centrala avgöranden.²⁰⁴
- MIÖD har återförvisat ett mål på grund av brister kopplade till bedömningen av barnets bästa.²⁰⁵

Det finns flera avgöranden från MIÖD som tydligt visar hur barnets bästa kan fastställas på ett metodiskt sätt och hur barnets bästa sedan ska vägas i förhållande till andra intressen

Vissa avgöranden från MIÖD har utmärkt sig som extra tydliga, systematiska och pedagogiska vad gäller barnkonventionens betydelse för ärendet. De visar hur en metodisk genomgång kan göras som tydligt leder fram till vad domstolen anser är det berörda barnets bästa, vad bedömningen grundas på och hur tungt detta sedan ska väga i en intresseavvägning.

Det handlar särskilt om följande ärenden.

Avgörandet MIG 2020:24 gällde en 14-årig flicka som var född och uppvuxen i Sverige. En stor del av den långa vistelsetiden utgjordes av tid då familjen – ursprungligen från Libanon – inte hade haft uppehållstillstånd, det vill säga hade vistats i Sverige som "papperslösa". Upphållstillstånd beviljas på grund av särskilt ömmande omständigheter eftersom en utvisning anses stå i strid med barnkonventionen. I avgörandet lyfter MIÖD fram vissa förarbetsuttalanden²⁰⁶ som är kopplade till bedömningen av barnets bästa. Det handlar bland annat om att barnets bästa inte kan definieras en gång för alla utan måste kopplas till det

²⁰³ MIG 2020:24, MIG 2021:18, MIG 2018:20.

²⁰⁴ MIG 2020:24, MIG 2021:18, MIG 2018:20.

²⁰⁵ UM 6238-23.

²⁰⁶ Prop. 2017/18:186 s. 96.

individuella barnet och dess situation, att principen om barnets bästa måste ses som ett tillvägagångssätt i varje beslutsprocess där barn är berörda, och att varje beslut bör innehålla en motivering där det bör framgå vilka aspekter som beslutsfattaren ansett vara relevanta i bedömningen av barnets bästa. MIÖD lyfter också fram uttalanden av FN:s barnrättskommitté vad gäller faktorer att ta hänsyn till vid bedömningen av barnets bästa.²⁰⁷ I sin bedömning konstaterar domstolen att det inledningsvis behöver tas ställning till vad som är barnets bästa, för att det ska kunna avgöras om det i ärendet finns sådana starka skäl att det föreligger särskilt ömmande omständigheter. Domstolen gör därefter en genomgång av olika omständigheter som rör barnet och dess situation, bland annat att flickan själv uttryckt att hon vill bo kvar i Sverige, och förhåller sig då till flera av de faktorer som barnrättskommittén lyfter fram. Utifrån sin genomgång anser MIÖD att det bästa för barnet får anses vara att fortsatt få vistas i Sverige. Därefter konstaterar MIÖD att barnkonventionens artiklar inte var för sig eller tillsammans ger rätt för ett barn att stanna i Sverige, men att konventionen ställer krav på att en intresseavvägning genomförs där proportionaliteten av att neka vistelserätt bedöms. Efter en avvägning mellan barnets bästa och motstående intressen – i detta fall bland annat omständigheter rörande upprätthållande av migrationspolitiken/den reglerade invandringen – bedömer domstolen sammantaget, med beaktande av de exceptionella omständigheterna i ärendet och barnets mycket starka anknytning till Sverige, att barnets bästa väger tyngre än de motstående intressen som gjorts gällande.

Avgörandet MIG 2021:18 rörde en liten pojke som föddes i Sverige av föräldrar som hade utvisningsbeslut. Han hade en ovanlig och allvarlig sjukdom som krävde omfattande vård, behandling och medicinering. Uppehållstillstånd beviljades på grund av särskilt ömmande omständigheter. I avgörandet lyfter MIÖD fram i princip samma förarbetsuttalanden²⁰⁸ som i avgörandet ovan (MIG 2020:24). Domstolen redogör även för uttalanden från FN:s barnrättskommitté om att principen om barnets bästa består av tre delar. En del är att principen är ett tillvägagångssätt. När ett barn eller en grupp barn kommer att påverkas av ett beslut, måste beslutsprocessen innehålla en utvärdering av eventuella positiva konsekvenser för barnet/barnen. Beslutsmotiveringen måste visa att uttrycklig hänsyn tagits till barnets bästa. Det betyder att det ska förklaras hur man tagit hänsyn till barnets bästa i beslutet, vilka kriterier det grundats på samt hur barnets intressen har vägts mot andra hänsynstaganden.²⁰⁹ I sin bedömning konstaterar MIÖD att frågan i målet är om det med hänsyn till barnets hälsotillstånd finns sådana särskilt ömmande omständigheter som innebär att uppehållstillstånd ska beviljas, och att det därför behöver göras en bedömning av hans hälsa och hans bästa. Precis som i avgörandet ovan gör domstolen sedan en genomgång av olika omständigheter som rör det aktuella barnet. I detta fall handlar det om olika aspekter av hans hälsotillstånd. Även i detta avgörande konstaterar domstolen att det bästa för barnet vore att få stanna i Sverige, men att barnets bästa inte i sig ger rätt att beviljas uppehållstillstånd. Domstolen finner att de motstående intressen som lyfts fram – bland annat statens intresse av att begränsa sina kostnader – inte väger lika tungt som barnets bästa i detta fall.

Även ett avgörande från tiden innan barnkonventionen blev lag kan nämnas i detta sammanhang. MIG 2018:20 rörde en ansökan om uppehållstillstånd från föräldrar och syskon, på grund av anknytning till en åttaårig pojke som var son/bror till de sökande. Han hade tidigare kommit till Sverige med andra släktingar och beviljats ett tidsbegränsat uppehållstillstånd som alternativt skyddsbehövande. Också i detta fall använde sig MIÖD av barnkonventionen i sin bedömning och uppehållstillstånd för familjeåterförening beviljades. Domstolen konstaterar att rätten till familjeliv är en grundläggande mänsklig rättighet som återges i flera internationella instrument som Sverige har ratificerat och att av särskild

²⁰⁷ CRC/C/GC/14.

²⁰⁸ Prop. 2017/18:186 s. 96.

²⁰⁹ CRC/C/GC/14.

betydelse i målet är den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) och barnkonventionen. MIÖD konstaterar vidare att Europakonventionen är införlivad i svensk rätt och därmed bindande för svenska myndigheter och domstolar, samt att barnkonventionen inom kort ska bli svensk lag.²¹⁰ Domstolen redogör bland annat för artikel 9 (skydd mot att skiljas från sina föräldrar) och artikel 10 (rätten till familjeåterförening) i barnkonventionen och förarbetsuttalanden på utlänningsrättens område som är relevanta för barns rättigheter vad gäller familjeåterförening, inklusive principen om barnets bästa. I sin bedömning konstaterar MIÖD att barnkonventionen måste beaktas i målet, och redogör för barnets situation och barnets egna åsikter och önskemål vad gäller en familjeåterförening. Sammantaget finner MIÖD att den inskränkning av rätten till respekt för familjeliv som det innebär att i detta fall neka familjen uppehållstillstånd inte står i rimlig proportion till regeringens angivna syfte att under en tid begränsa antalet asylsökande.²¹¹ MIÖD fäster särskild vikt vid att principen om barnets bästa ska ges företräde vid prövningen av om en inskränkning av rätten till respekt för familjeliv enligt artikel 8 Europakonventionen är proportionerlig. Enligt MIÖD står det i strid mot svenska konventionsåtaganden, artikel 8 Europakonventionen och barnkonventionens bestämmelser, främst artikel 3 (principen om barnets bästa) men även artikel 9 och artikel 10, att neka barnets föräldrar och bror uppehållstillstånd i Sverige.

MIÖD har använt sig av FN:s barnrättskommittés allmänna kommentarer i några centrala avgöranden

De tre avgörandena som beskrivs ovan, har också det gemensamt att de alla innehåller hänvisningar till barnrättskommitténs allmänna kommentarer när det gäller att konkretisera barnets rättigheter – I MIG 2020:24, MIG 2021:18 och MIG 2018:20 hänvisas till den allmänna kommentaren nr 14 om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa²¹² och i MIG 2018:20 även till barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 6 om behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet²¹³. Se också kapitlet om barnrättskommitténs allmänna kommentarer. Såvitt Barnombudsmannen känner till är MIÖD den enda svenska högsta instans som har hänvisat till de allmänna kommentarerna i sina avgöranden.

MIÖD har återförvisat ett mål på grund av brister kopplade till bedömningen av barnets bästa

Barnombudsmannen känner till ett mål som har återförvisats till underinstans på grund av brister kopplade till bedömningen av barnets bästa. Det gäller UM 6238-23: Migrationsdomstolen hade beslutat att bevilja en förälder och ett barn flyktingstatus och uppehållstillstånd i Sverige, men avslog överklagandet vad gällde den andra föräldern. MIÖD noterar att barnkonventionen gäller som svensk lag och att i mål som rör barn måste konventionen och principen om barnets bästa beaktas vid den proportionalitetsavvägning som ska göras. MIÖD undanröjer migrationsdomstolens dom och återförvisar målet till migrationsdomstolen för ny handläggning eftersom denna inte gjort någon bedömning av vad som är barnets bästa och vilka konsekvenser en utvisning av en förälder kan medföra för barnet. MIÖD anser att detta är en allvarlig brist i migrationsdomstolens handläggning.

I sammanhanget kan ett annat fall nämnas, UM 3741-22. I avgörandet konstaterar MIÖD att utrymmet att anse att muntlig bevisning som åberopas till stöd för ett barns talan är obehövlig

²¹⁰ Vid tidpunkten för avgörandet, den 13 november 2018, hade beslut fattats i riksdagen om att barnkonventionen skulle bli lag. Lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter trädde i kraft den 1 januari 2020.

²¹¹ Vid tidpunkten för avgörandet gällde lagen (2016:752) om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige.

²¹² CRC/C/GC/14.

²¹³ CRC/C/GC/2005/6.

och ska avvisas i många fall med hänsyn till barnets bästa är särskilt begränsat. Migrationsverket och migrationsdomstolen hade avslagit en ansökan om uppehållstillstånd från ett barn som var fött i Sverige. Barnet hade åberopat hotbilder som skulle bli aktuella om hon utvisades. Migrationsdomstolen bedömde att barnet inte hade gjort hotbilderna sannolika och avslog också barnets yrkande om muntlig förhandling och vittnesförhör. MIÖD undanröjer migrationsdomstolens dom på grund av brister i handläggningen och återförvisar målet för ny handläggning. MIÖD konstaterar att utgången i målet varit beroende av tillförlitligheten i uppgifterna som barnet lämnat. Den omständigheten att barnet är av sådan låg ålder att hon inte själv kan förväntas att muntligen redogöra för de närmare omständigheter som rör hennes åberopade grunder för uppehållstillstånd innebär inte att en muntlig förhandling ska anses ha varit obehövlig i migrationsdomstolen. I avgörandet lyfter MIÖD i redogörelsen för rättslig reglering fram barnkonventionen och pekar särskilt på principen om barnets bästa (artikel 3) och barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade (artikel 12).

Barnombudsmannens kommentarer

Barnombudsmannen välkomnar de tydliga avgöranden som har kommit på området och att MIÖD använt sig av FN:s barnrättskommittés allmänna kommentarer.

- Barnombudsmannen ser fram emot fler avgöranden på migrationsområdet som kan vägleda rättstillämpare.
- Barnombudsmannens förhoppning är att MIÖD ska fortsätta att använda barnrättskommitténs allmänna kommentarer som ett stöd i tillämpningen och att andra rättstillämpare ska inspireras.

Barnombudsmannen ser fram emot fler avgöranden på migrationsområdet som kan vägleda rättstillämpare

Barnombudsmannen har redogjort för ett antal avgöranden från MIÖD. Dessa avgöranden är viktiga och kan ge vägledning i andra mål och ärenden. Det handlar om avgöranden som är tydliga och metodiska vad gäller fastställandet av vad som är det aktuella barnets bästa och hur barnets bästa kan vägas mot andra intressen. Dessutom handlar det om att domstolen sett brister i handläggningen, med koppling till barns rättigheter, som föranlett domstolen att återförvisa till underinstans för förnyad handläggning. Barnombudsmannen ser fram emot fler avgöranden som tydligt betonar vikten av att barn får sina rättigheter tillgodosedda. Barnombudsmannen ser även fram emot avgöranden som visar hur ytterligare rättigheter i konventionen kan tillämpas i den migrationsrättsliga kontexten.

Barnombudsmannens förhoppning är att MIÖD ska fortsätta att använda barnrättskommitténs allmänna kommentarer som ett stöd i tillämpningen och att andra rättstillämpare ska inspireras

MIÖD har använt sig av barnrättskommitténs allmänna kommentarer i sitt beslutsfattande, vilket Barnombudsmannen välkomnar. De allmänna kommentarerna kan ge värdefullt stöd i rättstillämpningen (se ovan kapitlet *Barnrättskommitténs allmänna kommentarer*). Barnombudsmannens förhoppning är att domstolen ska använda fler av de allmänna kommentarerna och att detta ger inspiration och vägledning till andra rättstillämpare.

Omfattning och utveckling

När det gäller avgöranden efter att barnkonventionen blev lag har Barnombudsmannen kännedom om nio avgöranden från MIÖD som rör olika aspekter av migrationsfrågor, och som på något sätt tar upp barnkonventionen. Vid sidan av de avgöranden som redogjorts för tidigare i avsnittet – och som gäller uppehållstillstånd på grund av särskilt ömmande omständigheter respektive familjeåterförening, samt återförvisning till underinstans – finns det

avgöranden som rör till exempel svenskt medborgarskap²¹⁴, om unionsföreträde ska tillämpas vid en ansökan om förlängning av ett tidsbegränsat uppehållstillstånd²¹⁵ samt vilka bestämmelser som ska tillämpas när föräldrar och syskon ansöker om uppehållstillstånd på grund av anknytning till ett ensamkommande barn som beviljats tidsbegränsat uppehållstillstånd som alternativt skyddsbehövande²¹⁶. Barnkonventionen nämns i på olika sätt i avgörandena, till exempel finns vissa avgöranden där konventionen endast tas upp i samband med redogörelse för vad en part anför. Barnombudsmannen har inte noterat att barnkonventionen berörs utvecklat i andra avgöranden än de tre som har behandlats i avsnittet.

När det gäller tiden innan barnkonventionen blev lag har Barnombudsmannen kännedom om ytterligare drygt 20 avgöranden från MIÖD.²¹⁷ Ett av dessa har berörts i avsnittet – MIG 2018:20.

Barnombudsmannen känner till ett beslut från JO. Det rör en granskning av Migrationsverkets handläggningstider (ärenden om uppehållstillstånd på grund av anknytning). JO konstaterar i förhållande till ett av de tre ärenden som omfattas av beslutet att bestämmelsen om barnets bästa i utlänningslagen har sin bakgrund i Sveriges anslutning till barnkonventionen och medför att intresset av en skyndsam handläggning gör sig särskilt starkt.²¹⁸

Vad gäller avgöranden från Norges Høyesterett känner Barnombudsmannen till åtta avgöranden på migrationsområdet. De handlar om bland annat om uppehållstillstånd på grund av anknytning till en make där den sökande maken var under 18 år när äktenskapet ingicks i hemlandet,²¹⁹ förekomst av sådana grundläggande humanitära hänsyn att utlämning för folkmord och brott mot mänskligheten kan nekas,²²⁰ förekomst av hinder mot att utvisa en mamma med ensam vårdnad om en fyraårig dotter som är norsk medborgare²²¹ och betydelsen av uttalanden av FN:s barnrättskommitté och barnets bästa i mål om uppehållstillstånd avseende ett ensamkommande barn.²²²

²¹⁴ MIG 2024:8.

²¹⁵ MIG 2022:3.

²¹⁶ MIG 2020:20.

²¹⁷ Barnombudsmannens bevakning av migrationsavgöranden sträcker sig tillbaka till tiden från MIÖD:s inrättande. Avgöranden från dess föregångare Utlänningsnämnden ingår alltså inte.

²¹⁸ Dnr 8443-2018, 335-2019, 447-2019.

²¹⁹ HR-2021-1345-A.

²²⁰ Rt. 2015 side 155 (HR-2015-00289-A).

²²¹ Rt. 2015 side 93 (HR-2015-00206-A).

²²² Rt. 2009 side 1261 (HR-2009-1932-A).

Utbildning

Flera rättigheter i barnkonventionen är relevanta för barns utbildning och skolgång. Det handlar bland annat om rätten till utbildning i artikel 28 och utbildningens syfte som regleras i artikel 29. Det handlar även om principen om barnets bästa i artikel 3 och barns rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i artikel 12. Härutöver finns det flera andra rättigheter som har bäring på barns skolgång, till exempel rätten till skydd mot diskriminering i artikel 2, rätten att skyddas mot alla former av våld och övergrepp i artikel 19 och rätten till vila, fritid, lek och kultur i artikel 31. Dessa rättigheter finns inte bara i barnkonventionen utan återfinns i flera delar också i skolförfattningar. Till exempel kommer rätten till utbildning och rätten till skydd mot alla former av våld och övergrepp till uttryck i skollagen och det finns en särskild bestämmelse som stadgar principen om barnets bästa och barns rätt att komma till tals.²²³ Barnkonventionen ska dock tillämpas tillsammans med annan lag även när rättigheten är transformerad i den andra lagen (jfr kapitlet om artikel 3).

Vägledning i rättspraxis

Barnombudsmannen har kännedom om två domar från de högsta domstolarna som gäller utbildningsområdet i vilka barnkonventionen tas upp uttryckligen. Båda är från HD. Härutöver finns det vissa avgöranden från JO, kammarrätten och Skolväsendets överklagandenämnd.

Av rättspraxis framgår följande.

- HD gör i ett mål om diskrimineringsersättning enligt diskrimineringslagen en jämförelse med artikel 28.1 om rätten till utbildning.²²⁴
- HD gör i ett mål om kränkande behandling och skadestånd enligt skollagen en jämförelse med artikel 28.2 om åtgärder för att säkerställa att disciplinen i skolan.²²⁵
- JO gör i flera beslut uttalanden om besökstider på anstalt respektive häkte och skolpliktiga barns möjligheter att besöka en intagen förälder. JO hänvisar till olika artiklar i barnkonventionen och uttalar att barnets bästa ska vara ett tungt vägande intresse. JO hänvisar bland annat till artikel 28.1 (e) om att staterna ska vidta åtgärder för att uppmuntra regelbunden närvaro och minska antalet studieavbrott, artikel 3.1 om barnets bästa och artikel 9.3 om rätten för det barn som är skilt från den ena av eller båda föräldrarna att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkta kontakter med båda föräldrarna, utom då detta strider mot barnets bästa.²²⁶
- Av domar från kammarrätten framgår att ett beslut kan upphävas efter en laglighetsprövning enligt kommunallagen om det strider mot artikel 3.1 om barnets bästa.²²⁷
- Skolväsendets överklagandenämnd berör barnkonventionen i vissa beslut.²²⁸

HD gör i ett mål om diskrimineringsersättning enligt diskrimineringslagen en jämförelse med artikel 28.1 om rätten till utbildning

HD har i NJA 2024 s. 386 "Grundskoleelevens stödbehov" ansett att en grundskoleelev blivit diskriminerad genom att eleven inte fick tillräckligt stöd och att kommunen som är huvudman för skolan skulle därför skulle betala diskrimineringsersättning till eleven.²²⁹ En grundskoleelev

²²³ Exempelvis 6 och 7 kap. samt 1 kap. 10 § skollagen.

²²⁴ NJA 2024 s. 386 "Grundskoleelevens stödbehov".

²²⁵ NJA 2020 s. 578 "Soffan i rasthallen".

²²⁶ Dessa uttalanden görs i dnr 7823-2022. I dnr 3884-2022 och 8679-2022 hänvisas till dnr 7823-2022.

²²⁷ Kammarrätten i Stockholm, mål nr 5626-21 och 5211-21. Se även Kammarrätten i Stockholm mål nr 6084-20.

²²⁸ Dnr 2020:1856, 2020:54, 2019:1787 och 2018:394.

²²⁹ NJA 2024 s. 386 "Grundskoleelevens stödbehov".

hade haft vissa svårigheter i sin skolgång, främst avseende socialt samspel och koncentration. Mot slutet av vårterminen hade situationen förvärrats. Efter sommarlovet genomförde skolan en utredning angående elevens stödbehov. Utredningen var klar i oktober och i den bedömdes eleven ha behov av särskilt stöd, vilket bland annat kan innebära placering i särskild undervisningsgrupp eller anpassad studiegång. Skolan vidtog dock inte några åtgärder för att ge eleven särskilt stöd. I mars året därpå fick skolan kännedom om att eleven hade fått diagnosen autism. Några veckor senare bytte eleven skola. I ett beslut hösten samma år kritiserade Skolinspektionen skolan för att den hade brutit mot skollagen genom bristerna i hanteringen av elevens behov av särskilt stöd.

HD beskriver att diskriminering genom bristande tillgänglighet enligt diskrimineringslagen innebär att en person med en funktionsnedsättning missgynnas genom att skäligen åtgärder för tillgänglighet inte har vidtagits för att den personen ska komma i en jämförbar situation med personer utan denna funktionsnedsättning. Domstolen bedömer att skolans underlåtenhet att i enlighet med skollagens krav anordna särskilt stöd fick till följd att eleven inte fick sådant stöd som behövdes för att kunna fungera tillfredsställande i skolan. Elevens frånvaro låg därför på en hög nivå och eleven gick miste om stora delar av sin utbildning under perioden. Enligt HD har kommunen, i egenskap av huvudman för skolan, utsatt eleven för diskriminering genom bristande tillgänglighet.

HD uttrycker i domen att grundskoleutbildning har en helt central betydelse för en ung persons utveckling och fortsatta liv och att det är i första hand genom den som barns rätt till utbildning tillgodoses. I samband med detta hänvisar domstolen till en jämförelse med bland annat artikel 28.1 i barnkonventionen. HD gör inte några ytterligare hänvisningar till barnkonventionen och utvecklar inte heller sina resonemang.

HD gör i ett mål om kränkande behandling och skadestånd enligt skollagen en jämförelse med artikel 28.2 om åtgärder för att säkerställa att disciplinen i skolan

HD fann i NJA 2020 s. 578 "Soffan i rasthallen" att ett ingripande från en lärare inte var en kränkning i skollagens mening och att kommunen inte var skadeståndsskyldig.²³⁰ Läraren hade tagit ett grepp om elevens nacke och arm för att lyfta honom ur en soffa. Enligt HD framstod karaktären på ingripandet i situationen som befogat och proportionerligt, och åtgärden bedömdes sammanfattningsvis ligga inom ramen för vad som är tillåtet med stöd av tillsynsplikten enligt skollagen.

HD redogör i avgörandet för aktuell reglering i skollagen som innebär att en lärare och rektor får vidta de omedelbara och tillfälliga åtgärder som är befogade för att tillförsäkra eleverna trygghet och studiero eller för att komma till rätta med en elevs ordningsstörande uppträdande. En sådan åtgärd måste stå i rimlig proportion till sitt syfte och övriga omständigheter.²³¹ I sammanhanget hänvisar domstolen även till artikel 28.2 barnkonventionen. HD gör inte några ytterligare hänvisningar till barnkonventionen och utvecklar inte heller sina resonemang.

I artikel 28.2 stadgas att konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att disciplinen i skolan upprätthålls på ett sätt som är förenligt med barnets mänskliga värdighet och i överensstämmelse med denna konvention.

²³⁰ NJA 2020 s. 578 "Soffan i rasthallen" och 6 kap. 9 och 12 §§ skollagen.

²³¹ 5 kap. 6 § skollagen. Bestämmelsen har därefter ändrats, bland annat på så sätt att det numera inte är lärare och rektor som har befogenheter enligt bestämmelsen utan "personalen".

JO gör i flera beslut uttalanden om besökstider på anstalt respektive häkte och skolpliktiga barns möjligheter att besöka en intagen förälder. JO hänvisar till olika artiklar i barnkonventionen, bland annat artikel 28.1 om rätten till utbildning, och uttalar att barnets bästa ska vara ett tungt vägande intresse

JO har i ett beslut från år 2023 kritiserat en anstalt för att den erbjöd tider för bevakade besök för barn som ska besöka en närstående endast under vardagar när skolplikt normalt råder.²³² JO uttalar att en sådan ordning medför att barn antingen går miste om skoltid eller att de inte ges möjlighet att besöka en intagen förälder. JO anser att det inte kan anses vara förenligt med barnkonventionen.

JO har i beslutet utvecklat resonemangen utifrån flera artiklar i barnkonventionen. JO framhåller att barnkonventionen gäller som lag i Sverige och att konventionens bestämmelser ska beaktas vid avvägningar och bedömningar som rör barn, även i fråga om befintlig lagstiftning (se prop. 2017/18:186 s. 74). Med barn avses i konventionen varje människa under 18 år (se artikel 1). En grundprincip i barnkonventionen är enligt JO att barnets bästa ska beaktas i första hand vid alla åtgärder som rör ett barn (se artikel 3.1). Det finns inte något krav på att barnets bästa ska vara utslagsgivande, men det ska vara ett tungt vägande intresse vid alla åtgärder som rör ett barn (se till exempel Barnkonventionsutredningens betänkande SOU 2020:63 s. 190 f. och s. 242 f.). JO konstaterar vidare att konventionsstaterna ska respektera rätten för det barn som är skilt från den ena av eller båda föräldrarna att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkta kontakter med båda föräldrarna, utom då detta strider mot barnets bästa (se artikel 9.3). Staterna ska också vidta åtgärder för att uppmuntra regelbunden närvaro och minska antalet studieavbrott (se artikel 28.1 [e]). När Kriminalvården vidtar en åtgärd som direkt eller indirekt rör ett barn ska det alltså prövas om den är förenlig med ett barns rättigheter enligt barnkonventionen.

JO anser att det från ett barnrättsperspektiv är mycket angeläget att Kriminalvårdens samtliga verksamhetsställen erbjuder barnanpassade besökstider. Annars begränsas barns möjligheter att skapa eller upprätthålla kontakt med intagna föräldrar i de fall då besök är förenligt med barnens bästa. Enligt JO finns det anledning för Kriminalvården att ta ett samlat grepp om frågan om barnanpassade besökstider för att myndigheten ska leva upp till barnkonventionen.

I två senare beslut från åren 2023 och 2024 hänvisar JO till nämnda beslut och gör uttalanden om skolpliktiga barns möjlighet att besöka en förälder i häkte.²³³

Av domar från kammarrätten framgår att ett beslut kan upphävas efter en laglighetsprövning enligt kommunallagen om det strider mot artikel 3.1 om barnets bästa

I två domar från Kammarrätten i Stockholm konstateras, med hänvisning till NJA 2020 s. 761 "Patronen och bilen" och NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad", att artikel 3.1 har ansetts vara direkt tillämplig och att det innebär att ett kommunalt beslut som strider mot artikel 3.1 kan upphävas med stöd av 13 kap. 8 § kommunallagen (så kallad laglighetsprövning enligt kommunallagen).²³⁴ Målen gäller dels ett beslut om organisation av särskoleverksamheten i Danderyds kommun, dels ett beslut om att ändra stadieindelningar vid två skolor i Solna stad. Kammarrätten konstaterar bland annat att artikel 3.1 i barnkonventionen stadgar att barnets bästa ska beaktas. Vidare konstateras att artikel 3.1 har nära koppling till artikel 12 om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och att höras.

²³² Dnr 7823-2022.

²³³ Dnr 8679-2022 och 3884-2022.

²³⁴ Mål nr 5626-21 och 5211-21. Se även Kammarrätten i Stockholm mål nr 6084-20.

Kammarrätten uttalar att i kravet på att barnets bästa ska beaktas ligger att effekterna av ett beslut måste utredas och bedömas och att beslutsprocessen måste innehålla en utvärdering av de positiva och negativa konsekvenser som beslutet kan få för det eller de barn som berörs av beslutet. Det är enligt domstolen inte givet att det alltid går att fastslå om ett beslut är förenligt med barnets bästa. Ett beslut kan innebära såväl negativa som positiva konsekvenser för ett barn. Ett beslut som rör flera barn eller barn i allmänhet kan vara positivt för några barn men negativt för andra. Kammarrätten bedömer att barnkonventionen inte heller ställer krav på en formell process för att fastställa barnets bästa. Kammarrätten finner att beslutet inte är olagligt på denna grund.

Kammarrätten bedömer också att beslutsprocessen varit tillräcklig för att uppfylla kraven i artikel 3.1 och att besluten inte strider mot lag heller på denna grund. Kammarrätten beskriver vilket underlag ledamöterna i nämnden haft tillgång till och bedömer att ledamöterna i de haft tillgång till sådant underlag att de har haft förutsättningar att kunna beakta de berörda barnens bästa inför beslutet. Kammarrätten noterar vidare att de barn som direkt berörs av beslutet har fått komma till tals (i den ena domen) via vårdnadshavare, lärare och elevassistenter respektive (i den andra domen) genom skolan.

Skolväsendets överklagandenämnd berör barnkonventionen i vissa beslut

Barnombudsmannen har kännedom om fyra avgöranden från Skolväsendets överklagandenämnd²³⁵ från tiden efter att barnkonventionen blev lag i vilka barnkonventionen tas upp.²³⁶ Två av dessa som är från år 2020 gäller frågan om en elev skulle få en skolplats vid en viss skola.²³⁷ Part tar där upp barnkonventionens artikel 3 om barnets bästa och, i ett av avgörandena, artikel 6 om barnets rätt till utveckling. Nämnden hänvisar under gällande bestämmelser till att artiklarnas 1-42 i barnkonventionen i originaltextens lydelse ska gälla som svensk lag. I det ena avgörandet berörs inte konventionen i övrigt medan nämnden i det andra anger att omständigheten att barnkonventionen är svensk lag inte föranleder någon annan bedömning. Samma formulering om att barnkonventionen gäller som lag finns även i ett annat beslut från år 2020 om rätten till utbildning enligt EU-rätten.²³⁸ I beslutet beskrivs också att skyddsnivån enligt bland annat barnkonventionen alltid ska beaktas enligt EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna och att medlemsstaterna är skyldiga att ge rättighetsstadgan effektivt genomslag. Nämnden finner i sin bedömning även i detta beslut att omständigheten att barnkonventionen är svensk lag inte föranleder någon annan bedömning. Avslutningsvis tas barnkonventionen även upp i en skiljaktig mening i ett beslut från år 2018 om omplacering av en elev.²³⁹ Där hänvisas till att det av artikel 28 följer att konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att disciplinen i skolan ska upprätthållas på ett sätt som är förenligt med barnets mänskliga värdighet och i överensstämmelse med konventionen.

Barnombudsmannens kommentarer

Barnombudsmannen välkomnar de avgöranden som har kommit på området.

- Barnombudsmannen noterar att HD och Skolväsendets överklagandenämnd hänvisar till barnkonventionen och ser fram emot hänvisningar i ytterligare avgöranden samt att resonemangen kring barnkonventionen utvecklas för att ge rättstillämpare

²³⁵ Skolväsendets överklagandenämnd är en domstolsliknande myndighet som är högsta instans när det gäller prövning av vissa beslut, 27 kap. 1 § och 28 kap. 12-17 §§ skollagen. Avgöranden från Skolväsendets överklagandenämnd ingår inte i Barnombudsmannens bevakning men myndigheten har fått kännedom om vissa avgöranden via en förfrågan till Skolväsendets överklagandenämnd samt genom sökning i en rättsdatabas.

²³⁶ Dnr 2020:1856, 2020:54, 2019:1787 och 2018:394.

²³⁷ I enlighet med 10 kap. 30 § skollagen. Dnr 2020:1856 och 2020:54.

²³⁸ Dnr 2019:1787.

²³⁹ Dnr 2018:394.

vägledning. Barnombudsmannen skulle gärna se utvecklade resonemang kring artikel 3.1 om barnets bästa och även kring andra artiklar som är relevanta på utbildningsområdet, såsom artikel 28 om rätten till utbildning och artikel 29 om syftet med utbildning - liksom den allmänna kommentaren nr 1 om utbildningens syfte²⁴⁰.

- Barnombudsmannen ser fram emot vägledning från högsta instans om beslutsunderlag, fastställande av barnets bästa och rätten att komma till tals för grupper av barn.

Barnombudsmannen noterar att HD och Skolväsendets överklagandenämnd hänvisar till barnkonventionen och ser fram emot hänvisningar till konventionen i ytterligare avgöranden samt att resonemangen kring barnkonventionen utvecklas för att ge rättstillämpare vägledning

I HD:s domar om diskrimineringsersättning enligt diskrimineringslagen och kränkande behandling enligt skollagen hänvisar HD till jämförelser med barnkonventionen i samband med redogörelsen för gällande rätt. Även i besluten från Skolväsendets överklagandenämnd hänvisas till barnkonventionen. Barnombudsmannen ser fram emot ytterligare avgöranden där konventionen tas upp och där resonemangen kring barnkonventionen förs mer utvecklat. Som beskrivs i kapitlet *Varför barnkonventionen ska användas tillsammans med annan svensk lag* bidrar användning av barnkonventionen av flera skäl till ett stärkt barnrättsperspektiv.

Barnombudsmannen anser att det till exempel hade varit värdefullt med resonemang utifrån artikel 3.1 om barnets bästa, artikel 12 om rätten att komma till tals och artikel 28 om rätten till utbildning. Vidare hade det varit värdefullt med resonemang utifrån exempelvis artikel 29 om syftet med utbildning - liksom den allmänna kommentaren nr 1 om utbildningens syfte²⁴¹.

Det finns i Barnombudsmannens samling vissa norska domar gällande utbildning vilka skulle kunna inspirera svenska rättstillämpare. Ett mål från Norges Høyesterett gäller giltigheten av beslut där föräldrar fått avslag på ansökningar om fullständig befrielse för sina barn från grundskoleämnet kristendomskunskap med religions- och livssynsorientering.²⁴² Vid införandet av grundskoleämnet kristendomskunskap med religions- och livsåskådningsorientering gavs föräldrarna begränsad rätt att begära befrielse för sina barn. Föräldrar som hade fått avslag på ansökan om fullständig befrielse väckte talan med påstående om att avslagen var ogiltiga eftersom de stred mot Norges folkrättsliga förpliktelser, men fick inte gehör. I domen tas barnkonventionens artikel 14 om respekt för barnets tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet, artikel 28 rätten till utbildning och artikel 29.1 om utbildningens syfte upp.

En annan dom från Høyesterett gäller skadestånd vid mobbning i skolan.²⁴³ I denna tas barnkonventionen upp i en skiljaktig mening. Domaren Bårdsen är enig i sak men gör vissa tillägg bland annat gällande barnkonventionen. Han hänvisar till att även barnkonventionen artikel 29.1 ställer krav på en läromiljö utan tolerans för mobbning. Han hänvisar till barnrättskommitténs Allmänna kommentar nr 1 om utbildningens mål²⁴⁴ där det i avsnitt 19 framgår att "A school which allows bullying or other violent or exclusionary practices to occur is not one which meets the requirements of article 29 (1). Bårdsen anser att det är ett tungt vägande skäl för att säga att skolelever och deras föräldrar har en berättigad förväntan om att skolan gör det som står i sin makt för att motverka och motarbeta mobbning.

²⁴⁰ Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 1 (2001) om Artikel 29.1: Utbildningens syfte, CRC/C/GC/2001/1.

²⁴¹ CRC/C/GC/2001/1.

²⁴² Rt. 2001-1006 (HR 2000-1533-A).

²⁴³ Rt. 2012-146 (HR-2012-241-A).

²⁴⁴ CRC/C/GC/2001/1, p. 19.

Barnombudsmannen ser fram emot vägledning från högsta instans om beslutsunderlag, fastställande av barnets bästa och rätten att komma till tals för grupper av barn

Kammarrättens domar om laglighetsprövning är viktiga bland annat för att de tydliggör att ett beslut kan upphävas om det strider mot artikel 3.1 i barnkonventionen och att grupper av barn har rätt att komma till tals. I avgörandena bedömer domstolen att kommunernas beslutsfattare haft tillgång till sådant underlag att de haft förutsättningar att kunna beakta de berörda barnets bästa. Vidare godtas att de barn som direkt berörs av beslutet har fått komma till tals genom skolan respektive vårdnadshavare, lärare och elevassistenter. Domstolen anger också att det inte alltid är möjligt att fastställa vad som är barnets bästa. Barnombudsmannen ser fram emot avgöranden från högsta instans gällande dessa frågor.

Omfattning och utveckling

Från tiden efter att barnkonventionen blev lag har Barnombudsmannen kännedom om två domar från de högsta domstolarna²⁴⁵ som gäller utbildningsområdet i vilka barnkonventionen tas upp uttryckligen. Båda dessa har berörts ovan – de är från HD och gäller diskrimineringersättning enligt diskrimineringslagen samt kränkande behandling och skadestånd enligt skollagen.

Från tiden före den 1 januari 2020 har Barnombudsmannen kännedom om tre avgöranden från de högsta domstolarna.²⁴⁶

Det finns, som framgår i avsnittet, även avgöranden från JO om besökstider på en anstalt²⁴⁷ och domar från Kammarrätten i Stockholm som gäller beslut av kommun inom skolområdet.²⁴⁸

Barnombudsmannen har vidare, som också framgår i avsnittet, kännedom om fyra avgöranden från Skolväsendets överklagandenämnd från tiden efter den 1 januari 2020.²⁴⁹

²⁴⁵ Även Skolväsendets överklagandenämnd prövar frågor inom skolan och är högsta instans. De besluten faller dock utanför Barnombudsmannens bevakning för att nämnden inte är en domstol utan en domstolsliknande myndighet.

²⁴⁶ RÅ 2007 not 7 och RÅ 2007 ref 2 om kommunens skyldighet att erbjuda barnomsorg under nätter och veckoslut och NJA 1998 s. 293 om uteslutning ur ideell förening kan bli föremål för domstolsprövning.

²⁴⁷ Uttalandena görs i dnr 7823-2022. I dnr 3884-2022 görs en allmän hänvisning till barnkonventionen och en hänvisning till dnr 7823-2022.

²⁴⁸ Kammarrätten i Stockholm mål nr 5626-21 och 5211-21.

²⁴⁹ Dnr 2020:1856, 2020:54, 2019:1787 och 2018:394.

Hälso- och sjukvård

Barnkonventionen kommer på olika sätt till uttryck i regleringen på hälso- och sjukvårdens område. Till exempel återfinns bestämmelser om barnets bästa (artikel 3) och barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade (artikel 12) i flera nationella författningar såsom patientlagen och hälso- och sjukvårdslagen. Även andra rättigheter i barnkonventionen är relevanta inom området, såsom rätten att skyddas mot diskriminering i artikel 2, rätten till liv, överlevnad och utveckling i artikel 6 och rätten till hälsa och hälso- och sjukvård i artikel 24.

Vägledning i rättspraxis

Barnombudsmannen har i bevakningen av rättspraxis där barnkonventionen nämns inte noterat några avgöranden från högsta instanser inom området, men däremot några avgöranden från JO. Barnombudsmannen vill i sammanhanget också hänvisa till den rättspraxis som beskrivs i kapitlen om artikel 3 respektive artikel 12 i rättspraxis som är relevanta för fler områden än de som avgörandena gäller.

Av rättspraxis framgår följande.

- I ett avgörande om tvångsanvändning vid psykiatrisk heldygnsvård av underåriga patienter redogör JO för och bedömer mot ett flertal rättigheter i barnkonventionen tillsammans med annan lagstiftning och anger att rättigheterna ska tillförsäkras varje barn utan åtskillnad.²⁵⁰
- I två avgöranden från JO om barns självbestämmande respektive om barns vård när vårdnadshavarna är oense tas barnkonventionen också upp.²⁵¹

I ett avgörande om tvångsanvändning vid psykiatrisk heldygnsvård av underåriga patienter redogör JO för och bedömer mot ett flertal rättigheter i barnkonventionen och anger att rättigheterna ska tillförsäkras varje barn utan åtskillnad

JO gör i ett initiativärende uttalanden i vissa frågor om tvångsanvändning vid psykiatrisk heldygnsvård av underåriga patienter.²⁵² Sammantaget konstaterar JO att det finns behov av ytterligare klargöranden när det gäller förutsättningarna för vård och behandling av barn inom hälso- och sjukvården oberoende av barnets och vårdnadshavarnas vilja.

JO tar under redogörelse för rättslig reglering upp barnkonventionen. JO anger att barnkonventionen blev svensk lag den 1 januari 2020, och tar upp ett flertal rättigheter i barnkonventionen i sin beskrivning av vissa grundläggande bestämmelser:

- ”Som barn räknas enligt konventionens första artikel varje människa under 18 år. Som en övergripande princip gäller enligt artikel 3 att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ. I konventionen erkänner konventionsstaterna barnets rätt till bl.a. liv och utveckling (artikel 6), att få uttrycka sina åsikter i frågor som rör barnet självt och att få dem beaktade, i förhållande till ålder och mognad (artikel 12), skydd för sitt privatliv (artikel 16), skydd mot skydd mot alla former av fysisk och psykisk misshandel, övergrepp eller vanvård (artikel 19) samt bästa möjliga hälsa och tillgång till hälso- och sjukvård och rehabilitering (artikel 24). Rättigheterna ska tillförsäkras varje barn utan åtskillnad (artikel 2.1).”

²⁵⁰ Dnr 2782-2018.

²⁵¹ Dnr 5816-2019 och 7642-2020.

²⁵² Dnr 2782-2018.

I samband med att JO redogör för reglerna om vårdnadshavares ansvar för sina barn i 6 kap. föräldrabalken redogör JO även för relevanta rättigheter i barnkonventionen:

- "I barnkonventionen anges att konventionsstaterna ska respektera det ansvar och de rättigheter och skyldigheter som tillkommer barnets föräldrar eller annan vårdnadshavare att på ett sätt som står i överensstämmelse med den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga ge lämplig ledning och råd då barnet utövar de rättigheter som erkänns i barnkonventionen (artikel 5). Vidare anges att barnets föräldrar eller andra vårdnadshavare gemensamt har huvudansvaret för barnets uppfostran och utveckling, med statens stöd (artikel 18). Det är dock konventionsstaterna som ytterst ansvarar för att barns rättigheter förverkligas, och staterna ska därför vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder och administrativa åtgärder (se artikel 3.1 och 18.1)."

I bedömningen anger JO under allmänna utgångspunkter att barnets bästa särskilt ska beaktas när hälso- och sjukvård ges till ett barn. JO hänvisar därvid till såväl artikel 3 i barnkonventionen som aktuell bestämmelse i patientlagen²⁵³ och anger att vad som är barnets bästa måste avgöras utifrån förhållandena i varje enskilt fall.

JO konstaterar att i relationen mellan barnet och barnets vårdnadshavare är den rättighetsreglering som gäller mellan enskilda och det allmänna enligt kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform och Europakonventionen, inte direkt tillämplig, men att det allmänna enligt barnkonventionen har långtgående skyldigheter att tillförsäkra alla barn de rättigheter som anges i konventionen. Vidare konstaterar JO att en vårdnadshavare anses ha ett visst utrymme att använda tvång i syfte att möjliggöra att vård ges till ett barn så länge det inte strider mot det så kallade agaförbudet i föräldrabalken²⁵⁴, bestämmelserna i barnkonventionen eller brottsbalkens regler om till exempel misshandel, olaga tvång eller olaga frihetsberövande.²⁵⁵ Vilket utrymme som finns för en vårdnadshavare att för sitt barns räkning samtycka till vårdinsatser som innebär inskränkningar av grundläggande fri- och rättigheter är inte tydligt reglerat vare sig i föräldrabalken, barnkonventionen eller hälso- och sjukvårdslagstiftningen. En bedömning måste göras i varje enskilt fall med beaktande av barnets mognad, åtgärdens angelägenhetsgrad och de negativa effekterna av tvånget. I beslutet uppmärksammar JO att det finns oklarheter i flera centrala avseenden när det gäller behandlingen av berörda barn, bland annat i fråga om barnets egen inställning i förhållande till vårdnadshavarnas ansvar för barnets hälso- och sjukvård, i vilka situationer det behövs ett beslut om vård enligt lagen om psykiatrisk tvångsvård (1991:1128), LPT, för att vårda ett barn mot dess vilja och de närmare förutsättningarna för att ge barnet behandling utan samtycke med stöd av aktuell bestämmelse i LPT²⁵⁶. JO uttalar vidare att det från ett rättssäkerhetsperspektiv givetvis är angeläget att hälso- och sjukvårdslagstiftningen är tydlig och tillämpas enhetligt över hela landet. Det är särskilt viktigt med tydliga regler och vägledande förarbetsuttalanden i de fall där ingripande beslut, om exempelvis behandling utan samtycke eller rent av med hjälp av fysiskt tvång, inte kan överklagas och ytterligare ledning inte går att få genom rättspraxis på området.

²⁵³ 1 kap. 8 § patientlagen.

²⁵⁴ 6 kap. 1 § föräldrabalken.

²⁵⁵ Hänvisningar görs här till Kindström Dahlin, Att tvinga ett barn – om barns rättigheter i hälso- och sjukvården och behovet av en tydligare tvångsvårdslagstiftning, Förvaltningsrättslig tidskrift 2016, s. 270.

²⁵⁶ 17 § LPT.

I två avgöranden från JO om barns självbestämmande respektive om barns vård när vårdnadshavarna är oense tas barnkonventionen också upp

Ett JO-avgörande gäller att en skolsköterska genomfört ett hälsobesök av ett barn samt tagit barnet till vårdcentralen utan mammans kännedom.²⁵⁷ JO anser inte att det finns tillräckligt med underlag för att ifrågasätta skolsköterskans agerande utan konstaterar att det som kommit fram inte kan läggas till grund för kritik. JO konstaterar i beslutet att ett barns utrymme för självbestämmande ökar med stigande ålder och mognad samtidigt som vårdnadshavarnas rätt att besluta om barnets personliga förhållanden tunnas ut ju äldre och mognare barnet blir. Om barnet är tillräckligt moget för att själv samtycka till vård, utredning eller behandling, behövs inte vårdnadshavarnas samtycke. JO hänvisar under rättslig reglering till bestämmelser i exempelvis skollagen, föräldrabalken, hälso- och sjukvårdslagen samt patientlagen. Här framhålls också att barnkonventionen gäller som lag sedan den 1 januari 2020. JO noterar att det av artikel 3 följer att man i alla åtgärder som rör barn i första hand ska beakta barnets bästa och att barn enligt artikel 12 har rätt att uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör dem. När åsikterna beaktas ska hänsyn tas till ålder och mognad.

I ett annat avgörande har JO prövat frågan om en barn- och ungdomspsykiatrisk klinik (BUP) borde ha informerat en vårdnadshavare om och inhämtat dennes samtycke till medicineringsavtal mot ADHD strax innan dottern fyllde 13 år.²⁵⁸ JO finner inte, mot bakgrund av den gedigna utredning som legat till grund för bedömningen av om flickan varit tillräckligt mogen för att själv ta grundad ställning till behandlingen, anledning att rikta kritik mot BUP trots att den ena förälderns samtycke inte inhämtats. I ett yttrande från region Västmanland tas barnkonventionen upp. Det anförs i yttrandet bland annat att barnkonventionen är lag och att barnets rättigheter ska beaktas vid avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser som rör barn. I yttrandet refereras till innehållet i ett flertal rättigheter i konventionen. Konventionens grundprinciper tas upp och även innehållet i vissa andra rättigheter berörs. JO hänvisar till regionens redogörelse för reglering utan att särskilt hänvisa till barnkonventionen.

Barnombudsmannens kommentarer

Barnombudsmannen välkomnar besluten från JO där barnkonventionen tas upp.

- Barnombudsmannen ser fram emot att rättstillämpningen ska vägledas av JO när det gäller att använda barnkonventionen tillsammans med annan lag och att se konventionen som en helhet inom hälso- och sjukvårdsområdet.

Barnombudsmannen ser fram emot att rättstillämpningen ska vägledas av JO när det gäller att använda barnkonventionen tillsammans med annan lag och se konventionen som en helhet

I avgöranden från JO som Barnombudsmannen har kännedom om lyfter JO flera olika rättigheter, vilket ligger i linje med att barnkonventionen gäller tillsammans med annan lag och ska ses som en helhet (jfr kapitlet *Varför barnkonventionen ska användas tillsammans med annan svensk lag*). Barnombudsmannen ser fram emot att andra rättstillämpare kan vägledas av dessa och att JO meddelar fler liknande avgöranden. Barnombudsmannen ser också fram emot att barnrättskommitténs allmänna kommentarer används som stöd för att tolka innebörden (jfr kapitlet om barnrättskommitténs allmänna kommentarer).

²⁵⁷ Dnr 5816-2019.

²⁵⁸ Dnr 7642-2020.

Omfattning och utveckling

I Barnombudsmannens bevakning finns inga avgöranden från högsta instans som gäller hälso- och sjukvård varken från tiden innan barnkonventionen blev lag eller efter. Det finns som framgått tre avgöranden från JO, som Barnombudsmannen känner till, alla från år 2021.²⁵⁹

²⁵⁹ Dnr 2782-2018, 5816-2019 respektive 7642-2020

Samhällsplanering och miljö

Flera rättigheter i barnkonventionen är relevanta för samhällsplanering. Inte minst barns rätt till rätten till vila, fritid, lek och rekreation enligt artikel 31 i barnkonventionen, och grundprinciperna – barnets rätt till skydd mot diskriminering i artikel 2, barnets bästa i artikel 3, barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling i artikel 6 och barns rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i artikel 12. I vissa centrala författningar inom samhällsplanering och miljöområdet saknas uttryckliga bestämmelser om exempelvis barnets bästa och barns rätt att komma till tals.²⁶⁰ Barnkonventionen ska dock tillämpas tillsammans med annan lag (jfr ovan kapitlet om artikel 3 i rättspraxis).²⁶¹

Vägledning i rättspraxis

I Barnombudsmannens bevakning av rättspraxis finns det vissa avgöranden från högsta instanser där barnkonventionen nämns.

- I ett avgörande från MÖD rörande en detaljplan tas barnkonventionen upp.²⁶²
- HD framhåller i ett avgörande utifrån en så kallad klimattalan att Europakonventionen, barnkonventionen som svensk lag liksom EU-samarbetet har medfört en utvidgad roll för domstolarna där mer av normbildning – bland annat inom ramen för bestämmelser om intresseavvägningar och målsättningar – lämnats till domstolarna, och att domstolarna fått en tydligare markerad funktion som garanter för enskildas grundläggande rättigheter.²⁶³
- I avgöranden från HFD om rättsprövning tas barnkonventionen bara upp av part utan att det uttryckligen bemöts av domstolen.²⁶⁴

I ett avgörande från MÖD rörande en detaljplan tas barnkonventionen upp

I ett avgörande från MÖD om detaljplan för en fastighet i Stockholms kommun tas barnkonventionen upp.²⁶⁵ Flera av klagandena gjorde gällande att detaljplanen inte uppfyller kraven på friytor i plan- och bygglagen och barnkonventionen. Särskilt framhålls artikel 31.1 om barnets rätt till bland annat vila, fritid, lek och kultur, anpassad till barnets ålder, och artikel 31.2 om att konventionsstaterna ska uppmuntra tillhandahållandet av lämpliga möjligheter till rekreations- och fritidsverksamhet. MÖD anger i sin bedömning att när en enskild har överklagat en detaljplan stannar domstolens prövning många gånger vid om kommunens beslut ligger inom ramen för det handlingsutrymme som reglerna i plan- och bygglag (2010:900), PBL, ger. Det konstateras därefter att aktuell bestämmelse i PBL²⁶⁶ är allmänt hållen när det gäller den hänsyn som ska tas till behovet av parker och andra grönområden samt lämpliga platser för lek, motion och annan utevistelse vid planläggning, och att detsamma gäller barnkonventionen i detta avseende. Domstolen bedömer att barnkonventionen inte kan leda till någon avgörande begränsning av det vida handlingsutrymme som aktuell bestämmelse i PBL ger kommunen.²⁶⁷ Eftersom planen innehåller en bestämmelse att vissa kvarter ska bebyggas med förskolor med angiven specifikation av friyteareorna överväger MÖD vidare om framtida bygglov kan ges för

²⁶⁰ Till exempel miljöbalken och plan- och bygglagen.

²⁶¹ Jfr Boverkets vägledning kopplat till barnkonventionen på myndighetens hemsida: <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/barnkonventionen/> (länk hämtad den 13 augusti 2025).

²⁶² MÖD P 7536-21.

²⁶³ NJA 2025 s. 88 "Klimattalan".

²⁶⁴ HFD mål nr 4170-23, mål nr 4193-23 och HFD 2021 not 18.

²⁶⁵ MÖD P 7536-21.

²⁶⁶ I 2 kap. 7 § PBL anges: Vid planläggning enligt denna lag ska hänsyn tas till behovet av att det inom eller i nära anslutning till områden med sammanhållen bebyggelse finns 1. gator och vägar, 2. torg, 3. parker och andra grönområden, 4. lämpliga platser för lek, motion och annan utevistelse, och 5. möjligheter att anordna en rimlig samhällsservice och kommersiell service.

²⁶⁷ 2 kap. 7 § PBL. En jämförelse görs med SOU 2020:63 s. 1193, s. 1234 och 1239.

förskolorna med hänsyn till PBL:s krav på tillräcklig friyta. MÖD konstaterar att friytan enligt planbeskrivningen är mindre väl förenlig med Boverkets allmänna råd (som inte är bindande) om rekommenderad lekyta per barn, men att detta ska ställas mot att den byggnation som planen syftar till att genomföra måste anses representera ett mycket starkt allmänt intresse. MÖD landar i slutsatsen att det inte på förhand står klart att bygglov inte kan medges för en byggnation av förskolorna, och att ett beaktande av barnkonventionen inte leder till något annat resultat.

HD framhåller i ett avgörande utifrån en så kallad klimattalan att Europakonventionen, barnkonventionen som svensk lag liksom EU-samarbetet, har medfört en utvidgad roll för domstolarna där mer av normbildning – bland annat inom ramen för bestämmelser om intresseavvägningar och målsättningar – lämnats till domstolarna, och att domstolarna fått en tydligare markerad funktion som garantier för enskildas grundläggande rättigheter

HD har i avgörandet NJA 2025 s. 88 "Klimattalan" kommit fram till att en så kallad grupptalan, som gäller fastställande att staten är skyldig att vidta vissa åtgärder för att motverka klimatförändringarna, inte kan tas upp till prövning. I grupptalan yrkas i första hand att det ska fastställas att det utgör en kränkning av rättigheterna enligt Europakonventionen, som medför en skyldighet att ge upprättelse, att staten underlåter att göra sin rättvisa andel av de globala åtgärderna för att minska växthusgaskoncentrationen i atmosfären. Att talan inte kan tas upp till prövning beror enligt HD på att en domstol inte kan bestämma att riksdagen eller regeringen har att vidta någon viss åtgärd. De politiska organen beslutar självständigt om vilka specifika klimatåtgärder Sverige ska vidta. HD utesluter dock inte att en så kallad klimattalan som utformas på annat sätt kan prövas i svensk domstol. I avgörandet går HD bland annat igenom regeringsformen för att bedöma hur den konstitutionella gränsen ska dras mellan de allmänna domstolarnas uppgifter och de politiska organens beslutsfattande. I detta sammanhang tas barnkonventionen upp. HD konstaterar bland annat att Europakonventionen och barnkonventionen som svensk lag liksom EU-samarbetet har medfört en utvidgad roll för domstolarna där mer av normbildning – bland annat inom ramen för bestämmelser om intresseavvägningar och målsättningar – lämnats till domstolarna. Därigenom och genom att 2011 års ändringar av regeringsformen lyfter fram domstolarnas roll, har domstolarna fått en tydligare markerad funktion som garantier för enskildas grundläggande rättigheter. Det gäller särskilt de högsta domstolarnas prejudikatbildning. I avgörandet konstaterar alltså HD att den aktuella talan inte kan tas upp till prövning. Domstolen har dock inte tagit ställning till hur frågan skulle bedömas om talan fördes av en förening och om talan var begränsad till att begära att få fastslaget att staten kränkt gruppmedlemmarnas rättigheter enligt Europakonventionen genom att inte vidta tillräckliga åtgärder för att motverka effekterna av klimatförändringar.²⁶⁸

I avgöranden från HFD om rättsprövning tas barnkonventionen bara upp av part

I tre avgöranden om rättsprövning från HFD har sökande tagit upp barnkonventionen. Två av målen gäller rättsprövning av beslut från regeringen om tillstånd att uppföra och driva vindkraftparker.²⁶⁹ Artikel 2 om skydd mot diskriminering, artikel 3 om barnets bästa och artikel 6 om liv, överlevnad och utveckling åberopas och det anföras att rättigheterna inte uppfylls vad gäller bullerpåverkan. Domstolen berör inte barnkonventionen i sina skäl men har en skrivning om att det inte heller i övrigt har förts fram något som föranleder HFD att göra bedömningen att regeringens beslut strider mot någon rättsregel på det sätt som sökandena har angett. Ett annat mål gäller fastställelse av en vägplan för ombyggnad av en väg.²⁷⁰ Två sökande tar upp

²⁶⁸ Jfr nyhet om avgörandet på Högsta domstolens hemsida, publicerad den 19 februari 2025.

²⁶⁹ HFD mål nr 4170-23 och mål nr 4193-23.

²⁷⁰ HFD 2021 not 18.

att vägplanen strider mot väglagen (1971:948), miljöbalken, barnkonventionen samt mot internationella avtal, konventioner och ställningstaganden som Sverige ställt sig bakom. Domstolen bedömer när det gäller dessa sökande att de inte visat att deras fastighet berörs av vägplanen på ett sådant sätt att deras civila rättigheter påverkas eller att beslutet i något annat avseende innefattar en prövning av deras civila rättigheter eller skyldigheter i den mening som avses i artikel 6.1 i Europakonventionen. HFD avvisar deras ansökan.

Barnombudsmannens kommentarer

Barnombudsmannen välkomnar att barnkonventionen tas upp i avgöranden inom området.

- Barnombudsmannen ser fram emot mer utvecklade resonemang utifrån barnkonventionen till exempel i förhållande till artikel 31 om rätten till vila, fritid, lek och kultur och även artikel 3.1 om barnets bästa.

Barnombudsmannen ser fram emot mer utvecklade resonemang utifrån barnkonventionen till exempel i förhållande till artikel 31 om rätten till vila, fritid, lek och kultur och även artikel 3.1 om barnets bästa

Barnombudsmannen noterar att MÖD tar upp barnkonventionen i ett beslut som rör en detaljplan. Artikel 31 om barnets rätt till vila, fritid, lek och kultur är relevant för olika områden som rör ett barns liv, och är en rättighet som är viktig att ta hänsyn till i bedömningen av vad som är barnets bästa. Barnombudsmannen ser fram emot avgöranden från högsta instans där till exempel artikel 31 och även artikel 3.1 om barnets bästa tas upp i utvecklade resonemang.

Omfattning och utveckling

Barnombudsmannen känner till fem avgöranden inom området samhällsplanering och miljö från tiden efter att barnkonventionen blev lag i vilka barnkonventionen tas upp. Ett från HD, ett från MÖD och tre från HFD. I två avgöranden, som berörs i avsnittet, tas barnkonventionen upp uttryckligen av domstolen i skälen – en dom från HD om klimatförändringar och en dom från MÖD om detaljplan.²⁷¹ De tre övriga avgörandena är från HFD och gäller rättsprövning av regeringens beslut om tillstånd att tillstånd att uppföra och driva vindkraftparker respektive fastställelse av en vägplan för ombyggnad av en väg.²⁷² Domstolen tar inte upp barnkonventionen uttryckligen utan bemöter uppgifter från part med en mer allmän skrivning.

Från tiden innan barnkonventionen blev lag känner Barnombudsmannen till tre avgöranden. Ett från Regeringsrätten²⁷³ om rättsprövning av beslut om detaljplan²⁷⁴ och två domar från MÖD som gäller detaljplan respektive tillstånd till bergtäkt.²⁷⁵ I inga av avgörandena berörs barnkonventionen i ett utvecklat resonemang.

I Barnombudsmannens bevakning saknas beslut från JO inom sakområdet.

²⁷¹ MÖD P 7536-21.

²⁷² HFD mål nr 4170-23 och HFD mål nr 4193-23 samt HFD 2021 not 18.

²⁷³ Regeringsrätten bytte år 2011 namn till Högsta förvaltningsdomstolen.

²⁷⁴ RÅ 1998 not 210.

²⁷⁵ MÖD 2013:47 (P 11296-12) och MÖD M 10855-15.

Boende och ekonomi

Flera rättigheter i barnkonventionen är relevanta för frågor som rör boende och ekonomi där barn berörs. Det handlar bland annat om artikel 26 som rör barnets rätt till social trygghet, inklusive socialförsäkring och artikel 27 som rör barnets rätt till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling. Andra relevanta artiklar i sammanhanget är artikel 2 om rätten till skydd mot diskriminering, artikel 3 om barnets bästa, artikel 6 om barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling samt artikel 12 om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade. I vissa centrala författningar inom området boende och ekonomi – såsom jordabalken och utsökningsbalken – saknas uttryckliga bestämmelser om till exempel barnets bästa och barnets rätt att uttrycka sina åsikter.

Vägledning i rättspraxis

Det finns på området ett flertal avgöranden från Svea hovrätt i rollen som överinstans i mål som överklagas från hyresnämnderna. Vidare finns ett beslut från HD som rör utmätning av en bostadsfastighet, NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad". Detta är ett av de centrala avgöranden som genomgående lyfts fram i denna rapport, utifrån att det innehåller flera viktiga uttalanden gällande tillämpningen av barnkonventionen, främst artikel 3 (se även kapitlet om artikel 3 i rättspraxis).

- Barnkonventionen har enligt HD konkretiserat och även i viss grad förstärkt betydelsen av ett barns egna intressen vid försvarlighetsbedömningen i samband med utmätning. Barnets bästa ska alltid utredas, beaktas och bedömas, och en intresseavvägning ska göras i det enskilda fallet - inte schablonmässigt.²⁷⁶
- Enligt HD är ett barns behov av att känna trygghet i sin tillvaro ett rättsligt skyddat intresse som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om det är försvarligt att utmäta en bostadsfastighet.²⁷⁷
- Enligt HD är det en uppgift för den handläggande myndigheten Kronofogdemyndigheten att uppmärksamma och närmare utreda hur ingripande en utmätning skulle bli och vilka negativa konsekvenser den skulle få för ett barn.²⁷⁸
- Hyresmål är en av de ärendekategorier där barnkonventionen i högsta instans tas upp mest frekvent sedan konventionen blev svensk lag.
- Artikel 3 om barnets bästa ska beaktas i hyresmål som rör barn. Det finns exempel på hyresmål där det är tydligt vad som är barnets bästa och hur det vägs mot andra intressen.²⁷⁹

Barnkonventionen har enligt HD konkretiserat och även i viss grad förstärkt betydelsen av ett barns egna intressen vid försvarlighetsbedömningen i samband med utmätning. Barnets bästa ska alltid utredas, beaktas och bedömas, och en intresseavvägning ska göras i det enskilda fallet – inte schablonmässigt

NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad", rör en mamma som hade överklagat ett beslut om utmätning av den fastighet där hon bodde med sina sex barn. Fem av barnen var under 18 år vid utmätningen och några hade nedsatt funktionsförmåga och särskilda behov. Frågan i målet gäller hur barns eget intresse av skydd för sin hemmiljö ska vägas mot intresset att utnyttja det ekonomiska värde som ligger i en bostadsfastighet för att tillgodose borgenären. HD konstaterar att även tidigare har hänsyn tagits till tredje man vid sidan av gäldenärens

²⁷⁶ NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad".

²⁷⁷ NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad".

²⁷⁸ NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad".

²⁷⁹ Till exempel Svea hovrätt mål nr ÖH 14304-21.

intresse av att inte tvingas från hemmet, men att barnkonventionen har konkretiserat och även i viss grad förstärkt betydelsen av barns egna intressen vid försvarlighetsbedömningen. Barnets bästa ska, uttalar HD, alltid utredas, beaktas och bedömas. HD konstaterar att vid en intresseavvägning kan barnets intressen behöva vika, men konsekvenserna för ett barn av en utmätning behöver uppmärksammas och utredas i det enskilda fallet, inte schablonmässigt. HD landar i bedömningen att en utmätning inte kan anses försvarlig, och utmätningen hävdes.

Enligt HD är ett barns behov av att känna trygghet i sin tillvaro ett rättsligt skyddat intresse som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om det är försvarligt att utmäta en bostadsfastighet

I "Barnens bostad" konstaterar HD att barnkonventionen numera är en del av svensk rätt och att en tanke med inkorporeringen är att tydliggöra att konventionens rättigheter ska beaktas vid avvägningar och bedömningar som berör barn, och att det också gäller i fråga om befintlig lagstiftning. Inom ramen för det försvarlighetsbedömning som ska göras enligt 4 kap. 3 § utsökningsbalken ska det därmed prövas om den aktuella utmätningen skulle vara oförenlig med barns rättigheter enligt barnkonventionen. Enligt artikel 3.1 ska i första hand barnets bästa beaktas vid åtgärder som rör barn. Domstolen konstaterar att en i sammanhanget viktig del av saken är barnets möjligheter att få växa upp i en trygg och stabil hemmiljö, ett grundläggande behov som kommer till uttryck i flera artiklar i konventionen. Ett barns behov av att känns trygghet i sin tillvaro får därmed anses vara ett rättsligt skyddat intresse som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om det är försvarligt att utmäta en bostadsfastighet.

Enligt HD är det en uppgift för den handläggande myndigheten Kronofogdemyndigheten att uppmärksamma och närmare utreda hur en utmätning skulle bli och vilka negativa konsekvenser den skulle få för ett barn

HD uttalar i "Barnens bostad" att vid bedömningen av om det enligt 4 kap. 3 § utsökningsbalken är försvarligt att utmäta en fastighet där ett barn bor, ska barnets eget intresse av skydd för sin hemmiljö vägas mot intresset av att kunna utnyttja det ekonomiska värde som ligger i fastigheten för att tillgodose borgenären. HD konstaterar vidare, som framgått, att denna intresseavvägning inte ska göras schablonmässigt, utan tyngden i de motstående intressena får uppskattas från fall till fall utifrån hur situationen ser ut när en utmätning aktualiseras. I samband med detta konstaterar HD att det är en uppgift för Kronofogdemyndigheten, det vill säga den myndighet som från början handlagt ärendet, att uppmärksamma och närmare utreda hur ingripande en utmätning skulle bli för ett barn och vilka negativa konsekvenser en utmätning skulle få för barnet.

Hyresmål är en av de ärendekategorier där barnkonventionen i högsta instans tas upp mest frekvent sedan konventionen blev svensk lag

På senare år har Barnombudsmannen sett ett stort antal hyresmål från Svea hovrätt²⁸⁰ som tar upp barnkonventionen. Från januari 2020 då barnkonventionen blev svensk lag fram till halvårsskiftet 2025 känner Barnombudsmannen till 40 sådana avgöranden, och från tiden innan konventionen blev lag 13 avgöranden²⁸¹. Vid sidan av avgöranden från HD om utlämning från Sverige till annat land på grund av lagföring eller avtjänande av straff, är hyresmålen den mest frekventa ärendekategorin i Barnombudsmannens praxisunderlag.

Det absoluta flertalet av avgörandena gäller fråga om förlängning av hyresavtal, till exempel utifrån tidigare betalningsförsummelser, störningar eller olovlig andrahandsuthyrning. Men det

²⁸⁰ Svea hovrätt är överinstans i mål som överklagas från hyresnämnderna.

²⁸¹ Daterade mellan juni 2011 och november 2018.

finns också exempel på avgöranden som gäller andra frågor, till exempel övertagande av hyresrätt.

Artikel 3 om barnets bästa ska beaktas i hyresmål som rör barn. Det finns exempel på hyresmål där det är tydligt vad som är barnets bästa och hur det vägs mot andra intressen.

Det finns ett mindre antal exempel på hyresmål där en, som Barnombudsmannen bedömer det, utvecklad bedömning utifrån barnkonventionen görs.²⁸² Ett som kan lyftas fram är ÖH 14304-21, som gäller förlängning av hyresavtal. Hyresgästen och hennes familj bodde i en lägenhet sedan år 2010. Hyresvärden gjorde gällande att hyresgästen olovligen upplåtit lägenheten i andra hand, tagit emot en hyra som inte varit skälig samt använt lägenheten i strid med upplåtelseändamålet. Hovrätten konstaterar att hyresgästen hyrt ut lägenheten vid åtminstone 33 tillfällen och att ett nyckelskåp har nyttjats för administrering av nycklar. Dessa omständigheter talar starkt för att hennes åsidosättande är av allvarligt slag. Av utredningen framgår emellertid att upplåtelseerna inte skett i någon systematisk omfattning utan skett i samband med vissa storhelger och lov under en period om drygt fyra år. Hyresvärdens uppsägning skedde först drygt sex månader efter den senast gjorda upplåtelsen och det har heller inte framkommit annat än att hyresgästen omedelbart slutade hyra ut lägenheten efter uppsägningen. Dessa omständigheter talar enligt hovrätten för att hennes åsidosättande inte ska betecknas som så allvarligt att hyresavtalet ska upphöra utan en föregående rättelseanmaning. Domstolen konstaterar vidare att i sammanhanget måste också beaktas vad hyresgästen anfört om hur hennes barn skulle drabbas om hon förlorade sin bostad. Domstolen konstaterar att enligt artikel 3 i barnkonventionen ska barnets bästa alltid komma i första hand vid åtgärder som rör barn, men också att konventionen medger att en intresseavvägning görs vid sådana åtgärder. I anslutning till detta gör domstolen en referens till NJA 2021 s. 1065, "Barnens bostad", p. 9–14. Hovrätten konstaterar att hyresgästen liksom hennes familj är stadigvarande boende i lägenheten sedan år 2010 och att deras barn av allt att döma är uppvuxna där; lägenheten är alltså barnens invanda hemmiljö med närhet till bland annat skola och fritidsaktiviteter. Att barnen skulle drabbas negativt av att slitas upp från denna miljö får betraktas som otvetydigt. Denna omständighet ska, enligt Hovrätten, tillmätas en viss betydelse vid den samlade skälighetsbedömningen. Hovrätten finner att det, på grund av de anförda omständigheterna, sammantaget inte är skäligt att hyresavtalet ska upphöra.

Barnombudsmannens kommentarer

Barnombudsmannen välkomnar de avgöranden som har kommit på området och vill framhålla följande.

- NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad" är ett viktigt avgörande bland annat utifrån det tydliga inflytande som avgörandet har på andra mål och ärenden, såsom hovrättens hyresmål.
- Det finns exempel på hyresmål där det är tydligt vad som är barnets bästa och hur det vägs mot andra intressen. I flertalet avgöranden som rör hyresmål används dock

²⁸² Svea hovrätt mål nr ÖH 14304-21, H 5022-22 och H 4716-24. I det sist nämnda avgörandet nämns inte barnkonventionen uttryckligen, men en bedömning av vad som är barnets bästa görs, samt en tydlig avvägning mot andra intressen. Avgörandet gällde en mamma, med fyra hemmavarande barn, som hade ett korttidsavtal på grund av tidigare betalningsförsummelser. Hovrätten konstaterar att vid korttidsavtal är huvudregeln att en hyresvärd inte ska behöva tåla några försummelser av det slag som föranlett korttidsavtalet. Normalt sett ska upprepade försummelser alltså leda till att hyresavtalet upphör. Detta hindrar dock inte att en skälighetsbedömning måste göras även i dessa situationer. Hovrätten konstaterar vidare att det är ostridigt att hyra betalats för sent vid sex tillfällen efter det att korttidsavtalet ingicks och att det talar för att avtalet ska upphöra. Men också att fyra minderåriga barn bor i bostaden. Av dessa har två bland annat kognitiva funktionsnedsättningar och skulle på grund av detta påverkas negativt av att flytta. Ett annat av barnen har besvär till följd av en allvarlig olycka. Barnens bästa talar därför, enligt domstolen, med betydande styrka för att avtalet bör förlängas. Dessutom har hyresgästen sedan en tid tillbaka betalat hyran i tid och denna positiva utveckling talar för att hon även fortsättningsvis kommer betala i tid. Vid en samlad bedömning anser hovrätten att det skulle vara oskäligt att låta hyresavtalet upphöra.

schablonmässiga formuleringar. Barnombudsmannen ser fram emot att motiveringen av barnets bästa utifrån omständigheterna i det enskilda fallet ska tydliggöras i fler avgöranden där det är relevant.

NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad" är ett viktigt avgörande bland annat utifrån det tydliga inflytande som avgörandet har på andra mål och ärenden, såsom hovrättens hyresmål

Avgöranden som gäller ett rättsområde kan ge vägledning och stöd även inom andra områden. Ett tydligt exempel på det är att NJA 2021 s. 1065 – som gäller utmätning – har haft en påverkan på hyresmålen. Knappt ett halvår efter HD:s beslut, i maj 2022, kan Barnombudsmannen se att hovrätten i två beslut för första gången refererar till NJA 2021 s. 1065.²⁸³ Hovrätten har även i senare avgöranden refererat till HD:s beslut.²⁸⁴ "Barnets bostad" har berörts även i avgöranden på andra områden. Som exempel kan nämnas Kamrarrätten i Stockholms avgöranden om laglighetsprövning enligt kommunallagen.²⁸⁵

Det finns exempel på hyresmål där det är tydligt vad som är barnets bästa och hur det vägs mot andra intressen. I flertalet avgöranden som rör hyresmål används dock schablonmässiga formuleringar. Barnombudsmannen ser fram emot att motiveringen av barnets bästa utifrån omständigheterna i det enskilda fallet ska tydliggöras i fler avgöranden där det är relevant

Det finns som framgått exempel på hyresmål där en, som Barnombudsmannen bedömer det, utvecklad bedömning utifrån barnkonventionen görs. De flesta hyresavgörandena i Barnombudsmannens underlag tar upp barnkonventionen på ett övergripande och schablonmässigt sätt (se kapitel *Överblick av barnkonventionen i rättspraxis*, där det finns ett underavsnitt som rör om barnkonventionen tas upp i ett utvecklat resonemang eller nämns övergripande). Det gäller även vissa av de avgöranden som tydligt refererar till NJA 2021 s. 1065, "Barnens bostad".

I juni 2022 gjorde Barnombudsmannen en genomgång av hyresavgöranden som fram till dess hade beslutats av Svea hovrätt, då 24 stycken.²⁸⁶ Mer än hälften av avgörandena gällde situationen att hyresgästen hade åsidosatt sina betalningsförpliktelser gentemot hyresvärden och därför inte fått sitt hyreskontrakt förlängt. Hur utförliga domstolens motiveringar är skiljer sig något åt i de 24 avgörandena, men motiveringarna är i stort sett identiska i merparten av dem. I de fall där motiveringarna är mer eller mindre identiska anges visserligen att barnets bästa har beaktats, men någon intresseavvägning kopplat till de enskilda barnens behov utifrån omständigheterna i det enskilda fallet framgår inte av motiveringen.

Barnombudsmannen framhålla vikten av att intresseavvägningen kopplat till de enskilda barnens behov utifrån omständigheterna i det enskilda framgår av motiveringen. Detta underlättar förståelsen av beslutet, något som måste sägas vara viktigt för dem som det berör.

Omfattning och utveckling

Det finns totalt 41 avgöranden som inom området boende och ekonomi från tiden efter att barnkonventionen blev lag. Vid sidan av hyresmålen från Svea hovrätt finns totalt tre avgöranden som på något sätt berör barnkonventionen på området boende och ekonomi. Alla är från HD. Ett av avgörandena från HD är utförligt redogjort för ovan: NJA 2021 s. 1065, "Barnens bostad". Efter detta har det kommit ytterligare ett avgörande från HD som också rör

²⁸³ Svea hovrätt mål nr ÖH 577-22 och ÖH 14304-21.

²⁸⁴ Svea hovrätt mål nr H 15515-22, H 7177-24, H 4247-25 och H 8013-25.

²⁸⁵ Mål nr 5211-21 och 5626-21.

²⁸⁶ Svea hovrätt mål nr ÖH 4620-19, ÖH 1324-20, ÖH 10085-19, ÖH 4779-20, ÖH 699-20, ÖH 8076-20, ÖH 7792-20, ÖH 7961-20, ÖH 6087-20, ÖH 13791-19, ÖH 10575-20, ÖH 13258-20, ÖH 4467-20, ÖH 12466-20, ÖH 13513-20, ÖH 14589-20, ÖH 5184-21, ÖH 8370-21, ÖH 8709-21, ÖH 7400-21, ÖH 577-22, ÖH 15088-21, ÖH 14304-21, ÖH 5524-21.

utmätning: NJA 2023 s. 662, "Tandvårdsskulden". Avgörandet gällde förutsättningar för att medge anstånd under pågående löneutmätning. I avgörandet framhåller HD att om utmätningen berör ett barn ska barnets bästa vägas in i bedömningen, vilket följer av artikel 3.1 i barnkonventionen och att barnets bästa i vissa fall kan medföra att borgenärernas intressen får stå tillbaka. HD refererar i samband med det till NJA 2021 s. 1065. I bedömningen gör inte någon uttrycklig koppling till barnkonventionen, men HD finner att det finns särskilda skäl för anstånd.

Från tiden innan barnkonventionen blev lag finns det 13 avgöranden från Svea hovrätt i hyresmål och fyra avgöranden från andra domstolar – HFD och HD. Avgörandena från HFD gäller rätt till barnbidrag för ett barn som fötts utomlands av en surrogatmamma²⁸⁷ respektive trossamfunds rätt till statligt stöd²⁸⁸. I det första tas barnkonventionen upp endast av part, i det andra tas konventionen upp bara i en skiljaktig mening från ett av justitieråden. Avgörandena från HD rör utmätning.²⁸⁹ I inga av avgörandena berörs barnkonventionen i vad Barnombudsmannen bedömer är ett utvecklat resonemang.

Barnombudsmannen känner inte till några avgöranden från JO på området boende och ekonomi.

²⁸⁷ HFD 2014 ref. 45.

²⁸⁸ HFD 2017 ref. 4.

²⁸⁹ NJA 2013 s. 1241 och HD mål nr Ö 1645-13 (i vilket HD meddelade tillstånd till prövning i hovrätten).

Barnombudsmannens kommentarer samlat

Alla rättstillämpare – domstolar, förvaltningsmyndigheter, kommuner och regioner – har ett ansvar att använda barnkonventionen i sitt beslutsfattande för att barnets rättigheter ska få genomslag och för att rättspraxis ska utvecklas. Även civilsamhället och privata aktörer har en viktig roll.

Flera avgöranden från högsta instanser och JO synliggör på vilket sätt barnkonventionen kan ha betydelse för ett beslut. De visar hur en bedömning av barnets bästa metodiskt kan göras, vad den ska grundas på och att barnets bästa sedan ska väga tungt i en avvägning mot andra intressen. Dessa avgöranden är viktiga exempel som kan vara till ledning även inom andra rättsområden vid beslut i kommuner, regioner och på statliga myndigheter.

Om rättstillämpare på lägre nivåer har ett barnrättsperspektiv och tillämpar barnkonventionen i sina beslut och i processen fram till beslut samt dokumenterar detta får barnets rättigheter genomslag. Domstolarna får då ett tydligt underlag som de kan använda i sin prövning för att utveckla praxis om hur barnkonventionen kan tolkas och tillämpas i olika sammanhang på olika rättsområden. Att driva utvecklingen framåt är ett gemensamt ansvar för domstolarna och andra rättstillämpare. Alla rättstillämpare är viktiga i processen mot att säkerställa att lagens intentioner uppfylls och barns rättigheter tillvaratas.

Nedan följer en sammanställning av de kommentarer som Barnombudsmannen har lyft i rapporten om vad Barnombudsmannen noterar och önskar se i framtiden.

Överblick av barnkonventionen i rättspraxis

Barnombudsmannen välkomnar att barnkonventionen tas upp i avgöranden från högsta instanser samt JO och vill framhålla följande.

- De utvecklade resonemangen är särskilt betydelsefulla.
- Barnombudsmannen ser fram emot avgöranden som berör fler artiklar i barnkonventionen
- Barnombudsmannen ser fram emot avgöranden från fler domstolar
- Det är viktigt att parter fortsätter att åberopa barnkonventionen

Artikel 3

Barnombudsmannen välkomnar de avgöranden som har meddelats om tolkningen och tillämpningen av barnkonventionen och då särskilt artikel 3.1 om barnets bästa och artikel 12 om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade. Barnombudsmannen uppmanar rättstillämpare i Sverige att ta fasta på dessa inom alla rättsområden och inte bara de traditionellt barnrättsliga områdena.

Barnombudsmannen ser också fram emot fler klargörande avgöranden.

- Barnombudsmannen vill se fler avgöranden där domstolen inte bara gör en jämförande hänvisning till barnkonventionen utan utvecklar skälen i denna del.
- Barnombudsmannen ser fram emot tydliga och vägledande avgöranden som gäller fler rättsområden och sakfrågor.
- Barnombudsmannen vill se fler avgöranden som visar hur andra rättigheter i barnkonventionen kan tolkas i ljuset av artikel 3.1 om barnets bästa.

- Barnombudsmannen ser fram emot fler avgöranden som utvecklar betydelsen av barnets bästa som en tungt vägande faktor i beslutsprocessen.
- Barnombudsmannen noterar den tydliga metod som framträder i flera avgöranden och ser fram emot att metoden ska användas av andra domstolar och rättstillämpare i övrigt.
- Barnombudsmannen ser fram emot vägledning från högsta instans om beslutsunderlag, fastställande av barnets bästa och rätten att komma till tals för grupper av barn.

Artikel 12

Barnombudsmannen välkomnar de avgöranden som har meddelats av olika instanser.

- Barnombudsmannen ser fram emot att artikel 12 om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade ska tas upp i fler avgöranden från högsta instans och att skälen utifrån artikel 12 ska vara utvecklade.

Motivering av beslut och dokumentation av beslutprocessen

Barnombudsmannen välkomnar de avgöranden som har meddelats.

- Barnombudsmannen ser fram emot ytterligare avgöranden från högsta instans vilka tydliggör hur bedömningar av barnets bästa ska motiveras och hur barns åsikter ska hämtas in, redovisas och framgå i bedömningen av barnets bästa.

Artikel 2 och artikel 6

Barnombudsmannen välkomnar att HD resonerar utifrån barnets rätt till utveckling.

- Resonemang som utgår från artikel 2 och artikel 6 kan många gånger bidra med ett mervärde vid beslutsfattande i frågor som rör barn. Barnombudsmannen ser fram emot avgöranden från högsta instanser där bedömningar utifrån artikel 2 och artikel 6 görs och att artiklarna då även nämns uttryckligen.

Barnrättskommitténs allmänna kommentarer

Barnombudsmannen välkomnar att barnrättskommitténs allmänna kommentarer används i rättspraxis och noterar följande.

- MIÖD:s avgöranden visar hur de allmänna kommentarerna kan vara ett stöd i rättstillämpningen - Barnombudsmannen ser fram emot att MIÖD ska fortsätta att använda kommentarerna och att andra rättstillämpare ska vägledas av domstolen.
- Andra myndigheter, såsom Lagrådet och Regeringskansliet samt inom utredningsväsendet, kan inspirera till att använda de allmänna kommentarerna.
- Även norska avgöranden kan inspirera svenska högsta instanser och andra rättstillämpare att använda de allmänna kommentarerna.

Familjerätt och socialrätt

Barnombudsmannen välkomnar de avgöranden som har kommit på området.

- Barnombudsmannen ser fram emot att högsta instanser i utvecklade resonemang visar hur socialrättslig och även familjerättslig lagstiftning kan ses i ljuset av barnkonventionen och hur principen om barnets bästa kan ses i ljuset av övriga artiklar. Barnombudsmannen ser i sammanhanget fram emot att följa rättsutvecklingen rörande hur barnrättsperspektivet och kopplingen till

barnkonventionen kan framgå i bedömningar av barnets bästa, utifrån förändringarna till ett tydligare barnrättsrättsperspektiv i 2025 års socialtjänstlag och föräldrabalken 6 kap. 2 a §.

- Barnombudsmannen ser fram emot att JO ska fortsätta att visa hur barnkonventionen kan användas i rättstillämpningen inom det socialrättsliga området och uppmana rättstillämpare att låta sig vägledas av JO.

Straffrätt och tvångsåtgärder m.m.

Barnombudsmannen välkomnar de tydliga avgöranden som har kommit på området.

- Barnombudsmannen ser fram emot fler tydliga exempel på hur den straffrättsliga lagstiftningen kan ses i ljuset av barnkonvention och hur relevanta rättigheter i konventionen kan tillämpas i den straffrättsliga kontexten.
- Barnombudsmannen ser fram emot avgöranden som innehåller utvecklade resonemang utifrån barnets bästa när barn berörs av ett beslut om utvisning på grund av brott.

Migration

Barnombudsmannen välkomnar de tydliga avgöranden som har kommit på området och att MIÖD använt sig av FN:s barnrättskommittés allmänna kommentarer.

- Barnombudsmannen ser fram emot fler avgöranden på migrationsområdet som kan vägleda rättstillämpare.
- Barnombudsmannens förhoppning är att MIÖD ska fortsätta att använda barnrättskommitténs allmänna kommentarer som ett stöd i tillämpningen och att andra rättstillämpare ska inspireras.

Utbildning

Barnombudsmannen välkomnar de avgöranden som har kommit på området.

- Barnombudsmannen noterar att HD och Skolväsendets överklagandenämnd hänvisar till barnkonventionen och ser fram emot hänvisningar i ytterligare avgöranden samt att resonemangen kring barnkonventionen utvecklas för att ge rättstillämpare vägledning. Barnombudsmannen skulle gärna se utvecklade resonemang kring artikel 3.1 om barnets bästa och även kring andra artiklar som är relevanta på utbildningsområdet, såsom artikel 28 om rätten till utbildning och artikel 29 om syftet med utbildning - liksom den allmänna kommentaren nr 1 om utbildningens syfte.
- Barnombudsmannen ser fram emot vägledning från högsta instans om beslutsunderlag, fastställande av barnets bästa och rätten att komma till tals för grupper av barn.

Hälso- och sjukvård

Barnombudsmannen välkomnar besluten från JO där barnkonventionen tas upp.

- Barnombudsmannen ser fram emot att rättstillämpningen ska vägledas av JO när det gäller att använda barnkonventionen tillsammans med annan lag och att se konventionen som en helhet inom hälso- och sjukvårdsområdet.

Samhällsplanering och miljö

Barnombudsmannen välkomnar att barnkonventionen tas upp i avgöranden inom området.

- Barnombudsmannen ser fram emot mer utvecklade resonemang utifrån barnkonventionen till exempel i förhållande till artikel 31 om rätten till vila, fritid, lek och kultur och även artikel 3.1 om barnets bästa.

Boende och ekonomi

Barnombudsmannen välkomnar de avgöranden som har kommit på området och vill framhålla följande.

- NJA 2021 s. 1065 "Barnens bostad" är ett viktigt avgörande bland annat utifrån det tydliga inflytande som avgörandet har på andra mål och ärenden, såsom hovrättens hyresmål.
- Det finns exempel på hyresmål där det är tydligt vad som är barnets bästa och hur det vägs mot andra intressen. I flertalet avgöranden som rör hyresmål används dock schablonmässiga formuleringar. Barnombudsmannen ser fram emot att motiveringen av barnets bästa utifrån omständigheterna i det enskilda fallet ska tydliggöras i fler avgöranden där det är relevant.

Stöd vid tillämpningen och tolkningen av barnkonventionen

Här hänvisar Barnombudsmannen till olika stödmaterial och fördjupande material som kan vara till hjälp i arbetet med att tolka och tillämpa barnkonventionen tillsammans med annan lag.

Material från regeringen

[SOU 2020:63 Barnkonventionen och svensk rätt](#) I Barnkonventionsutredningens betänkande finns bland annat en analys av konventionsbestämmelsernas innebörd utifrån svenska förhållanden med återgivande av bland annat relevanta avgöranden från svenska domstolar, EU-domstolen och Europadomstolen och relevanta delar av barnrättskommitténs allmänna kommentarer. Hänvisningar till SOU 2020:63 görs bland annat i beslut från JO.²⁹⁰

[Ds 2019:23 Vägledning vid tolkning och tillämpning av FN:s konvention om barnets rättigheter](#) I promemorian finns vägledning som syftar till att underlätta för olika aktörer bland annat vid rättstillämpning genom att redogöra för hur man metodmässigt kan gå tillväga när man tolkar och tillämpar en internationell konvention som barnkonventionen.

Samlad kunskap om rättspraxis utifrån Barnombudsmannens bevakning

[Svenska domar och beslut där barnkonventionen nämns](#). Här listas löpande nya avgöranden från svenska högsta instanser och JO.

[Analyser och referat av domar och beslut som rör barnkonventionen](#). Här publiceras artiklar på olika teman som gäller rättspraxis som rör barnkonventionen.

[Gå till webbsidan – Rättspraxis gällande barnkonventionen](#)

Digitala stöd från Barnombudsmannen

[Prövning av barnets bästa](#): Barnombudsmannens webbstöd hjälper kommuner, regioner, statliga myndigheter och andra verksamheter att göra prövningar av barnets bästa. Stödet går igenom de delar som behöver ingå i en prövning av barnets bästa, även kallad barnkonsekvensanalys. Det kan användas på en strategisk övergripande nivå och i frågor där barn berörs direkt, antingen i grupp eller individuellt.

[Barns delaktighet](#): Barnombudsmannens webbstöd riktar sig till kommuner, regioner, statliga myndigheter och andra verksamheter i arbetet med att göra barn delaktiga. Stödet kan användas på en strategisk övergripande nivå och i frågor där barn berörs direkt, antingen i grupp eller individuellt.

²⁹⁰ Till exempel dnr 7823-2022, 4082-2023 och 7904-2023.

Förteckning över författningar m.m.

Nedan anges författningar och offentligt tryck som Barnombudsmannen hänvisar till i rapporten.

Författningar

Brottsbalken

Diskrimineringslagen (2008:567)

Fängelselagen (2010:610)

Förvaltningslagen (2017:900)

Föräldrabalken

Häkteslagen (2010:611)

Hälso- och sjukvårdslagen (2017:30)

Jordabalken

Kommunallagen (2017:725)

Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform

Lagen (1957:668) om utlämning för brott

Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård

Lagen (1993:335) om Barnombudsman

Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade

Lagen (2016:752) om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige

Lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter

Lagen (2023:499) med instruktion för Riksdagens ombudsmän (JO)

Miljöbalken

Patientlagen (2014:821)

Plan- och bygglagen (2010:900)

Polislagen (1984:387)

Rättegångsbalken

Skollagen (2010:800)

Socialtjänstlagen (2001:453)

Socialtjänstlagen (2025:400)

Utlänningslagen (2005:716)

Utsökningsbalken

Väglagen (1971:948)

Offentligt tryck

Proposition 2002/03:53, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer mm

Proposition 2009/10:232, Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige

Proposition 2017/18:186, Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter

Proposition 2020/21:150 Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister

Proposition 2021/22:224, Utvisning på grund av brott – ett skärpt regelverk

Proposition 2024/25:10, Tryggare hem för barn

Proposition 2024/25:89, En förebyggande socialtjänstlag– för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter

SOU 2016:19, Barnkonventionen blir svensk lag

SOU 2020:63, Barnkonventionen och svensk rätt

SOU 2022:70, En uppväxt fri från våld - En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn

SOU 2023:44, En översyn av regleringen om frihetsberövande påföljder för unga

Ds 2019:23, Vägledning vid tolkning och tillämpning av FN:s konvention om barnets rättigheter

Direktiv 2013:35, Översyn av barnets rättigheter i svensk rätt